

Kirjailija viennissä

Kirjailijoiden kokemukset suomalaisen kirjallisuuden viennistä

Matias Ojanperä
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Kirjallisuus / Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma
Tammikuu 2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Matias Ojanperä	
Työn nimi – Title Kirjailija viennissä. Kirjailijoiden kokemukset suomalaisen kirjallisuuden viennistä.	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus / Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Tammikuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 107
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani suomalaisen kirjallisuuden vientiä kirjailijoiden näkökulmasta. Selvitän kirjailijoiden kokemuksia suomalaisen kirjallisuuden viennin prosesseista, toimijoista ja tukitoimenpiteistä. Lisäksi tarkastelen kirjallisuuden viennin merkityksiä kirjailijalle. Aineistonkeruumenetelmänä käytän kyselyä. Aineisto koostuu 35 kirjailijan vastauksista monivalinta- ja avoimiin kysymyksiin. Aineiston analyysissä käytän sisällönanalyysin, teemoittelun ja tyypittelyn metodeja.</p> <p>Tässä tutkimuksessa yhdistän kulttuuriviennin kehittymisen muun muassa ulkoisen kulttuuripolitiikan ja kansainvälistymisen vaiheisiin. Lisäksi syvennyn kulttuuriviennissä voimakkaasti vaikuttavaan kulttuurin ja talouden väliseen jännitteeseen. Tätä kautta luon taustan nykyisen kirjallisuuden viennin ymmärtämiselle. Kirjailijaa lähestyn kirjailijuuteen ja kirjailijan työkuvaan liittyvän murroksen kautta.</p> <p>Tutkimuksessani esittelen kirjailijoiden kokemuksia suomalaisen kirjallisuuden viennin prosesseista, toimijoista ja tukitoimenpiteistä. Analyysin perusteella voidaan huomata, että kirjallisuuden viennin prosessit vaihtelevat tapauskohtaisesti eikä yleispätevää prosessikaavioita ole mahdollista laatia. Lisäksi voidaan huomata, että kirjailijan rooli vientiprosesseissa on hyvin pieni. Osa kirjailijoista näyttäisi haluavan osallistua nykyistä enemmän vientiprosesseihin, kun taas osalle riittää sivustaseuraajan rooli. Vastausten perusteella voidaankin nimetä kaksi eri tavalla kirjallisuuden vientiin osallistumiseen suhtautuvaa kirjailijatyyppeä: <i>vientiä välttelevä</i> ja <i>vientiin osallistuva</i>. Kirjallisuuden viennin merkityksiä tutkittaessa huomataan, että kirjailijoille viennin kulttuuriset merkitykset näyttäytyvät taloudellisia merkityksiä voimakkaampina – siis päinvastoin kuin esimerkiksi kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa ja kulttuurivientikeskusteluissa ylipäätään.</p> <p>Aineiston analyysin perusteella voidaan sanoa, että kirjailijoiden näkökulmasta katsottuna suomalaisen kirjallisuuden vientiin liittyvät ponnistelut eivät ole riittävällä tasolla. Kirjailijat näkevät viennin suurimpina ongelmina vientitoimijoiden passiivisuuden ja tukitoimenpiteiden vääränlaisen kohdistamisen. Viennin kehittämiseksi ehdotetaan tukien lisäämistä ja kohdistamista etenkin kääntämiseen ja agentuuritoimintaan. Analyysin perusteella voidaan myös sanoa, että kirjallisuuden vienti on nousemassa kirjallisuusinstituutiossa portinvartijan ja kirjailijuuden tunnustajan asemaan kustantamojen, kriitikkojen ja kirjailijajärjestöjen rinnalle. Kirjallisuuden viennin voidaan siis nähdä tuottavan kirjailijuuteen ja kirjallisuuteen liittyviä uudenlaisia arvotuksia.</p>	
Asiasanat – Keywords kirjallisuuden vienti, kirjallisuusvientti, kulttuurivienti, kulttuurivaihto, kirjailija, kirjailijuus, kirjallisuusinstituutio	
Säilytyspaikka – Depository Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto; Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat	1
1.2 Tutkimusongelma	3
1.3 Aiempi tutkimus	3
1.4 Tutkimuksen rakenne.....	4
2 Tutkimuksen toteuttaminen ja aineisto	6
2.1 Tutkimusasetelma	6
2.2 Metodologia	7
2.3 Aineisto	8
3 Kulttuurivienti ja suomalaisen kirjallisuuden vienti	12
3.1 Kulttuuriviennin tausta	12
3.1.1 Kulttuurivienti-käsite.....	12
3.1.2 Kulttuuriviennin kehittyminen	14
3.1.3 Kulttuuriviennin taloudellinen ja kulttuurinen arvo	19
3.2 Suomalainen kulttuurivienti.....	22
3.2.1 Suomalaisen kulttuuriviennin tausta.....	22
3.2.2 Kulttuuriviennin kehittämisohjelma 2007–2011	27
3.3 Suomalaisen kirjallisuuden vienti	32
3.3.1 Vientitoimijat.....	34
3.3.2 Vientiprosessit	40
4 Kirjailija	43
4.1 Kirjallisuus instituutiona	43
4.2 Kirjailijan määritelmä ja kirjailijuuden murros	45
4.2.1 Kirjailijan määritelmä.....	45
4.2.2 Kirjailijan työnkuva.....	48
5 Kirjailijoiden kokemukset kirjallisuuden viennistä	55
5.1 Vientiprosessit	55
5.1.1 Kirjailijoiden kannalta merkittävimmät vientiprosessin vaiheet	57
5.1.2 Kirjailijoiden osuus vientiprosesseissa.....	60
5.2 Vientitoimijat ja viennin tukitoimenpiteet.....	69
5.2.1 Kirjailijoiden kokemukset vientitoimijoista	69
5.2.3 Kirjailijoiden mielipiteet tukitoimenpiteistä.....	74
5.2.4 Viennin ongelmat ja kehittäminen kirjailijoiden näkökulmasta.....	78
6 Kirjallisuuden viennin merkitykset kirjailijoille	81
6.1 Taloudelliset merkitykset.....	81
6.2 Kirjailijuuteen liittyvät merkitykset.....	83
6.3 Vastaanoton laajenemisen merkitykset.....	85
6.4 Tulevaisuudensuunnitelmiin liittyvät merkitykset.....	87
7 Päätäntö	90
Lähteet	96
Liitteet	102
Kyselylomake	102

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Kulttuurivienti nousi 2000-luvun alussa merkittäväksi puheenaiheeksi kansainvälisillä foorumeilla. Muun muassa vuonna 2000 käynnistetty seitsenvuotinen Euroopan unionin Kulttuuri 2000 -ohjelma luotiin edistämään luovan työn tekijöiden ja kulttuurialan toimijoiden sekä heidän teostensa kansainvälistä liikkuvuutta. Lisäksi Kulttuuri 2000 -ohjelman avulla pyrittiin vahvistamaan kulttuurin asemaa taloudessa (Euroopan parlamentti ja neuvosto 2000).

Suomessakin kulttuurivienti on ollut viime vuosina voimakkaasti esillä. Sitä kohtaan on yli ministeriörajojen ladattu paljon odotuksia, mistä hyvinä esimerkkeinä vuonna 2003 käynnistynyt kulttuurivienti-hanke ja hieman myöhemmin toteutettu kulttuuriviennin kehittämisohjelma 2007–2011. Ajankohtaisuudestaan huolimatta kulttuurivienti ei ole erityisen uusi asia. Martti Elovainio löysi Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnalle laatimassa selvityksessään Suomen kulttuuriviennin tehostamista koskevia hallinnollisia mietintöjä aina vuodesta 1949 lähtien. (Elovainio 1990, 6). Näkökulma on kuitenkin vuosien saatossa muuttunut.

Vuonna 2007 käynnistynyt kulttuuriviennin kehittämisohjelma on poikkihallinnollisen yhteistyön tulos, jolla pyrittiin kulttuuri- ja taidealan liiketalousosaamisen vahvistamiseen, kulttuurin matkailullisen tuotteistamisen edistämiseen, taiteen ja kulttuurin alan työpaikkojen lisäämiseen ja vientitulojen kasvuun sekä Suomen kulttuurisen tunnettuuden lisääntymiseen (Loppuraportti 2011, 5–6; www.kulttuurivienti.fi). Kulttuuriviennistä povataan kulttuuriviennin kehittämistyöryhmän laatimassa julkaisussa *Onko kulttuurilla vientiä? ON! Esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi 2007–2011*¹ muun muassa kansantalouden vahvistajaa, taloudellisen hyvinvoinnin lisääjää, uusien työpaikkojen luoja, kulttuuris-poliittisen vaikuttamisen välinettä, Suomi-brändin kohentajaa ja yleisen kiinnostuksen kasvattajaa sekä kulttuurialan yritysten ja toimijoiden taloudellisen perustan ja yleisten rakenteiden vahvistajaa (Kehittämisohjelma 2007, 5).

---

¹Viitataan julkaisuun jatkossa ”Kehittämisohjelma 2007”.

Kulttuuriviennin kehittämisohjelman julkaisuissa esitetään erilaisia kulttuuriviennin kehittämiseen liittyviä tukitoimenpiteitä, mutta hyvin pieni osa näistä toimenpiteistä keskittyy suoraan kulttuurivientiketjun ensimmäiseen lenkkiin, taiteilijaan. Kehittämisohjelmassa pyritään lähinnä kehittämään kulttuurialan yritysten verkostoitumismahdollisuuksia, yritysmuotoja, kansainvälistä markkinointia ja promootiota, kulttuuriviennin rakenteita sekä kulttuuriviennin toimintaympäristöjä (Kehittämisohjelma 2007, 19–20). Kulttuuriviennin kehittämisohjelmaan kiinteästi liittyvässä selvitysmies Hannele Koivusen raportissa *Onko kulttuurilla vientiä?* (2004, 30) kuitenkin puhutaan yksilöstä ja taiteilijasta nimenomaan tärkeänä ja keskeisenä osana kulttuuriviennin rakenteita ja prosesseja. Kyse onkin enemmänkin siitä, mitä taiteilijalla kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa tarkoitetaan. Taiteilija rinnastetaan siinä liikemaailmaan ja siten kehittämisohjelmassa käytetty ”taiteilija” viittaa uudenlaiseen taiteilijuuteen, joka vertautuu vahvemmin liiketoimintaa harjoittavaan yritykseen kuin perinteiseen kuvaan taiteilijasta luovana nerona. Kulttuurivientiin vahvasti liittyvää uudenlaista taiteilijuutta lähestytään tässä tutkimuksessa kirjallisuuden viennin² ja kirjailijoiden kokemusten kautta.

Kulttuurivientipuheen voimistumisen myötä myös kirjallisuuden vienti on noussut pinnalle vahvemmin ja vahvemmin. Yksi esimerkki tästä on Suomen valinta Frankfurtin kirjamesseujen teemamaaksi vuodelle 2014 ja tähän liittyvät erilaiset vienninedistämis- ja pr-projektit. Teemamaahankkeen tavoitteeksi on asetettu, että suomalaisia nimikkeitä ilmestyisi Saksassa vuonna 2014 yli sata ja siitä eteenpäinkin suunnilleen 70 nimikkeen vuositahtia, mikä olisi kaksinkertainen määrä verrattuna nykyisiin julkaisumääriin (Karila 2013, 11–12). Toinen hyvä esimerkki kirjallisuuden viennin kasvaneesta huomiosta on vuonna 2013 lanseerattu Tulenkantajat-kirjapalkinto. Tulenkantajat-palkinto on *Aamulehden* sekä tamperelaisen Tulenkantajat-kirjakaupan ja kulttuurikeskuksen vuosittain jakama kirjallisuuden vientiin keskittynyt 5000 euron arvoinen palkinto. Palkinto ”myönnetään suomalaiselle kirjailijalle tunnustukseksi vuoden eniten käännös- ja vientipotentiaalia edustavalle suomenkieliselle kirjailijalle” (Tulenkantajat-palkinto). Suomalaisen kirjallisuuden vienti tuntuisi siis olevan alati kasvavan kiinnostuksen kohteena, minkä vuoksi myös sen tutkiminen käy yhä ajankohtaisemmaksi ja tarpeellisemmaksi.

Suomalaisen kirjallisuuden vienti ei ole säästynyt kritiikiltä. Kirjailija Sofi Oksanen on moittinut suomalaisia kustantamoja kirjallisuuden viennin kohdalla muun muassa huonosta

² Käytän tässä tutkielmassa termiä *kirjallisuuden vienti*. Toinen yleinen ja samaa tarkoittava termi on *kirjallisuusvienti*. Myös *kirjavientiä* käytetään tarkoittamaan samaa asiaa, mutta se jo termin tasolla viittaa nähdäkseni liiaksi fyysiseen kirja-yksikköön, kun taas *kirjallisuuden vientiin* tai *kirjallisuusvientiin* sisältyvät myös kirjallisuuden aineettomat puolet.

verkostoitumisesta (Mankkinen 2011) ja laajemmin suomalaisia vientitoimijoita puutteellisesta kielitaidosta (Strada 27.9.2013). Näistä lähtökohdista tarkasteltuna nimenomaan kirjailijoiden näkökulman tuominen mukaan vientikeskusteluun on nähdäkseni erityisen tärkeää. Kirjailijoiden näkökulman kautta voidaan uskoakseni saada myös viennin kehittämisen kannalta hyödyllistä tietoa.

1.2 Tutkimusongelma

Tutkimukseni tavoitteena on saada kirjailijoiden ääni kuuluviin suomalaisen kirjallisuuden viennin saralla. Tutkimuksessani selvitän kirjallisuuden viennin prosessien, toimijoiden ja järjestelmän toimintaa kirjailijoiden näkökulmasta. Lisäksi tarkastelen kirjallisuuden viennin merkityksiä kirjailijoille. Tätä kautta tutkimukseni tuottaa tuoretta tietoa suomalaisen kirjallisuuden viennistä ja osallistuu viime aikoina voimistuneeseen kulttuurivientikeskusteluun. Tutkimusongelmani on: Millaista suomalainen kirjallisuuden vienti on kirjailijoiden näkökulmasta ja mikä on viennin merkitys kirjailijalle? Lähestyn ongelmaa neljän kysymysluokan kautta, jotka käsittelevät suomalaisen kirjallisuuden viennin 1) vientiprosesseja, 2) vientitoimijoita, 3) tukitoimenpiteitä sekä 4) merkityksiä kirjailijalle. Näitä kysymyksiä ovat muun muassa seuraavat: Mitä vaiheita kirjallisuuden viennin prosessit pitävät kirjailijoiden näkökulmasta sisällään? Miten kirjailijoiden näkökulmasta vientiprosessit toimivat? Mikä on kirjailijan rooli ja asema vientiprosessissa? Haluavatko kirjailijat olla itse mukana viennin prosesseissa ja jos haluavat, niin millä tavoin? Miten kirjailijat arvioivat viennin toimijoiden toimintaa? Miten kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa esitetyt kulttuuriviennin tukitoimenpiteet ovat toteutuneet kirjailijan näkökulmasta? Mitä kirjallisuuden vienti merkitsee kirjailijoille?

1.3 Aiempi tutkimus

Suomalaisen kirjallisuuden vientiä ovat aikaisemmin tarkastelleet Raila Hekkanen väitöskirjassaan *Englanniksiko maailmanmaineeseen? Suomalaisen proosakaunokirjallisuuden kääntäminen englanniksi Isossa-Britanniassa vuosina 1945–2003* (2010) sekä Ulla Tissari pro gradu -työssään *Kirjallisuuden vienti ja suomalainen kirjallisuusinstituutio* (2000). Tissari keskittyy tutkielmassaan käsittelemään suomalaisen kirjallisuuden vientiä institutionaalisesta näkökulmasta ja Hekkanen puolestaan lähestyy aihetta kääntämisen kautta.

Kulttuurivientiä käsitteenä ja kulttuuripoliittisena ilmiönä suomalaisessa kontekstissa on käyty läpi etenkin kulttuuriviennin kehittämisohjelmaan liittyvissä julkaisuissa. Tähän aineistoon kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisut *Onko kulttuurilla vientiä? On! Esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi 2007-2011* (2007), *Kulttuurivientiraportti 2007* (2008), *Kulttuurivientiraportti 2008* (2009), *Kulttuurivientiraportti 2009* (2010), *Kulttuuriviennin loppuraportti* (2011), sekä lisäksi kulttuurivientiohjelmaa edeltänyt ja alustanut selvitysmies Hannele Koivusen laatima raportti *Onko kulttuurilla vientiä?* (2004). Haen näistä julkaisuista heijastuspintaa kirjailijoiden näkemyksille ja vertailen kirjailijoiden kokemuksia kirjallisuuden viennistä kehittämisohjelmassa esiin nostettuihin toimenpiteisiin ja tavoitteisiin. Tässä työssä minua auttaa eritoten Jutta Virolaisen pro gradu -työ *Kulttuuri vientituotteena* (2012), jossa käydään retorisen analyysin keinoin läpi muun muassa kulttuuriviennin kehittämisohjelman julkaisuja. Kulttuuriviennin käsitettä on puolestaan tarkastellut Paula Ranne pro gradu -työssään *Kulttuurin uudet markkinat: Kulttuurivienti-käsitteen ja kulttuuriviennin edellytysten tarkastelua teorian ja empirisen aineiston valossa*. (2004). Kulttuurivientikeskusteluun oman panoksensa on antanut myös Olli Jalonen, joka on teoksessaan *Kansa kulttuurin virroissa* (1985) tutkinut tuontikulttuuria suomalaisessa kontekstissa.

Kirjailijan asemaa suomalaisen kirjallisuuden kentällä on tutkittu enemmän kuin kulttuurivientiä. Oman tutkimukseni kannalta merkittäviä julkaisuja ovat muun muassa Elina Jokisen *Vallan kirjailijat: Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituuhannen vaihteen Suomessa* (2010), Merja Heikkisen *Tilannekuva kirjailijoista. Tutkimus kirjailijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla* (1989) ja Kaija Rensujeffin *Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla* (2003). Jokinen pureutuu väitöskirjassaan apurahoituksen merkitykseen kirjailijalle ja Heikkinen puolestaan selvittää tutkimuksessaan kirjailijoiden koti- ja koulutustaustaa, alueellista sijoittumista sekä ikä- ja sukupuolirakennetta. Rensujeffin raportissa selvitetään eri taiteenalojen edustajien työhön ja tulonmuodostukseen sekä myös taiteilijoiden määrittelyyn liittyviä seikkoja.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Johdantoluvussa olen esitellyt tutkimuksen aiheen, ongelman ja kysymykset. Lisäksi olen käynyt läpi aiempaa tutkimusta. Luvussa kaksi esittelen tutkimusasetelman sekä tutkimuksessa käytettävän metodologian ja aineiston. Kolmannessa luvussa tarkastelen kulttuuriviennin käsitettä, kehittymistä ja olemusta ensin laajemmalla tasolla ja sitten suomalaisessa kontekstissa.

Tähän liittyen pureudun kulttuuriviennin kehittämisohjelmaan. Luvun lopuksi siirryn tarkastelemaan suomalaisen kirjallisuuden vientiä osana kulttuuriviennin viitekehystä. Neljännessä luvussa käyn läpi kirjailijoita koskevaa keskustelua kirjallisuusinstituution, kirjailijuuden määrittelyn ja kirjailijan työnkuvan kautta. Tällä tavoin tuotan taustatietoa tutkimusaiheesta ja luon taustan, jota vasten analyysiluvuissa analysoin ja tulkitseen aineistoa.

Luku viisi on ensimmäinen analyysiluku. Valotan siinä suomalaisen kirjallisuuden viennin prosesseja, toimijoita ja tukitoimenpiteitä kirjailijoiden näkökulmasta. Luvussa kuusi keskityn selvittämään, mitä kirjallisuuden vienti merkitsee kirjailijoille. Luku seitsemän on päätäntöluku, jossa vedän yhteen analyysiä ja tarkastelen tuloksia suhteessa tutkimuskysymyksiin ja -ongelmaan. Lisäksi vien keskustelua laajemmalle tasolle ja esittelen jatkotutkimuksen aiheita.

2 Tutkimuksen toteuttaminen ja aineisto

2.1 Tutkimusasetelma

Olen valinnut aineistonkeruumenetelmäksi kyselyn, koska sen avulla on mahdollista kerätä tutkimusaiheeni kannalta riittävän laaja aineisto. Kyselylomakkeen rungon muodostavat avoimet kysymykset, joita pyrin muutaman monivalintakysymyksen avulla tukemaan ja täydentämään. Näin ollen on ehkä hieman harhaanjohtavaa puhua aineistonhankintamenetelmästä pelkästään kyselynä, joka selvästi viittaa kvantitatiivisiin menetelmiin. Sen sijaan kyselyni on jonkinlainen sekoitus puolistrukturoitua haastattelua ja perinteistä kyselyä. Menetelmällä on tarkoitus saada kerättyä samalla kertaa sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista dataa. Kyseinen menetelmä on nähdäkseni perusteltu tämän tutkimuksen kohdalla, sillä suomalainen kirjallisuuden vienti ja kirjailijoiden kokemukset kirjallisuuden viennistä ovat hyvin vähän tutkittuja aiheita. Näin ollen sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen datan kerääminen on tärkeää tämän koskemattoman tutkimuskohteen sisäistämisen kannalta.

Rajaan tutkimukseni koskemaan suomalaisia kirjailijoita, joiden kaunokirjallisia teoksia on viety ulkomaille vuodesta 1996 lähtien. Kysely välitetään kirjailijoille kolmen kirjailijajärjestön³ jäsenkirjeiden ja verkkosivujen kautta sekä lisäksi agentuurien ja *foreign rights* -osastollisten kustantamojen kautta.

Aineisto koostuu sellaisten kirjailijoiden vastauksista, joiden teoksia on viety tai ollaan vastaushetkellä viemässä ulkomaille. Aihetta voisi lähestyä myös toisenlaisesta näkökulmasta. Kyselyn julkistamisen jälkeen eräs kirjailija toi sähköpostitse esille, että kannattaisi tehdä sellainen tutkimus, jossa kyselyn kohteena olisivat nimenomaan ne kirjailijat, joiden teoksia ei ole käännetty tai viety. Epäilemättä tämääntyypisellä tutkimusasetelmalla olisi omat etunsa mitä tulee kirjallisuuden viennin läpivalaisemiseen. Tässä tutkimuksessa kuitenkin yhtenä tarkoituksena on kirjallisuuden viennin rakenteiden tarkasteleminen kirjailijoiden kokemusten kautta ja näitä kokemuksia ei luonnollisesti ole kuin sellaisilla kirjailijoilla, joiden teoksia on viety ulkomaille.

---

³ Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen Näytelmäkirjailijat ja Käsikirjoittajat – Finlands Dramatiker och Manusförfattare ry, Finlands Svenska Författareförening rf.

2.2 Metodologia

Eskolan ja Suorannan mukaan (2008, 161) tutkimuksen analyysitapoja määriteltäessä on huomattava, että käytännössä eri analyysitavat usein kietoutuvat toisiinsa eivätkä ole mitenkään selvärajaista. He myös muistuttavat, että harvoin itse asiassa on edes mahdollista soveltaa vain yhtä analyysitapaa ja että yksi laadullisen aineiston rikkauksista piilee nimenomaan erilaisten analysointitapojen runsaudessa. Tämänkin tutkimuksen aineiston analyysissä käytetään erilaisia metodeja, joista tärkeimpiä ovat sisällönanalyysi, teemoittelu ja tyyppittely. Olen valinnut nämä menetelmät, koska ne sopivat mainiosti erilaisten ja erityyppisten vastausten käsittelemiseen ja avaamiseen.

Sisällönanalyysi metodina ymmärrettynä mahdollistaa erilaisten kirjalliseen muotoon saatettujen dokumenttien systemaattisen ja objektiivisen analysoinnin. Sisällönanalyysillä pyritään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa, kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Sisällönanalyysi on siis tekstianalyysia, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Sisällönanalyysi voidaan vielä jaotella Tuomen ja Sarajärven (2004) tapaan sisällön erittelyyn ja varsinaiseen sisällönanalyysiin. Sisällön erittelyssä kuvataan kvantitatiivisesti jonkin tekstin sisältöä, kun taas sisällönanalyysissä pyritään kuvaamaan dokumentin sisältöä sanallisesti. (Tuomi ja Sarajärvi 2004, 105–107.) Tässä tutkielmassa käytetään sisällönanalyysiä lähinnä sisällön sanallisen kuvaamisen näkökulmasta.

Teemoittelu on Eskolan ja Suorannan mukaan suositeltu aineiston analysointitapa erityisesti käytännöllisten ongelmien ratkaisemisessa, jolloin aineistosta voi kätevästi poimia käytännöllisen tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa (2008, 178). Tähän tutkimukseen liittyvä kysely on jaoteltu suoraan tutkimuskysymyksien kautta, joten siten tutkimuksen kannalta olennaiset teemat on oletettavasti löydettävissä vastauksista. Toisaalta, kuten Saaranen-Kauppinen ja Puusniemi (ks. 2006) huomauttavat, joskus aineistosta löytyy uusiakin teemoja ja nämäkin tulee ottaa analyysissä huomioon. Teemoittelu mahdollistaa lisäksi teorian ja aineiston tiukankin yhteydenpidon (Eskola & Suoranta 2008, 180).

Teemoittelua täydentää ja oikeastaan vie analyysinä vielä pidemmälle tyyppittely, jonka avulla aineistoa kootaan ja tiivistetään havainnollistaviin tyypeihin (Saaranen-Kauppinen & Puusniemi 2006). Toisaalta tyyppittely ei sido pelkästään yleisen ja yhtenevän etsimiseen, vaan myös tyyppillisestä poikkeavat tapaukset on mahdollista nostaa esiin ja siten tuottaa analyysiin monipuolisuutta ja samalla haastaa muun muassa tutkimuksen hypoteeseja. (Eskola & Suoranta

2008, 181.) Tyypittelyssä on kyse nimenomaan vastaajien antaman informaatioaineksen tyypittelystä, eikä niinkään vastaajien itsensä tyypittelystä. Tyypikkuvauksia vertailemalla voidaan selvittää, miten eri tyypit eroavat toisistaan ja minkälaisia tyyppisiä aineistosta voidaan konstruoida. (Saaranen-Kauppinen & Puusniemi 2006.) Tyypittelyn kautta pystyn analysoimaan aineistoa sen mahdollisen moniäänisyyden huomioiden.

Keskustelu analyysin ja tulkinnan suhteesta on Eskolan ja Suorannan mukaan jaoteltavissa kahteen erilaiseen käsitykseen. Toisaalta analyysin ja tulkinnan voi nähdä kietoutuneina toisiinsa, jolloin laadullisen tutkimuksen hermeneuttinen päättelyprosessi määrää analyysin ja tulkinnan yhtenevyyden. Aineistosta tehdään siis analyysivaiheessa tulkintoja, jotka edelleen ohjaavat analyysiä ja niin edelleen. Toisaalta analyysivaiheen voi nähdä tulkinnasta selkeästi erillisenä tapahtumana. Tämän käsityksen mukaan analyysissä datasta jalostetaan tutkimusongelman kannalta olennainen aines, jota voidaan korkeamman jalostusasteensa vuoksi kutsua myös informaatioksi. Vasta tästä informaatiosta on sitten mahdollista tehdä tulkintoja. (Eskola & Suoranta 2008, 149–150.) Tämän tutkimuksen kohdalla tulkintaa tehdään aineiston analyysin rinnalla.

2.3 Aineisto

Aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselylomake löytyy saatekirjeineen liitteestä. Kyselylomakeohjelmalla käytettiin Jyväskylän yliopiston tarjoamaa *mrInterview*-ohjelmaa, joka on osa SPSS-ohjelmopakettia. Kyselyä testattiin kahdella vastaajajoukkoon kuuluvalla henkilöllä, jonka jälkeen sitä levitettiin joulukuun 2012 alusta lähtien kirjailijoille suomalaisten kirjailijajärjestöjen kautta. Keväällä 2013 vastausmäärän kasvattamiseksi linkki kyselyyn lähetettiin myös kustantamojen *foreign rights* -osastoille ja agentuureille edelleen vastaajajoukkoon kuuluville kirjailijoille välitettäväksi. Valideja vastauksia kertyi aikavälillä 5.12.2012–7.6.2013 yhteensä 35 kappaletta, minkä lisäksi sain sähköpostitse kolme yhteydenottoa liittyen kyselyyn vastaamisesta kieltäytymiseen. Yhteensä vastauksia kyselyyn tuli 39, mutta tuosta joukosta piti poistaa sellaiset vastaajat, jotka eivät selvästi kuuluneet rajauksen sisälle. SKS:n käänöstietokannasta laskettuna potentiaalisia kyselyyn vastaajia oli kyselyn julkaisuhetkellä 277. Tähän lukuun kuuluvat SKS:n käänöstietokannan lajitteluperiaatteiden mukaisesti aforismit, elämäkerrat, elokuvakäsikirjoitukset, esseet, fantasiakirjallisuus, jännityskirjallisuus, rikoskirjallisuus, sadut, tieteiskirjallisuus, kuvakirjat, kansanperinne, kansanrunous, kirjeet, lorut, lyhytproosa, lyriikka, näytelmäkirjallisuus ja

proosa, jotka kaikki luetaan käänöstietokannassa kaunokirjallisuudeksi. Kun huomioidaan kyseessä olevan nimenomaan käänös- eikä vientitietokanta, voidaan olettaa, että varsinainen kyselyni kannalta oleellinen kokonaisjoukko on jonkin verran pienempi kuin 277.

Vastauksia olisi saattanut tulla jonkin verran enemmän, jos kysely olisi toteutettu myös postikyselynä. Tämä ei kuitenkaan ollut kustannuksien vuoksi mahdollista. Eräs vanhempi kirjailija ottikin sähköpostitse kantaa nimenomaan kyselyn toteuttamiseen. Hän olisi kaivannut sähköisen kyselyn lisäksi postikyselyä, sillä hän ei kokenut olevansa teknisesti tarpeeksi kyvykäs, että jaksaisi ruveta vastaamaan näinkin laajaan kyselyyn sähköisesti ilman pelkoa, että jossain vaiheessa kaikki vastaukset katoavat tai jotain muuta vastaavaa tapahtuu. Tällainen ajattelu on mahdollisesti karkottanut osan vastaajista. Muutama kirjailija perusteli sähköpostitse vastaamatta jättämistään sillä, että heillä on kesken kirjoittamiskausi, jolloin he eivät voi keskittyä oikeastaan muuhun kuin teostensa kirjoittamiseen. Tässä on varmasti toinen syy sille, ettei vastauksia tullut enempää. Lisäksi täytyy huomioida erään kirjailijan esiintuoma ajatus siitä, että hän ei ehkä osaisi vastata kyselyyn, koska hän ei ole ollut teostensa viennissä millään tavalla mukana. Myös tämäntyyppinen ajattelu näkyy varmasti myös vastausmäärässä. Uskoisin, että osalle rajauksen sisään kuuluvasta SKS:n käänöstietokannan 277 kirjailijasta kirjallisuuden vienti näyttäytyy niin etäisenä, että siihen liittyvään kyselyyn vastaaminen ei tunnu järkevältä. Tämä taas kertoo jo omaa kieltään siitä, millaisesta toiminnasta kirjallisuuden viennissä on todella kyse; kirjallisuuden vienti ei välttämättä tarvitse toimiakseen kirjailijaa – ainakaan teoksen valmistumisen jälkeen.

Kyselyyn vastanneiden kirjailijoiden keski-ikä on 54 vuotta, mikä vastaa taiteilijan asemaan tutkineen Kaija Rensujeffin (2003, 20) aineistoa, jossa todetaan kirjallisuuden alalla toimivien keski-ikäksi 56 vuotta. Kyselyyn vastanneista 34 prosenttia on miehiä ja 66 prosenttia naisia, mikä sen sijaan poikkeaa aiemmista vastaavista tutkimuksista. Rensujeffin *Taiteilijan asema* -tutkimuksessa (2003) naisten osuus on 53 prosenttia ja Jokisen kirjailijoiden apurahoja koskevassa tutkimuksessa (2010) naisten osuus oli puolestaan 52 prosenttia vastanneista. SKS:n käänöstietokannan tarjoamasta 277 kirjailijan kokonaisjoukkoa tarkastelemallakin voidaan havaita, että lähtökohtaisesti naisia ja miehiä tulisi olla vastaajajoukossa aika tarkalleen tasamäärä (naisia 140, miehiä 137). Miesten ja naisten keski-ikä ovat tässä tutkimuksessa melko yhtenevät (52 vuotta ja 54 vuotta), joten tästä kohtaa eroa miesten ja naisten välille on turha etsiä. Oletettavasti vääristynyt sukupuolijakauma johtuu pienehköstä vastaajajoukosta.

Kirjailijoiden kohdalla on usein huomioitu myös jako pääkaupunkiseudun ja maakuntien kirjailijoihin. Tutkimusten mukaan pääkaupunkiseudulla asuu 40–50 prosenttia kirjailijoista (Rensujeff 2003, 20; Jokinen 2010, 44). Tämä tutkimus ei tee tässä asiassa suurta poikkeusta, sillä vastaajista 40 prosenttia ilmoittaa asuinpaikakseen pääkaupunkiseutuun kuuluvan kaupungin ja lisäksi yhdessä vastauksessa vastataan epämääräisemmin ”Etelä-Suomi”. Asuinpaikkaa koskevaan kysymykseen ei ollut pakko vastata ja kaksi vastaajaa jättikin tuon kohdan tyhjäksi.

Kirjailijoiden apurahoitusta tutkineen Elina Jokisen mukaan nykyään on yhä tyypillisempää, että sama kirjailija julkaisee monentyyppistä kirjallisuutta (Jokinen 2010, 42). Tämä näkyy myös tässä tutkimuksessa, jossa kirjallisuuden lajityyppiä koskeva kysymys oli muotoiltu Jokisen tutkimuksen tapaan sen pohjalta, millaiseksi kirjailijaksi vastaaja itsensä mielsi. Vastaajilla oli mahdollisuus valita useampi kuin yksi vaihtoehdoista sekä lisätä jotain annettujen vaihtoehtojen ulkopuolelta. Siinä missä Jokisen aineistosta ”vain harvat valitsivat ainoastaan yhden vaihtoehdon eri mahdollisuuksista” (Jokinen 2010, 43), on tämän tutkimuksen kohdalla yhden vaihtoehdon vastanneita reilusti yli puolet. Kaikki vastaajat huomioiden proosakirjailijaksi itsensä mielsi kolmasosa vastaajista. Lyyrikoiksi ilmoittautui 6 vastaajaa, näytelmäkirjailijoiksi 8. Lisäksi 9 vastaajista käytti kirjailijantyönsä luokittelussa vielä jotain muuta määritelmää, kuten lastenkirjailijaa, suomentajaa, esseistiä tai tietokirjailijaa. Verrattuna Jokisen tutkimukseen suurin ero on lyyrikoiden ja prosaistien määrissä. Siinä missä Jokisella on lyyrikoita 41 prosenttia vastaajista, on tämän tutkimuksen vastaajista lyyrikoita vain 17 prosenttia. Lisäksi Jokisella prosaistien osuus on 70 prosenttia ja tässä tutkimuksessa on peräti 86 prosenttia. Huomattavaa on myös se, että ainoastaan yhden vaihtoehdon valinneiden joukosta 81 prosenttia valitsi ainoaksi kirjailijan lajityypikseen prosaistin. Tämä saattaa kertoa omaa kieltään kirjallisuuden viennin piirteistä. Kuten analyysissä huomaamme, proosa näyttäisi olevan kirjallisuuden viennin kannalta oleellisin kirjallisuuden laji ja lyriikkaa taas ei juuri vientiin päädy – ainakin mikäli tarkastelemme kirjailijoiden kokemuksia ja mielipiteitä. Näin ollen kun Jokinen julistaa proosan ja lyriikan raja-aitojen kaatumista (Jokinen 2010, 43), niin kirjallisuuden viennin kohdalla nämä raja-aidat näyttäisivät olevan vielä tukevasti pystyssä.

Aineistosta on havaittavissa vastaajien iästä riippuvia asenne-eroja. Aineisto onkin jaettu kolmeen ryhmään: alle 50-vuotiaisiin, 50–59-vuotiaisiin sekä 60-vuotiaisiin ja vanhempiin. Vastauksia lainatessa vastaajiin viitataan näiden ryhmien perusteella. Ensimmäiseen ryhmään kuuluviin viitataan tunnuksella IKÄ1, toiseen ryhmään tunnuksella IKÄ2 ja kolmanteen

ryhmään tunnuksella IKÄ3. Vastaajien ei ollut pakko kertoa kyselyssä ikäänsä, ja vastaajiin, joiden ikä ei ole tiedossa, viitataan tunnuksella IKÄ0.

Näiden kolmen ryhmän muodostaminen aloitettiin sisällyttämällä jokaiseen ryhmään saman verran vastaajia. Tässä havaittiin, että ryhmien rajoilla olleet useat samanikäiset vastaajat pakottivat ryhmät hiukan erisuuruiseksi. Lopulta rajat vedettiin niin, että jokaiseen ryhmään tuli suunnilleen saman verran vastaajia ja että ryhmien rajat olivat selkeitä. Nuorimmassa ryhmässä on 12 vastaajaa, keskimmaisessä ryhmässä 13 ja vanhimmassa ryhmässä 9. Näin ollen huomataan myös, että ikänsä jätti kertomatta vain yksi vastaaja. Ryhmien lukumääräksi määriteltiin kolme sen vuoksi, että näin voidaan saada parempaa ja johdonmukaisempaa tietoa iän merkityksestä tiettyihin vastauksiin. Kahden ryhmän kohdalla erot voitaisiin laittaa yksittäisten poikkeusten ja sattuman piikkiin, mutta jos tietty trendi näkyy kolmen ryhmän kesken, niin sillä on jo nähdäkseni hiukan enemmän painoarvoa. Toki tässäkin tulee taas muistaa, että aineiston koon vuoksi mitään tarkempaa tilastollista analyysiä ja kokonaisjoukkoa koskevia johtopäätöksiä ei kannata, eikä ehkä voidakaan, tehdä. Joitakin suuntaa-antavia johtopäätöksiä ja tulkintoja voidaan kuitenkin muotoilla.

Vastaukset ovat monin paikoin kieliasultaan epämuodollista. Lisäksi ne sisältävät melko lailla erilaisia kirjoitusvirheitä. Nämä ilmiöt johtuvat arvatenkin siitä, että kyselylomakeohjelma ei ole tekstinkäsittelyn kannalta kaikkein käytännöllisin ja kyselylomaketta täyttäessä oikeinkirjoitus ja oikolukeminen eivät välttämättä ole kovin oleellisessa asemassa. Olen luonnollisesti käyttänyt vastauksia sellaisinaan, joten sitaateissa esiintyvät kirjoitusvirheet ja epämuodollisuudet aineiston oikeaoppisen käsittelyn näkökulmasta katsoen kuuluvatkin sinne. Mainitsen tämän asian tässä kohtaa siksi, että näin välttyn täyttämästä sitaatteja [sic]-merkinnöillä, mikä ei luettavuuden kannalta olisi kovin järkevää.

3 Kulttuurivienti ja suomalaisen kirjallisuuden vienti

Tässä luvussa perehdyn aluksi kulttuuriviennin käsitteeseen, taustoihin ja nykytilanteeseen. Lisäksi syvennyn kulttuuriviennissä voimakkaasti vaikuttavaan taloudellisten ja kulttuuristen arvojen jännitteeseen. Tämän jälkeen syvennyn kulttuurivientiin suomalaisessa kontekstissa, josta nostan esille erityisenä tapauksena kulttuuriviennin kehittämisohjelman. Lopuksi siirryn tarkastelemaan suomalaisen kirjallisuuden viennin rakenteita osana esittelemääni kulttuuriviennin viitekehystä. Koska kulttuurivientiä on tutkittu aiemmin hämmästyttävän vähän, käyn tässä taustoitulusluvussa melko laajasti läpi nykyisen suomalaisen kulttuuriviennin ja kirjallisuuden viennin piirteitä sekä niiden kehittymiseen liittyneitä tekijöitä.

3.1 Kulttuuriviennin tausta

3.1.1 Kulttuurivienti-käsite

Kulttuurivientiä on muodossa tai toisessa ollut olemassa jo pitkään, ja sen piirteistä on käyty ajoittain kiivastakin keskustelua. On huomionarvoista, kuinka näinkin merkittävä ilmiö on kuitenkin jätetty hyvin vähälle teoretisoinnille. Kulttuuriviennille ei näyttäisi olevan olemassa yhtä oikeaa tai virallista määritelmää. Hyvin usein muun muassa kulttuuriviennin kehittämisohjelmaan liittyvissä raporteissa kulttuuriviennin käsitteen määrittelyä väistellään, tai jopa kokonaan ohitetaan vedoten muun muassa vientiin keskittymisen ensisijaisuuteen (ks. Kehittämisohjelma 2007, 11; Virolainen 2012, 49). Kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa todetaankin, että: ”Yksityiskohtaista määrittelyä tärkeämpää on käytännössä saada vientikelpoisuuden rakentaminen käyntiin eri klustereilla” (Kehittämisohjelma 2007, 11). Tämä kertoo osaltaan kulttuuriviennin hallintojohtoisuudesta ja toimintasidonnaisuudesta. Kulttuurivienti on enemmän kulttuuripolitiikan toteuttamisen väline kuin tässä toteuttamisessa tuotettu ilmiö, ja sellaisenaan sen teoretisoimista ja käsitteellistämistä ei ole koettu tarpeelliseksi. Tämän puolesta puhuu myös Tekesin tilaama selvitys *Kulttuuriviennin liiketoimintamallit* (Leikola & Leroux 2006, 16), jonka mukaan nimenomaan puhuttaessa kansallisista kulttuurivientistrategioista, joissa on tärkeää mitata panoksia ja tuotoksia, on järkevää puhua kulttuuriviennistä. Sen sijaan laajemmalla tasolla kulttuuriviennin sijasta olisi selvityksen mukaan yksinkertaisempaa puhua *kansainvälistymisestä*, jolla käsitettäisiin liiketoiminnan kaikkien eri ulottuvuuksien kansainvälistyminen, eikä vain lopputuotteiden ja myytävien tai lisensoitujen hyödykkeiden siirtymistä rajan yli.

Kulttuurivienti-hankkeen selvitysmies Hannele Koivunen määrittelee kulttuuriviennin käsitteen raportissaan *Onko kulttuurilla vientiä?* (2004). Hän näkee kulttuuriviennin kulttuurivienti-hankkeen yhteydessä kulttuuripiiristä toiseen tapahtuvana kulttuuristen merkitysten vaihdantana. Hänen mukaansa etenkin arkipuheen tasolla kulttuuriviennissä korostuu kuitenkin kulttuurin ja talouden suhde, jolloin kulttuurivienti näyttäytyy yksinkertaistetusti kulttuurituotannon kaupallisena vientinä muihin maihin. Koivusen mukaan tämä kulttuurin ja talouden suhde, sekä kulttuurivienti yleisemminkin, ovat itsessään jo kauan olemassa olleita ilmiöitä, joita on käsitelty aikojen saatossa jollain tasolla muun muassa kulttuuritoiminnan, viihdeteollisuuden, kulttuuriteollisuuden, tekijänoikeusteollisuuden, kulttuurituotannon, elämysteollisuuden, luovuuden ja innovaatioiden kohdalla käydyissä keskusteluissa. (Koivunen 2004, 27.)

Koivunen pyrkii määrittelyllään selvästi korostamaan kulttuuriviennin ei-taloudellista puolta. Tämä ei-taloudellinen ja useimmiten kaksisuuntainen kulttuurien välinen toiminta tunnetaan yleisesti kulttuurivaihtona. Kulttuurivienti ja kulttuurivaihto ovat käsitepari, joka on totuttu pitämään suomalaisessa kulttuuripolitiikassa erillään toisistaan. Tämä erillisuus juontaa juurensa kulttuuriviennin ja -vaihdon jakautumiseen eri ministeriöiden alueille niin, että kulttuurivienti on ollut ulkoministeriön vastuulla ja kulttuurivaihto puolestaan enimmäkseen opetus- ja kulttuuriministeriön (aiemmin opetusministeriö) hoidettavana (Elovainio 1990, 78). Käsitteellisesti ero on nähtävissä siinä, että kulttuurivaihtoa on pidetty korostetun kaksisuuntaisena toimintana, jota eivät valtiotason ulkopoliittiset tavoitteet ole kahlinneet (mt., 78).

Elovainio toteaa vuonna 1990 kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnalle laatimassa kulttuurivientiä koskevassa selvityksessään, että kulttuuriviennin ja -vaihdon erillisuus alkoi kuitenkin jo 80–90-lukujen vaihteessa hälventyä kansainvälisen kulttuurivuorovaikutuksen peruslähtökohtien muuttuessa voimakkaasti. Yhä useammat suomalaiset ministeriöt ja viranomaiset alkoivat osallistua kulttuurisuhteiden hoitoon, mikä oli omalta osaltaan signaali kulttuurin, talouden ja teollisuuden voimakkaasta kytkeytymisestä toisiinsa. Tämän kehityksen myötä kulttuurin edistäminen ”maallistui” ja ”kaupallistui”. (Elovainio 1990, 79.)

Elovainio arvioi selvityksessään kulttuuriviennin sisältävän jatkossa ihan jo perustavana osana aiemmin kulttuurivaihdon osalle langenneen kaksisuuntaisuuden (Elovainio 1990, 79). Juuri tämän arvion mukaisesti Koivunen toteuttaa kulttuuriviennin käsitteellisen määrittelynsä. Huomionarvoista tässä kohtaa on kuitenkin se, että vaikka kulttuurivienti ainakin käsitteellisellä tasolla näyttäisi saavan ei-taloudellisia piirteitä, puhuvat muun muassa kulttuuriviennin

kehittämisohjelman julkaisut kuitenkin omaa kieltään talouden ja kilpailukyvyn edistämisen keskeisestä roolista nykypäivän kulttuuriviennin kohdalla (ks. Virolainen 2012, 52). Kehittämisohjelman retoriikkaa tutkineen Jutta Virolaisen mukaan ei-kaupallisuuden liittäminen kulttuuriviennin määritelmään liittyikin pyrkimykseen depolitisioida kulttuurin kentän toimijoiden näkökulmasta vastakkaiset mielipiteet ja edelleen suostutella ja sitouttaa kulttuurin kaupallisuutta vastustavat hankkeeseen (mt., 65). Tämä tutkimuksen osalta onkin mielenkiintoista nähdä, miten paljon kirjailijoiden keskuudessa on näitä ”käännyttävää” ja missä määrin kulttuurin kaupallisuus nähdään hyväksyttävänä.

Kulttuurivienti-käsitteen määrittäminen on siis hankala tehtävä. Tämän on todennut myös Paula Ranne, joka pro gradu -työssään *Kulttuurin uudet markkinat: Kulttuurivienti-käsitteen ja kulttuuriviennin edellytysten tarkastelua teorian ja empiirisen aineiston valossa* (2004, 93) tutki nimenomaan kulttuurivienti-käsitettä. Hänen mukaansa kulttuurivienti-käsitteen jäsentämättömyys ja siihen liitettyjen näkökulmien laaja-alaisuus asettavat kulttuurivientiä koskevalle tutkimukselle haasteen. Hän lähestyi työssään kulttuurivientiä muun muassa kulttuuriteollisuuden ja luovan talouden käsitteiden kautta. Kulttuuriteollisuutta ja luovaa taloutta yhdistää talouden ja kulttuurin tiivis yhteennivoutuminen. Talouden ja kulttuurin välinen jännite näkyy tässäkin tutkielmassa selvittäessä kulttuuriviennin olemusta.

3.1.2 Kulttuuriviennin kehittyminen

Kulttuurivienti osana kansainvälisiä kulttuurisuhteita on kehittynyt alun perin muiden toimien ohessa. Kulttuurivaikutteet levisivät maasta toiseen muun muassa kauppiaiden ja merenkulkijoiden, ristiretkeläisten, löytöretkeilijöiden ja lähetyssaarnaajien mukana. Sotajoukot ja kansainvaellukset levittivät ja välittivät kulttuuria alueelta toiselle. 1800-luvulla tieteiden, taiteiden ja opetuslaitoksen voimakkaan kehityksen myötä myös kansainväliset kulttuurisuhteet nousivat uudelle tasolle. Kirjojen kääntäminen yleistyi, uusia kieliä otettiin yliopistojen opetukseen, matkustusmahdollisuudet paranivat ja ulkomaanmatkat olivat muotia. Erilaiset kansainväliset kongressit ja järjestöt yhdessä posti- ja pikatiedotusyhteyksien kehittymisen kanssa loivat ratkaisevasti parantuneet edellytykset kansainvälisille kulttuurisuhteille, joiden perustana voidaan pitää nimenomaan tiedon vaihtoa ja tiedonkulkua. Varsinaisten kulttuuritavaroiden, viihteen ja informaation ohella kulttuurin kansainvälinen kauppa käsittää patenteja, lisenssejä ja tekijänoikeuksia, joita kaikkia on säädelty julkisin sopimusjärjestelyin jo

1800-luvun loppupuolelta lähtien⁴. (Siikala 1976, 24–25, 32.) 1900-luvun loppupuoliskolla kulttuurivienti alkoi kuitenkin muun muassa maailmanlaajusten vientirakenteiden muutoksen, viennin alan kasvun ja internetin myötä muuttua omanlaisekseen alueeksi (Throsby 2010, 158).

Kulttuuriviennin perinnettä ja kehittymistä tarkasteltaessa onkin mahdollista lähestyä valittua aihetta monesta eri suunnasta. Tarkastelen tässä kulttuuriviennin kehittymistä osana ulkoisen kulttuuripolitiikan perinnettä ja kansainvälistymistä. Gregory Paschalidisin kuvaus ulkoisen kulttuuripolitiikan kehityksestä antaa historiallisen kehyksen kulttuuriviennin kehittymiselle, kun taas Raimo Väyrysen näkemys kulttuurin kansainvälistymisestä selittää kulttuuriviennin kehittymistä suhteessa muihin kulttuurin kansainvälistymisen muotoihin.

Muun muassa kulttuurienvälisyyttä ja kulttuuria osana globalisaatiota tutkinut Gregory Paschalidis määrittelee artikkelissaan *Exporting national culture: histories of cultural institutes abroad* (2009, 275, 277) ulkoisen kulttuuripolitiikan sellaiseksi kulttuuripolitiikaksi, jota jokin tietty maa harjoittaa ulkomailla, valtionsa rajojen ulkopuolella. Hän tarkastelee tätä, omien sanojensa mukaan erittäin vähän tutkittua kulttuuripolitiikan aluetta, kulttuuri-instituuttien kehityksen kautta. Paschalidisin artikkeli on käyttökelpoinen kulttuuriviennin taustoja selvittäessä, sillä kulttuurivienninkin kohdalla on usein kyse ulkoisesta kulttuuripolitiikasta ja kulttuuripoliittisista päätöksistä.

Paschalidis jaottelee ulkoisen kulttuuripolitiikan kehityksen neljään vaiheeseen: kulttuurinationalismiin, kulttuuripropagandaan, kulttuuridiplomatiaan ja kulttuurikapitalismiin. Kulttuurinationalismin aikana (1870–1914) valtiot (lähinnä eurooppalaiset suurvallat) pyrkivät ulkoisen kulttuuripolitiikan ja edelleen kulttuuri-instituuttien kautta toisaalta pitämään yhteyttä ulkomaille muuttaneisiin kansalaisiinsa, ja toisaalta taas levittämään omaa valta- ja vaikutusalueitaan rauhanomaisin keinoin. Ulkoinen kulttuuripolitiikka nähtiin siis eräänlaisena vaihtoehtona sotilaallisille keinoille. (Paschalidis 2009, 277–279.)

Kulttuuripropagandan vaihe (1914–1945) muodostui valtioiden aseman kasvusta ja kulttuurin vahvistuneesta politisoitumisesta. Tässä vaiheessa alettiin perustaa yhä enemmän erilaisia kulttuuri-instituutteja ympäri maailmaa. Sotien aikana valtioiden panostukset ulkoiseen kulttuuripolitiikkaan kasvoivat valtavasti. Siirryttäessä kulttuurinationalismin vaiheesta kulttuuripropagandan vaiheeseen siirryttiin käytännössä kansallisen ideologian julistamisesta

---

⁴ Vuonna 1883 perustettiin Pariisin sopimuksen nojalla kansainvälinen yhtymä teollisen omistusoikeuden suojelemiseksi. Vuonna 1886 perustettiin puolestaan Bernin sopimuksen nojalla kansainvälinen liitto suojaamaan kirjallisia ja taiteellisia teoksia. (Siikala 1976, 32.)

enemmänkin poliittisen ideologian julistamiseen. (Paschalidis 2009, 280–281.) Vähäiset julkiset pyrkimykset kulttuurisuhteiden edistämiseksi alistettiin propagandan päämäärille. Kulttuurisuhteet alkoivat siis selvästi saada ulkopoliittisia merkityksiä (Siikala 1976, 27).

Kulttuuridiplomatian aikana (1945–1989) aiempi aggressiivinen propagandan harjoittaminen vaihtui ainakin näennäisesti hyväntahtoisempaan kulttuuridiplomatiaan. Hiukan paradoksaalisesti samoja ulkoisen kulttuuripolitiikan keinoja, joita oli vain joitain vuosia aikaisemmin käytetty sotapropagandan tuottamiseen ja levittämiseen, alettiin nyt käyttää uuden yhteisymmärryksen ja rauhan rakentamiseen. Kulttuuridiplomatian aikana kulttuurikäsitteet kansainvälisessä kontekstissa alkoivat UNESCO:n johdolla muuttua myös ei-elitistisen kulttuurin sekä kulttuurin moninaisuuden ja monimuotoisuuden hyväksyviksi sekä kulttuurillisen ja taloudellisen kehityksen tunnustaviksi. (Paschalidis 2009, 282–283.)

Viimeisen, vieläkin käynnissä olevan ulkoisen kulttuuripolitiikan vaiheen Paschalidis määrittelee kulttuurikapitalismiksi (1989–), jota leimaa useiden uusien, erityisesti pienempien valtioiden, tuleminen mukaan ulkoisen ja kansainvälisen kulttuuripolitiikan kentälle. Kulttuurikapitalismin vaiheessa ulkoinen kulttuuripolitiikka on menettänyt merkitystään valtion mahdin ilmentäjänä; siitä on tullut kulttuurienvälisen suhteiden perusosa. Kulttuurikapitalismin vaiheessa eri valtioiden ja toimijoiden motiivit vaihtelevat paljon. Ulkoiseen kulttuuripolitiikkaan panostetaan muun muassa kielen aseman vahvistamisen, valtion imagon muokkaamisen, kansainvälisten suhteiden elvyttämisen, sekä taloudellisen ja poliittisen agendan levittämisen perusteella. Tähän viimeisimpään vaiheeseen kuuluvat vahvasti sellaiset ilmiöt kuten brändäys ja managerialismi. (Paschalidis 2009, 283–285.) Nämä kehityskulut kielivät osaltaan muutoksesta kohti markkinaistumista ja kaupallistumista. Juuri näitä Paschalidoksen kulttuurikapitalismiksi nimeämän ulkoisen kulttuuripolitiikan vaiheen kaikuja on selvästi nähtävissä myös kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa ja nykymuotoisessa kulttuuriviennissä laajemminkin. Nykymuotoinen kulttuurivienti rakentuu hyvin pitkälti taloudellisten tavoitteiden varaan. Kirjallisuuden vientiä kirjailijoiden näkökulmasta tarkasteltaessa voidaankin varmasti huomata, miten viennin keskittyminen taloudellisten tavoitteiden ympärille näkyy kirjailijan tasolla ja miten kirjailijat siihen suhtautuvat.

Paschalidisin mukaan kulttuurikapitalismin vaiheessa alkoi valtioiden huoli omien kulttuuriteollisuuksiensa maailmanlaajuisesta markkinaosuudesta kasvaa. Kulttuuriviennin ja kansainvälisen kulttuurivaihdannan volyyymi monikertaistui lähestyttäessä 2000-lukua. (Paschalidis 2009, 285.) UNESCO:n tilastojen mukaan kulttuurin tuontiin käytetty rahamäärä

kasvoi aikavälillä 1980–1998 48 miljardista 214 miljardiin dollariin (UNESCO 2000, 30). Ulkoinen kulttuuripolitiikka on siis viime aikoina keskittynyt yhä selkeämmin kaupankäyntiin kulttuurilla, minkä yksi aivan olennainen osa on nimenomaan kulttuurivienti.

Ulkoisen kulttuuripolitiikan kautta on siis mahdollista nähdä miten ulkoisten kulttuurisuhteiden tavoitteet ovat muuttuneet aikojen saatossa kohti kaupallista kulttuurikapitalismia, jonka ilmentymänä nykyistä kulttuuriviennin muotoa voidaan pitää. Kulttuuriviennin voidaan nähdä liittyvän kiinteästi myös kansainvälistymiseen, joka muun muassa globalisaatiota ja kansainvälisiä suhteita tutkineen Väyrysen (1999, 59) mukaan etenee asteittain, alkaen yhteiskunnan ulospäin suuntautumisesta ja päätyen lopulta kohti syvempää ja monimutkaisempaa kansainvälistä yhteistyöjärjestelmää. Tätä kautta tarkasteltuna kulttuuriviennin kehittymisestä on mahdollista saada pelkkää historiallista kehitystä monipuolisempi näkemys. Väyrysen mukaan kansainvälistymisessä on kolme vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa, kansallisen kansainvälistymisessä, on ulkomaisille markkinoille päästäkseen ylitettävä kansalliset rajat ja niiden asettamat esteet. Toisessa vaiheessa, transnationaalisten suhteiden vahvistumisessa, kuljetaan rajojen läpi ja luodaan poikkikansallisia kulttuuriyhteisöjä samanmielisten yksilöiden ja ryhmien kesken. Viimeisessä kulttuurin kansainvälistymisen vaiheessa, globalisaatiossa, ajatukset ja tiedot järjestäytyvät keskinäisen riippuvuuden oloissa ja maailmanlaajuisessa mittakaavassa. (Väyrynen 1999, 61–62, 64.)

Väyrysen mukaan kansainvälistymisen vaiheet voidaan kulttuurin näkökulmasta tarkasteltuna erottaa toisistaan niiden järjestävän periaatteen sekä keskeisen toimija- ja toimintatyyppin perusteella. Nämä erot puolestaan vaikuttavat eri vaiheiden kulttuurin ja kulttuuriviennin ilmentymismuotoihin. Kansainvälistymisen vaiheessa kulttuurin tuotanto ja markkinointi ovat edelleen pääasiallisesti kansallisia ja kulttuurituotteita aletaan viedä ulkomaille omien saavutusten ja arvojen markkinoimiseksi sekä tulojen hankkimiseksi. Väyrysen mukaan tätä toimintaa tuetaan usein julkisista varoista ja sitä varten luodaan mahdollisesti oma kansallinen organisaationsakin. Tämä vaihe noudattaa julkisen vallan periaatetta, sen keskeisin toimija on valtio ja toimintamuoto vienti. Väyrysen mukaan nimenomaan tässä ensimmäisessä vaiheessa kulttuuri ilmenee kulttuurivientinä. Transnationalismin vaiheessa valtio ei enää ole kulttuurin kansainvälistymisen keskeisin toimija, vaan ratkaisevaan asemaan nousevat yksilöt ja heidän muodostamat yhteisönsä. Olennaista transnationalisaatiolle on siihen osaa ottavien toimijoiden suhteellinen itsenäisyys ja yksilöllisyys, mutta samanaikaisesti myös rahoitus pohjan heikkous ja satunnaisuus. Tässä vaiheessa järjestävä periaate tulee yhteisöltä, keskeisin toimija on yksilö ja

toiminta on vuorovaikutusta. Väyrysen mukaan tässä vaiheessa mukana oleva kulttuuri määrittyy yhteisprojektiksi. (Väyrynen 1999, 64–65.) Nämä kaksi vaihetta näyttäisivät suurelta osin määrittävän tämänhetkistä suomalaisen kirjallisuuden vientiä, joka on hyvin vientikeskeistä ja osin valtioveltoista toimintaa, mutta jota kuitenkin muun kulttuuriviennin tapaan pyritään saattamaan yhä enemmän itsenäisten toimijoiden vastuulle.

Globalisaation vaiheessa kulttuurituotetta markkinoidaan maailmanlaajuisesti osaksi siksi, että sen kustannukset ovat olleet miljardiluokkaa. Väyrysen mukaan pääoman ja markkinoinnin tarpeet kulttuurin globalisoitumisessa johtavat toiminnan korporatisoitumiseen, joka edelleen pienentää sisällöstä vastaavien taiteilijoiden ja tuottajien toiminnanvapautta. Hänen mukaansa globalisoituminen myös asettaa kulttuurituotteelle omat sääntönsä ja rajansa, joita noudattamalla halutaan varmistaa maailmanlaajuinen levikki. Väyrynen kuitenkin huomauttaa, että globalisaatioon liittyvä yhteinen tietoisuus voi toisaalta myös mahdollistaa nimenomaan sisällöllisesti painavan tuotteen maailmanlaajuisen levikin, jonka sisällöt saattavat kuitenkin osoittautua kiistanalaisiksi eri puolilla maailmaa. Viimeisessä vaiheessa periaate määräytyy markkinoiden kautta, keskeinen toimija on yritys ja toiminta näyttäytyy markkinaprojekteina. Globalisoituneesta kulttuurista Väyrynen nostaa esimerkiksi suurprojektit. (Väyrynen 1999, 65–66.)

Kulttuuriviennillä näyttäisi olevan vahvat perinteet yhtäältä ulkoisen kulttuuripolitiikan eri ajankohtiin paikannettavissa kehitysvaiheissa. Toisaalta kulttuuriviennin kehittymistä voidaan tarkastella myös osana ajankohdasta riippumattomia kansainvälistymisen vaiheita. Nämä kaksi näkökulmaa eroavat toisistaan erityisesti siinä, että kun ulkoisen kulttuuripolitiikan kehittymisestä puhuttaessa kehitysvaiheet on sijoitettavissa tiettyihin historian vaiheisiin ja ajankohtiin, ovat kulttuurin kansainvälistymisen vaiheet irrallaan ajasta. Esimerkiksi kulttuurin kansainvälistymisestä puhuttaessa Väyrysen mukaan (1999, 66) Suomessa voidaan nähdä olleen ennen itsenäistymisen aikaa valloillaan transnationalistinen vaihe, jolloin taitelijat viettivät paljon aikaa ulkomailla. Itsenäistymisen aikana transnationalismi kuitenkin kuihtui ja oli Väyrysen mukaan vasta vuosituhannen vaihteessa hiljalleen tulemassa esiin uudestaan.

Voidaan huomata, että kulttuuriviennin kehittymisen taustalla vaikuttavat monenlaiset kehitysmallit ja -linjat. Mielenkiintoisesti tällä hetkellä erityisesti suomalaisessa kontekstissa kulttuurivienti näyttäisi edelleen olevan melko lailla kansallisen kansainvälistymisen vientiä, eli siis valtioveltoista, hyvin paljolti tukien varassa pyörivää toimintaa. Kuitenkin muun muassa kulttuuriviennin kehittämisohjelmaan liittyviä dokumentteja lukemalla selviää, että tavoitteena

on herätellä yksilöitä ja erityisesti yrityksiä toimimaan aktiivisemmin kulttuuriviennin saralla ja kytkeytymään osaksi kansainvälisiä kulttuurimarkkinoita. Toisaalta kulttuuriviennin kehittämisohjelman perusteella nimenomaan kulttuurikapitalismin vaiheeseen kuuluvat taloudelliset intressit ovat vahvasti nykyisen suomalaisen kulttuuriviennin taustalla. Näin ollen kulttuurivienti näyttäisikin olevan kytköksissä samanaikaisesti erilaisiin kehitysmalleihin.

3.1.3 Kulttuuriviennin taloudellinen ja kulttuurinen arvo

Kulttuuriviennin kehitysmalleja tarkastelemalla näyttäisi siltä, että kulttuurin ja talouden jännite on tällä hetkellä keskeinen osa kulttuurivientiä. Sinänsä tämä jännite ei ole kulttuurin kentällä uusi asia; talouden ja kulttuurin suhteesta yleiselläkin tasolla löytyy enemmän tai vähemmän kiivasta keskustelua vaikka kuinka paljon. Kulttuuriviennin kohdalla kulttuurin ja talouden välinen jännite vaikuttaisi olevan kuitenkin poikkeuksellisen vahvasti esillä, ja vieläpä niin, että taloudelliset intressit asetetaan jopa yllättävän avoimesti keskeiseen asemaan.

Kulttuuriviennin voidaan nähdä koostuvan hyödykkeiden ja kulttuuripalveluiden viennistä sekä tekijänoikeuskorvauksista (Leikola & Leroux 2006, 50). Nämä ovat olleet aikojen saatossa moneen kertaan aiheuttamassa kitkaa ja erimielisyyksiä kansainvälisissä vientineuvotteluissa. Ongelmallisen kulttuuriviennistä osana koko viennin alaa tekee se, että kulttuurivienti sisältää sekä taloudellisiin että kulttuurisiin arvoihin liittyvät puolet. Tämä ongelmallisuus näkyy selvimmin keskusteluissa siitä, pitäisikö viennin kohdalla kulttuuria kohdella ihan kuten mitä tahansa vientihyödykettä, vai tulisiko kulttuurivienti nähdä enemmänkin kulttuuristen arvojen kautta. Kulttuurin poikkeavuus kaupallisista vientihyödykkeistä ja sen suojeleminen joutumiselta täysin markkinoiden hallitsemaksi herättävät vahvoja tunteita niin puolesta kuin vastaan. Suurten vientimaiden kuten USA:n näkökulmasta kaikenlaiset vientirajoitukset saattavat tuntua tarpeettomilta, markkinoille pääsemistä hidastavilta tai jopa estäviltä määräyksiltä, kun taas sellaiset maat, joissa kulttuurituonnin määrä on paljon suurempi kuin -viennin, kokevat usein oman kulttuurinsa jäävän ulkomaisten kulttuurituotteiden ja -palveluiden jalkoihin. (Throsby 2010, 158.)

Kulttuurin poikkeavuudella (*cultural exception*) viitataan pyrkimykseen saavuttaa kulttuurille kaupallisista vientihyödykkeistä poikkeava asema vientineuvotteluissa ja -sopimuksissa. Tämän perinteen juuret ulottuvat aina vuonna 1947 kansainvälisen kaupan edistämiseksi solmittuun GATT -yleissopimukseen (*General Agreement on Tariffs and Trade*), jonka tavoitteena oli muun muassa helpottaa ja yhdenmukaistaa kansainvälisen kaupankäynnin rakenteita ja vähentää ulkomaisten ja kotimaisten tuotteiden eriarvoisuutta ja syrjintää. Tähän sopimukseen kuitenkin

lisättiin Ranskan vaatimuksesta poikkeus, jonka myötä valtioilla oli oikeus säädellä elokuvateatterissa esitettävien ulkomaisten elokuvien osuutta suojellakseen kotimaisen elokuvan kuluttamista ja edelleen kotimaisen elokuvan tuotantoa. Sittemmin samankaltaisia pyrkimyksiä säättää kulttuurin poikkeavasta asemasta kansainvälisessä kaupankäynnissä on ollut useampiakin, joskin useimmat näistä pyrkimyksistä ovat päättyneet jonkinasteiseen epäonnistumiseen suurvaltojen vastustuksen seurauksena. (Throsby 2010, 159.)

Kulttuurin poikkeavaa asemaa kansainvälisessä kaupankäynnissä on puolustettu huomauttamalla, että kulttuurin arvo ei ole yhtä kuin sen taloudellinen arvo, eikä kulttuurituotteen tai -palvelun kokonaisarvoa ole siten mitenkään mahdollista tyhjentävästi arvioida talouden mittareilla. Toisaalta kulttuuri on nähty nimenomaan kansallisen identiteetin ilmentäjänä ja siten julkisesti suojeltavana. Lisäksi kulttuurin poikkeavuutta puolustavat ovat vedonneet muun muassa kulttuurin moninaisuuden säilyttämiseen, pienten kulttuuritoimijoiden olemassaolon ja kehittymisen takaamiseen ja markkinoiden epäreiluun kilpailuun. (Throsby 2010, 160.) Väyrysen mukaan amerikkalaista konsumerismia ja kaupallistumista onkin helppo arvostella ja syyttää paikallisten kulttuurien kuolemasta tai vääristymisestä. Hän kuitenkin huomauttaa, että amerikkalaisen viihdeteollisuuden leviämisen voidaan toisaalta ajatella käynnistävän myös uusia paikallisia kulttuurisia prosesseja, jotka luovat edelleen uudenlaisia arvojen ja symbolien yhdistelmiä. Vaikka näin syntyneet kulttuurit eivät ole ”puhtaita” kaupallisen kulttuurin vaikutuksista, ovat ne Väyrysen mukaan kuitenkin uusia ja ”luovat siten uudenlaisia transnationaalisia tiloja ja kolmansia kulttuureja”. (Väyrynen 1999, 64.) Kulttuurin poikkeavaa asemaa vientimarkkinoilla on vastustettu vedoten muun muassa poikkeavuuden tuottamaan markkinoiden tehottomuuteen, kuluttajan itsemääräämisoikeuteen, kulttuurin monimuotoisuuden lisäämiseen, ja siihen, että kulttuurin suojeleminen on vain perua tiettyjen yksittäisten ryhmien tai ideologioiden itsekkäistä pyrkimyksistä (Throsby 2010, 160).

Kulttuurin poikkeavuutta näyttäisi olevan hankala puolustaa pelkästään talouteen nojaavilla perusteluilla, sillä siinä on enemmänkin kyse eettisistä, ideologisista ja tietenkin kulttuurista arvoista. Kansainvälinen kaupankäynti ja kansainväliset vientineuvottelut sekä -sopimukset perustuvat kuitenkin useimmiten nimenomaan taloudellisille arvoille ja tunnusluville. Näin ollen kulttuuristen arvojen puolesta esitetyt mielipiteet ja ehdotukset tyrmätään lähinnä haitallisina, epäkäytännöllisinä ja tunteellisina. (Throsby 2010, 160–161.) Kulttuurivienti näyttäisikin olevan, huolimatta käsitteellisistä pyrkimyksistä sisällyttää siihen vahvemmin myös ei-kaupallinen vaihdanta, hyvin vahvasti sidottuna kulttuurin ja talouden väliseen jännitteeseen,

ja vieläpä siten, että talous vaikuttaisi olevan tällä hetkellä se voimakkaampi osapuoli tässä väännössä.

Suomalaista kulttuuripolitiikkaa tutkineen Pirkkoliisa Ahposen mukaan kulttuurin yhteiskunnallisen tukemisen tärkeyden perustelevina taloudellisen hyödyn mittarein on heikoissa kantimissa. Hänen mukaansa samoilla perusteilla ja samoja tunnuslukuja käyttäen voidaan yhtä hyvin päätyä myös siihen, ettei taidetta tarvitse tukea lainkaan, ja että ”[m]arkkinakysynnällä ja rahan arvolla mitaten taide ei liene tuottoisin ja varmin yhteiskunnallisten resurssien sijoituskohte” (Ahponen 1994, 111). Ahponen huomauttaa, että kulttuurielinkeinoja tutkittaessa jo pelkkä kulttuurielinkeinoon määrittelevä on ongelmallista ja voi johtaa siihen, että miltei mikä tahansa vapaa-ajan toiminta lasketaan kuuluvaksi kulttuurielinkeinojen piiriin (mt., 112). Kulttuuritoimintoihin panostamisen kerrannaisvaikutusten jäljittämisen, laskemisen ja todistamisen sijaan Ahponen nostaa esille kysymyksen kulttuurin laajemman tason merkityksistä:

Mutta eikö tämän [kulttuuritoimintoihin panostamisen taloudelliset vaikutukset] todistamista tärkeämpi ole kysymys kulttuurista ylipäänsä yhteiskunnallisena tarpeena? Mikä on oikea tapa vakuuttaa päättäjille, että kulttuuria tarvitaan yhteiskuntaa ja yksilöitä elävöittäväksi voimana ja että kulttuurin tekeminen käytännöksi vaatii rahaa? (Ahponen 1994, 112.)

Ahposen kysymykset osuvat siinä mielessä oikeaan, että toden totta muiden kuin taloudellisten kerrannaisvaikutusten kautta tehdyt perustelut näyttäisivät tuottavan erilaisia kulttuurin arvon määrityksiä. Mutta kuten edellä kulttuurin poikkeavaan asemaan kansainvälisessä kaupankäynnissä liittyvien keskustelujen kautta olemme huomanneet, nykyaikamme yhteiskunnassa, jossa talouden näkökulmat ovat korostetusti esillä, myös kulttuuri näyttäisi olevan pakotettu puhumaan talouden kielellä. Tämä näkyy korostetusti kulttuurivientiä kohdalla, mistä esimerkkinä muun muassa Eurostatin tuottaman *Cultural statistic* -raportin kulttuurivientiä koskeva osio, jossa eurooppalaisten valtioiden kulttuurivientiä ja -tuontia vertaillaan nimenomaan niiden taloudellisen arvon kautta (ks. Eurostat 2011, 11–137). Kulttuurivienti siis perustuu nykyään käytännössä hyvin pitkälti taloudellisten hyötyjen ja taloudellisten tunnuslukujen varaan (ks. Onko kulttuurilla vientiä? 2004; Kehittämishjelma 2007; Suomen kulttuuri eurooppalaisessa vertailussa 2009; Loppuraportti 2011). Kulttuurivientiä kohdalla on usein lisäksi kyse jo olemassa olevan kulttuurituotteen ulottamisesta laajemmille markkinoille, jolloin luovan työn ja kulttuuristen puolien merkitys pienenee automaattisesti suhteessa kaupallisiin toimenpiteisiin.

Kulttuurin ja luovuuden yhteiskunnallisia ja taloudellisia merkityksiä käsitelleen tulevaisuustutkija Markku Wileniuksen mukaan valtion rahanyörien tiukentuessa muun muassa kulttuuri-instituutiot ovat pakotettuja hakemaan yhä suuremman osan rahoituksestaan markkinoilta. Wilenius kuitenkin huomauttaa, että kulttuurin markkinaistumisesta huolimatta on syytä korostaa kulttuurin, taiteen ja luovan työn itseisarvoa ja varottava kulttuurin hyötyarvojen liiallista painottamista. Hänen mukaansa kulttuurituotannolla on oman identiteettimme perustana vahva itseisarvo ja ”[k]un tämä otetaan huomioon, voidaan kulttuuria ja taiteita integroida taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin kehittämistavoitteisiin, ilman että niiden itsenäisyys tai luomiskyky olisi uhattuna”. (Wilenius 2004, 17, 19.) Puuttumatta sen enempää siihen, että mitä tämä kulttuurin itseisarvon huomioonottaminen käytännössä tarkoittaa, näiden Wileniuksen kommenttien valossa kulttuurivienti ja erityisesti kulttuuriviennin kehittämiseen tähtäävät hankkeet ja ohjelmat näyttävät juuri tällaisena yrityksenä tuoda liiketoimintamallit yhä kiinteämmin osaksi kulttuurin ja luovuuden aluetta. Esimerkiksi kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa lähdetään siitä, että kulttuurin ja taiteen luova ydin on jo olemassa, minkä vuoksi kulttuuriviennin kehittämisessä täytyy satsata nimenomaan liiketoimintamallien ja -osaamisen kehittämiseen (ks. Kehittämisohjelma 2007). Kulttuuriviennissä viedään kuitenkin kulttuuria, joten myös kulttuuristen näkökulmien tuominen keskusteluun vaikuttaisi relevantilta. Tämä tutkimus kytkeytyykin osaltaan juuri kulttuurin ja talouden jännitteen selvittämiseen kirjallisuuden viennin kohdalla.

3.2 Suomalainen kulttuurivienti

3.2.1 Suomalaisen kulttuuriviennin tausta

Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnalle vuonna 1990 laatimassa selvityksessään Mauri Elovainio nostaa esiin kolme aiempaa Suomen kulttuuriviennin tehostamista käsittelevää mietintöä. Näistä ensimmäinen on ainut varsinainen komiteamietintö ja se on luovutettu toukokuun 20. päivänä 1949. Toinen mietinnöistä on epävirallisen kulttuuriryöryhmän muistio, joka on päivätty 21.4. 1955. Kolmas kulttuuriviennin edistämistä pohtinut mietintö on valtioneuvoston asettaman ”Tiedotustoimintakomitean” laatima päiväyksellä 25.6.1961. (Elovainio 1990, 6.) Elovainio keskittyy selvityksessään tarkastelemaan kulttuuriviennin keskittämistä yksittäiseen organisaatioon, Suomi-instituuttiin, ja sen vuoksi hän käsittelee näitä edellä mainittuja kolmea mietintöäkin lähinnä Suomi-instituuttiin liittyvien kysymysten kautta. Jo näiden mietintöjen olemassaolosta voidaan kuitenkin päätellä, että suomalaisessakin kontekstissa kulttuuriviennillä on juurensa kymmenien vuosien päässä nykyhetkestä, eikä se siis

ole perusajatukseltaan ollenkaan niin uusi kuin mitä esimerkiksi kulttuuriviennin kehittämisohjelmaa lukiessa voisi ajatella. Näkökulma vain on ajan saatossa muuttunut hyvin voimakkaasti.

Vielä vuonna 1976 Kalervo Siikala totesi teoksessaan *Suomen kansainväliset kulttuurisuhteet*, ettei Suomen kulttuurivienti perustu kaupallisille lähtökohdille tai laajempien markkinoiden ja paremman taloudellisen tuloksen havittelulle. Hänen mukaansa kulttuurivienti oli lähinnä maineen ja arvovallan hankkimista, Suomi-kuvan rakentamista. (Siikala 1976, 219–220.) Siikala halusi lisäksi hillitä kulttuurivientiin kohdistettuja odotuksia:

Kulttuurivientiä ei ole mahdollista rajattomasti laajentaa edes voimakkain rahoitus- ja järjestelytoimenpitein. Sen merkitystä maan kuvan muodostajana ei liioin ole syytä yliarvioida. Se on vain yksi kokonaiskuvan ulottuvuus poliittisten, ulkopoliittisten, yhteiskunnallisten ja taloudellisten ulottuvuuksien rinnalla. (Siikala 1976, 221.)

Käsitys kulttuuriviennistä ainoastaan maineen ja arvovallan hankkimisen välineenä ei kuitenkaan enää nykypäivänä oikein vastaa yleistä mielipidettä, tai ainakaan sitä yleistä mielipidettä, joka kulttuuriviennin kehitysohjelman eri julkaisuista on luettavissa. Nykyään kulttuurivientiä perustellaan nimenomaan talouden tunnusluvuilla. Tämän muutoksen ymmärtämiseksi on syytä käydä läpi laajemmin suomalaisen kulttuuripolitiikan kehityksen taustoja eri näkökulmista.

Kulttuuripolitiikan tutkimustraditiossa ovat vahvassa roolissa sellaiset tutkimukset, jotka ovat tuottaneet hahmotelmia kulttuuripolitiikan pitkistä linjoista tai typologioita kansainvälisten vertailujen mahdollistuessa. Näkökulmana näissä tutkimuksissa ovat olleet muutokset ja kehitykset kuluttajan rooleissa, kulttuuripolitiikan järjestelmissä, hallintatyypeissä ja talouden kehityksessä sekä kehityksessä. (Kangas 1999, 156–157.) Suomalaisen kulttuuripolitiikan pitkät linjat tarjoavat taustan ja kontekstin kulttuuripoliittisille muutoksille ja sitä kautta myös taustan suomalaisen kulttuuriviennin kehittymiselle sellaiseksi kuin se on nykyään.

Ensimmäinen pitkä linja suomalaisessa kulttuuripolitiikassa alkoi Suomen itsenäistymisen vaiheista ja kesti aina 1960-luvulle saakka. Tässä vaiheessa kulttuuripolitiikan keskeisimmäksi tehtäväksi asetettiin nimenomaan kansallisen identiteetin aineksien tuottaminen ja siten osallistuminen nuoren kansakunnan luomiseen. Sivistys oli hallitseva määre tässä identiteettipolitiikassa ja se toimi valikoivana tekijänä sen suhteen, mikä tulkittiin kuuluvaksi kansalliseen kulttuuriin ja mikä ei. Kulttuurilla tarkoitettiin tässä vaiheessa taidekulttuuria ja

taide olikin ensimmäisen pitkän linjan keskiössä. Kyseiseen ajanjaksoon kuului itsenäisen valtion muotoileminen ja sen tehtävien luominen myös kulttuuripolitiikan alueelle. (Kangas 1999, 161–162.)

Toisen kulttuuripolitiikan pitkän linjan on nähty alkaneen 1960-luvulta ja jatkuneen 1990-luvulle saakka. Tämän toisen vaiheen kehittymiseen vaikutti vahvasti hyvinvointivaltioideologian voimistuminen. (Kangas 1999, 163.) Kulttuuripolitiikka alettiin nähdä Suomessa kiinteänä osana julkisen vallan harjoittamaa demokraattista yhteiskuntapolitiikkaa. Kulttuurihallinto ja opetusministeriö tuli täten saada kantamaan vastuuta kulttuurin saatavuudesta. Kulttuurihallinnon lähtökohdaksi asetettiin taiteenalojen asiantuntijuus. Julkisen vallan katsottiin voivan vaikuttaa ”kulttuuritoimen” kehittämiseen jakamalla määrärahoja, hallinnollisella ohjailulla ja perustamalla valtion omistamia ja hallitsemia kulttuurilaitoksia. (Ahponen 1994, 100.) Kulttuuripoliittinen järjestelmä pyrki muuttamaan valtion roolin taiteen tukijasta taiteen edistäjäksi. Lisäksi kulttuuripoliittinen toiminta-ala laajeni taiteesta kulttuuritoiminnaksi. (Kangas 1999, 163.) Keskeisiksi teemoiksi ja tavoitteiksi nousivat siis kansalaisten alueellisen ja sosiaalisen tasa-arvon toteutuminen kulttuuripalveluiden kuluttamisessa (Alasuutari 1996, 221), sekä väestön kulttuuritoimintoihin osallistumisen lisääminen (Kangas 1999, 163).

1960-luvun lopulta alkaen erityisesti populaarikulttuurin sisällä nousi keskeiseksi teemaksi kaupallisuuden vastustaminen taideteoksen arviointikriteerinä. Uudet taidemuodot ja -lajit, kuten sarjakuva, elokuva ja pop-musiikki, hyväksyttiin kyllä, mutta vain jos tekijällä katsottiin olleen ei-kaupalliset motiivit. Erityisesti kansainvälinen massakulttuuri nähtiin ongelmana sen kaupallisten motiivien ja standardimaisuutensa vuoksi. Kaupallisista motiiveista tuotettujen taideteosten tuomitsemisen taustalla oli ajatus siitä, että tällaiset taideteokset pyrkivät heppoudellaan ja viihdyttävyydellään kosiskelemaan suuria yleisöjoukkoja. Taideteosten heppouden nähtiin johtavan niiden kuluttamisen passivoivuuteen. (Alasuutari 1996, 223–224.) Saadakseen julkista tukea taiteen alueen täytyi pystyä osoittamaan olevansa taloudellisesti kannattamatonta. Julkisen avustuksen tarve puolestaan merkitsi kyseisen taiteen alueen legitimointia taiteena. (Kangas 1999, 164).

Kulttuuripolitiikan kolmanteen vaiheeseen siirryttiin uusliberalismin aikakaudella, jonka kritiikin kohteeksi joutuivat muun muassa valtiovallantoukot ja liian laajalle ulottuneet sekä suuriksi paisuneet hallintokoneistot. (Kangas 1999, 165.) 1990-luvulle tultaessa alettiinkin suomalaisessa kulttuuripolitiikassa kääntyä yhä enemmän pois päin hyvinvointiyhteiskunnan

kulttuuripolitiikoista kohti kilpailutalouden näkökulmaa, jossa kulutuskysyntä ja kannattavuus määräävät markkinamenestyksen (Alasuutari 1996, 224–225). Kulttuuripolitiikan viimeisin pitkä linja näkee yksilön riippumattomana subjektina poiketen aikaisemmasta hyvinvointi-ideologian korostamasta yksilöä kollektiiviseen vastuuseen kasvattavasta näkemyksestä. Tämä yksilöllisyys rakentuu kuluttaja-asenteen varaan siten, että kuluttajilla on nyt tasa-arvoiset mahdollisuudet valita vapaasti haluamansa elämäntyyli ja siten myös tuottaa itsensä kulutustyyliinsä mukaan. Kolmannen linjan sisältöjä ovat markkinaistumisen ja kulutusyhteiskunnan sekä -yksilön muodostumisen lisäksi teollistuminen, teknologisoituminen sekä kansainvälistyminen (Kangas 1999, 161, 166–167). Nämä ovat myös kulttuuriviennin kannalta keskeisiä näkökulmia.

1990-luvulla Suomessa alettiin siis taide ja talous liittää yhä vahvemmin toisiinsa. Suomalaista kulttuuripolitiikkaa laajalti tutkineen Ritva Mitchellin mukaan näkemys taiteista talouden tuotannontekijöinä ja taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen vaikuttavana voimana syntyi lähinnä kolmen tekijän varaan. Lisääntyvä ymmärrys siitä, miten kulttuuriteollisuudessa tapahtuva nopea teknologinen kehitys oli alkanut vaikuttaa myös luovan työn asemaan ja kulttuurikehitykseen oli ensimmäinen tekijä. Suomessa tämä näkyi kulttuuripolitiikan alueella opetusministeriön asettaman viestintäkulttuuritoimikunnan (1984–1989) työn kautta, jossa korostettiin taiteiden ja taiteilijoiden asemaa myös tuotannontekijöinä. (Mitchell 2002, 199.)

Toinen tekijä liittyi kiinteästi 1990-luvun alun taloudelliseen lamaan, jonka myötä taiteen ja kulttuurin julkisen rahoituksen kasvu pysähtyi Suomessa. Enää ei riittänyt taiteen ja kulttuurin merkityksen todistaminen kansallisen identiteetin, taiteellisen erinomaisuuden tai taiteilijoiden työskentelyedellytysten näkökulmista. Syntyi tarve todistaa taiteella ja kulttuurilla olevan taloudellisesti hyödyllisiä kerrannaisvaikutuksia. Kolmas tekijä puolestaan alkoi vaikuttaa Suomen liityttyä Euroopan unioniin 1990-luvun puolivälissä, jolloin taiteiden ja kulttuuritoiminnan tärkeyttä alettiin perustella taloudellisen kasvun kauppapolitiikan ja uusien työpaikkojen syntymisen näkökulmista. Taiteet ja kulttuuri alettiin tunnustaa yleisesti tuotantovoimana ja niiden kehitys liitettiin myös yhteen informaatio- ja viestintäteknologian kehityksen kanssa, minkä lisäksi kulttuurituotannon arvoketjua ja samalla taiteilijan merkitystä arvoketjun päässä ruvettiin tutkimaan. (Mitchell 2002, 199.) Nämä perustelut näkyvät hyvin vahvasti kulttuurivientiä ja viennin kehittämistä koskevissa dokumenteissa. Taloudellinen kasvu ja työllisyyden lisääminen ovat niitä argumentteja, joilla kulttuurivienti-hankkeen ja kulttuuriviennin kehittämisohjelman yhteydessä pyritään kulttuuriviennin tukemista

perustelemaan. Toisaalta kulttuuriviennin kohdalla voidaan erityisen selvästi nähdä kuinka taiteilijan työn tuloksesta, taideteoksesta, muodostuu itse asiassa kulttuuriviennin eräänlainen alkutuote, jota sitten muut toimijat voivat jalostaa aina kansainvälisille markkinoille asti. Taitelijan merkitys arvoketjussa on tämänkin tutkimuksen aiheena siltä osin, että tarkasteltavaksi otetaan se, mikä on kirjailijan rooli kirjallisuuden viennin eri vaiheissa.

Uudenlaisen suomalaisen kulttuuriviennin nouseminen vahvemmin esiin voidaan vielä yhdistää luovuuskeskustelujen ja luovuuspuhunnan voimistumiseen. Sosiologi ja kulttuurintutkija Kimmo Jokisen (2007, 42–43) mukaan luovuus, sosiaaliset innovaatiot ja kulttuuri talouskasvun vauhdittajina ovat herättäneet viime aikoina paljon keskustelua. Hän nostaakin nämä keskustelut yhdeksi näkyvimmistä uusista yrityksistä tavoittaa sitä, mikä on ja mikä tulee olemaan olennaista länsimaisessa yhteiskunta- ja ihmiselämässä. Jokisen mukaansa puhe luovuuden ja kulttuurin merkityksestä talouselämälle on ollut esillä jo parin vuosikymmenen ajan.

Luovuus on yhä vahvemmin esillä mietittäessä yhteiskuntamme strategisia linjauksia. Tähän keskusteluun ovat osallistuneet niin kulttuurielämän edustajat kuin myös yritys-elämä. Viime vuosina onkin alettu puhua luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta ja ryhdytty kehittämään kansallista luovuusstrategiaa. Markku Wileniuksen mukaan taustalla näissä kehityskuluissa on ollut ajatus siitä, että menestyäkseen kiristyvillä kansainvälisillä markkinoilla talouselämä tarvitsee yhä enemmän luovuutta ja siitä kumpuavia innovatiivisia tuotteita ja palveluja. (Wilenius 2004, 16.) Tämä näkyy muun muassa pääministeri Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen ohjelmassa, johon kirjattiin koko maan kattavan luovuusstrategian laatiminen (Hallitusohjelma 2003).

Luovuusstrategian toisen vaiheen loppuraportissa *Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä* (2005, 68) on nimenomaan kulttuurivienti vahvasti mukana ja sitä käsitellään laajasti. Siinä muun muassa asetetaan suomalaisen kulttuuriviennin ensisijaiseksi tavoitteeksi Suomen vientitulojen ja työllisyyden kasvattaminen, minkä lisäksi Suomessa nähdään olevan ”merkittävässä määrin kulttuurin toimialan tuotteita ja palveluita, joilla on potentiaalia kansainväliseen levitykseen” (mt., 82). Vuonna 2003 käynnistynyt kulttuurivienti-hanke voidaankin nähdä yhtenä luovuusstrategian edistämisen käytännön sovelluksena ja siten siis osana myös luovuuskeskustelua.

Suomalaisen kulttuuripolitiikan pitkät linjat ja niiden mukanaan tuomat keskustelut ja diskurssit ovat johtaneet siihen, että kulttuuriviennin kehittäminen on arvioitu järkeväksi ja taloudellisten

panostusten arvoiseksi. Näyttäisi olevan selvää, että taloudellisten ja kulttuuristen arvojen suhde on tämän kehityksen myötä noussut yhä keskeisemmäksi puheenaiheeksi, mikä näkyy selvästi myös vuonna 2007 käynnistyneessä kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa.

3.2.2 Kulttuuriviennin kehittämisohjelma 2007–2011

Tässä luvussa esittelen tarkemmin kulttuuriviennin kehittämisohjelmaa eräänlaisena kulttuuriviennin tapauksena. Kulttuuriviennin kehittämisohjelman kautta on mahdollista saada vielä tarkempi kuva tästä kulttuuripoliittisesta ilmiöstä. Toisaalta kehittämisohjelmassa esitetyt tukitoimenpiteet ja siinä tuotettu taiteilijakuva antaa myös resonanssipintaa tutkimuksen aineiston analyysiin ja tulkintaan.

Kehittämisohjelman tausta

Kulttuuriviennin kehittämisohjelma 2007–2011 pohjautuu pitkälti vuosina 2003–2004 toteutetun kulttuurivienti-hankkeen ja erityisesti hankkeen selvitysmies Hannele Koivusen loppuraportin varaan (Leikola & Leroux 2006, 12). Vuonna 2005 kulttuuriministeri Tanja Saarela asetti poikkihallinnollisen kulttuuriviennin kehittämistyöryhmän, jonka tehtävänä oli toimeksiannon mukaan kehittää yleinen kulttuuriviennin kehittämisohjelma⁵. Työryhmä kokoontui 11 kertaa ja järjesti lisäksi neljä kokousta taiteen tiedotuskeskusten ja vastaavien toimialajärjestöjen kanssa, jotka toimittivat myöhemmin omat toimialakohtaiset vientistrategiansa työryhmälle. *Onko kulttuurilla vientiä? ON! Esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi 2007–2011* -julkaisun lopussa onkin liitteenä toimialakohtaisia piirteitä avaava osuus, johon sisältyy myös lyhyt tiivistelmä kirjallisuuden viennin tavoitteellisista erityispiirteistä. (Kehittämisohjelma 2007, 3, 26–27.)

Kulttuuriviennin kehittämisohjelma asetettiin osaksi kansallista Lissabonin strategian kilpailukykytavoitteiden täytäntöönpanoa. Kehittämisohjelma nähtiin olennaisena osana Suomen luovan talouden vahvistamisessa. Lisäksi kehittämisohjelma liitettiin täydentäväksi osaksi Vanhasen hallituksen globalisaatiostrategiaa, luovan talouden kehittämisstrategiaa ja ohjelmia, luovien toimialojen yrittäjyyden kehittämisohjelmaa, EU:n rakennerahasto-ohjelmien kehittämistyötä ja kulttuurin toimialojen tietoperustan vahvistamista. (Kehittämisohjelma 2007, 8.)

---

⁵ Tarkat tiedot työryhmän kokoonpanosta ks. Kehittämisohjelma 2007, 3.

Kehittämishjelman rahoitus koostui poikkitieteellisten tahojen ja toimijoiden panostuksista. Tärkeitä tahoja rahoituksen kannalta olivat muassa EU:n rakennerahastot ESR⁶ ja EAKR⁷, opetus- ja kulttuuriministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, ulkoasiainministeriö sekä lisäksi viennin ja liiketoiminnan kehittämisorganisaatiot, kuten teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekes. Kokonaisuutena kehittämishjelman toimeenpanemiseen arvioitiin kanavoitavan vuosina 2007–2011 yhteensä noin 228 miljoonaa euroa. (Kehittämishjelma 2007, 18–21.)

Kehittämishjelmaan kuului vuonna 2007 ilmestynyt työryhmän laatima esitys kulttuuriviennin kehittämishjelmaksi, vuosittain ilmestyneet kehittämishjelman toteutumista kuvanneet raportit⁸ sekä vuonna 2011 ilmestynyt loppuraportti⁹. Yhteensä raportteja on viisi, sillä kuvaus vuoden 2010 toimenpiteistä sisällytettiin loppuraporttiin.

Kehittämishjelman päämäärät ja toimenpiteet

Kulttuuriviennin kehittämishjelman yhtenä yleisen tason kokoavana tavoitteena oli nostaa kulttuurivienti tasavertaiseksi ja tunnustetuksi toimialaksi muiden vientialojen rinnalle. Lisäksi tavoitteeksi nostettiin hallitusohjelman mukaisesti kulttuurin kansantaloudellisen vaikutuksen, toisin sanoen alan työllisyyden, arvonlisäyksen, tuotoksen ja vientitulojen lisääminen. (Loppuraportti 2011, 5.) Kulttuuriviennin kehittämisen taustalla olleet syyt tiivistetään loppuraportissa seuraavasti:

Taustana oli tieto siitä, että a) Suomessa tuotetaan runsaasti korkeatasoista ja omaleimaista kulttuuria, b) kotimainen kulttuurin kulutus tuskin voi enää merkittävästi kasvaa ja c) kansainväliset kulttuurin markkinat ovat kasvaneet nopeasti. (Loppuraportti 2011, 5.)

Kehittämishjelman päämääräksi asetettiin kulttuurin aseman vahvistaminen kansallisen hyvinvoinnin ja menestyksen perustana, kulttuuriviennin monialainen kehittäminen, kulttuurin toimialojen yritystoiminnan kehittyminen ja kansainvälistyminen, kulttuuriviennin rakenteiden, viennin edistäjien osaamisen ja tietoperustan vahvistaminen, Suomen kulttuurin kansainvälisen näkyvyyden parantaminen sekä ministeriöiden ja toimialojen yhteistyön tiivistäminen. Kulttuuriviennin kehittäminen toimenpiteiden osalta kohdentui yritystoiminnan kehittämiseen,

---

⁶ Euroopan sosiaalirahasto.

⁷ Euroopan aluekehitysrahasto.

⁸ *Näin suomalaista kulttuuria viedään; Kulttuurivientiraportti 2007 (2008), 2008 (2009) ja 2009 (2010).*

⁹ *Kulttuurivienti näkyy, uudistaa ja vaikuttaa; Suomen kulttuuriviennin kehittämishjelman 2007–2011 loppuraportti (2011).*

oleellisten klustereiden ja verkostojen vahvistamiseen, kansainväliseen markkinointiin ja promootioon, kulttuuriviennin rakenteiden ja tietopohjan parantamiseen, kansainvälisen kulttuuriyhteistyön ja -vaihdon edistämiseen sekä kulttuuriviennin kannalta kilpailukykyisen lainsäädännöllisen toimintaympäristön aikaansaamiseen. (Kehittämishjelma 2007, 6.) Lopulta eniten toimenpiteitä kohdistettiin kuitenkin yritystoiminnan kehittämiseen (Loppuraportti 2011, 14).

Kirjallisuuden viennin toimialakohtaisessa tiivistelmässä korostetaan vielä erikseen kirjallisuuden viennin tilastoinnin ja seurannan, pienten ja keskisuurten kustantamojen toiminnan sekä suomalaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILIn toiminnan kehittämistä. Lisäksi tietokirjallisuuteen ja sarjakuvaan liittyvät vientihankkeet ja Suomen Frankfurtin kirjamessujen teemamaavuosi nostetaan esille panostettavina hankkeina. (Kehittämishjelma 2007, 26–27.) Kirjallisuuden viennin toimialakohtaiset tavoitteet ja toimenpiteet ovat siis hyvin pitkälti linjassa laajemmin kehittämishjelmassa esitettyjen tavoitteiden kanssa.

Kehittämishjelma ja taiteilija

Tämän tutkimuksen kannalta kehittämishjelman päämäärät, kehittämiskohteet ja toimenpiteet ovat merkittäviä siitä näkökulmasta, että miten nämä toimenpiteet lopulta näkyvät taiteilijoille. Varsinkin kun taiteellisen toiminnan tukeminen ei ollut kehittämishjelman keskeisiä tavoitteita:

Kehittämishjelman avulla ei ollut tarkoitus tukea luovuuden perustaa, tuotantoa tai kulttuurin perusinfrastruktuuria - jota varten on omat tukijärjestelmänsä - vaan nimenomaan sitä vaihetta, jossa kulttuurituote tai -palvelu tulee kosketuksiin yleisöjensä kanssa. (Loppuraportti 2011, 5.)

Tarkoitukseni onkin selvittää millä tavoin kehittämishjelmassa kohdennetut tuet lopulta ovat näkyneet taiteilijan, tässä tapauksessa kirjailijan, tasolla. Tätä näkökulmaa ei ole nähdäkseni käyty riittävän paljon läpi kehittämishjelmaan sisältyvissä julkaisuissa. Tämä on sikäläkin mielenkiintoista, että loppuraportissa selvästi tunnustetaan kehittämishjelman yhtenä keskeisenä kulttuuripoliittisena tavoitteena olleen nimenomaan vahvistaa taiteen ja kulttuurin alan ammattilaisten mahdollisuuksia hyödyntää tuotteitaan myös kansainvälisesti (ks. Loppuraportti 2011, 6).

Hannele Koivunen määrittelee kulttuuriviennin kehittämishjelmaa taustoittaneessa raportissaan kulttuuriviennin tärkeimmiksi toimijoiksi *luovat tekijät*. Luovia tekijöitä ovat hänen mukaansa artistit, taiteilijat, muotoilijat ja suunnittelijat. (Koivunen 2004, 30.) Varsinaisessa

kehittämisohjelmassa on kuitenkin siirrytty puhumaan luovien tekijöiden asemesta taiteilijoista, mutta kuten Jutta Virolainen pro gradu -työssään huomauttaa, ei taiteilijaa käsitteenä kuitenkaan määritellä ohjelmateksteissä lainkaan (ks. Virolainen 2012, 53).

Yksittäisestä taiteilijasta puhutaan enemmän tekijänoikeuksien yhteydessä. Tekijänoikeuksien merkitystä korostetaan samanaikaisesti sekä taiteilijan itsensä että koko luovan talouden ja kulttuurin talouden kehittymisen kannalta. (Kehittämisohjelma 2007, 13.) Taiteilijaa voidaan nähdä siis toisaalta kannustettavan ja motivoitavan sillä, että kulttuuriviennin ja parempien tekijänoikeuksien kautta mahdollisuudet omaan menestykseen ja taloudelliseen hyvinvointiin kasvavat. Tämän puolesta puhuu myös vuonna 2007 laadittu kulttuuriviennin visio vuodelle 2011, jossa povataan seuraavaa: ”Kulttuurin kentässä toimivien yksilöiden ja ryhmien taloudellinen hyvinvointi on parantunut vientitoiminnan kautta” (ks. Kehittämisohjelma 2007, 15.) Toisaalta tekijänoikeuksien kohdalla voidaan Virolaisen tapaan nähdä taiteilijoita kehoitettavan ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan ja ikään kuin näyttämään, että valtion taiteilijoiden koulutukseen myöntämä rahoitus on ollut aiheellista (ks. Virolainen 2012, 54). Taiteilijoilta aletaan siis ainakin rivien välissä vaatia tietynlaista tulosvastuuta.

Kulttuurivienti perustuu vahvaan kansalliseen osaamiseen kulttuurin eri toimialoilla. Tähän osaamis pohjaan on investoitu Suomessa merkittäviä voimavaroja. (Kehittämisohjelma 2007, 5–6.)

Taiteilijoihin on siis jo satsattu riittävästi ja nyt näyttäisi siltä, että kulttuuriviennin kautta näille satsauksille voisi olla mahdollista saada katetta:

Suomalaisten taiteilijoiden menestys voi tuottaa kansantaloudelle heihin panostettuja koulutusinvestointeja suuremman hyödyn tai (mikäli taiteilija on kirjoilla muualla) imagohyödyn. (Koivunen 2004, 70.)

Kulttuurivientiä pidetään toisaalta jopa jonkinlaisena vaihtoehtoisena rahoitusmuotona taiteen ja kulttuurin tukemiselle:

Kulttuurivienti voi riittävän laajaksi kehittyessään mahdollistaa vientirakenteen monipuolistumisen, kulttuurin infrastruktuuriin tehtävän julkisen panostuksen tuottavuuden lisäämisen ja kulttuurin alan ammattilaisten tulojen lisääntymisen. Tämä on tärkeää erityisesti tiukentuvan julkisen talouden tilanteessa. (Loppuraportti 2011, 10.)

Taiteilijat osana luovia toimijoita ja kulttuurin alan ammattilaisia sidotaan siis kehittämisohjelmassa hyvin selkeästi ja vahvasti markkinoihin. Taiteilijoille perustellaan vientiä toisaalta suurena mahdollisuutena heidän itsensä kannaltaan, mutta toisaalta heitä pidetään jopa velvoitettuna antamaan jotain takaisin kansantaloudelle.

Kulttuuriviennille luodaan arvoketju, jonka yhtenä oleellisena lenkinä on asiakas (Koivunen 2004, 15). Tässä kohtaa tapahtuu Virolaisen mukaan muutos kulttuurin yleisöstä kulttuurin asiakkaaksi. Tämän myötä yleisön rooli muuttuu siten, että kilpailussa menestyäkseen taiteilijan on nyt tarjottava tuotetta, joka nimenomaan kiinnostaa asiakasta. (Virolainen 2012, 58.) Menestyäkseen kulttuuriviennissä taiteilijan täytyy siis osata palvella asiakkaitaan ja tarjota heille sitä, mitä he haluavat. Virolainen jatkaa:

Siitä, mitä tapahtuu niille taiteilijoille, jotka eivät onnistu markkinoimaan ja myymään tuotteitaan kansainvälisesti eli miellyttämään asiakkaita tuotteilla, ei kulttuuriviennin ohjelmateksteissä puhuta. (Virolainen 2012, 58.)

Virolaisen mukaan kulttuuriviennin ohjelmateksteissä taiteilijoiden rooli määrittyy *yrittäjäksi*, jonka tehtäviksi käsitetään taloudellisen hyödyn ja voiton kerääminen niin itselleen kuin koko kansantaloudelle. Taiteilijan roolin ollessa nimenomaan *yrittäjä*, muodostuu toimintayksiköksi edelleen *yritys*, jonka päämääräksi puolestaan määrittyy luovuuden tuotteistaminen kansainvälisille markkinoille. Virolainen vielä huomauttaa, että kulttuuriviennin kohdalla kyse on *tuotteen* viennin lisäksi yhtä lailla taiteilijan viennistä, jolloin taiteilija itsessään on jo nähtävissä vientituotteena. (Virolainen 2012, 65.)

Kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa taiteilijalle annetaan tai määrätään uudenlainen rooli. Taiteilijasta tehdään tiiviimpi osa markkinataloutta ja edelleen markkinatalouden lakeja ja sääntöjä. Taiteilijan tulee nyt hallita taiteen luomisen lisäksi paljon muitakin asioita. Hänellä pitää olla jonkinlainen käsitys oikeastaan koko järjestelmästä osatakseen hyödyntää sitä tarpeeksi tehokkaasti:

Kansainvälinen menestys edellyttää korkeatasoista ja omaleimaista tuotetta tai palvelua sekä korkeatasoista liiketoimintaosaamista ja koko arvoketjun hallintaa. (Kehittämisohjelma 2007, 15).

On nähdäkseni hyvin mielenkiintoista selvittää, mitä mieltä kirjailijat ovat tästä heille kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa tarjotusta uudesta roolista, joka sisältää entistä enemmän markkinatalouden tuntemista ja ylipäätään markkinahenkisyyttä. Näyttää siltä, että taiteilijaan

itseensäkin ollaan liittämässä yhä enemmän tuotteistamisen ja brändäyksen puhuntaa, jolloin olennaiseksi kysymykseksi taiteilijan kannalta nousee yksilön kyky ja halu tuotteistaa itsensä, tehdä itsestään brändi. Kulttuuriviennissä pärjääminen näyttäisi siis kehittämisohjelman mukaan vaativan taiteilijalta hyvin uudenlaista roolia ja uudenlaisia taitoja. Se, ovatko kirjailijat todella valmiita tällaiseen ja ajattelevatko he yhtään samalla tavoin, on mielenkiintoinen kysymys ja siihen pyrin tutkimuksessani löytämään vastauksen. Tutkimukseni kannalta on myös mielekästä selvittää, miten kirjailijat itse suhtautuvat viennin mahdollisuuksiin ja perusteluihin. Ja jo kulttuuriviennin kehittämisenkin kannalta on hyödyllistä tutkia, kokevatko kirjailijat todella kirjallisuuden viennin mahdollisuutena taloudelliseen menestykseen, vai motivoiko heitä viennissä mahdollisesti jotkin muut asiat.

3.3 Suomalaisen kirjallisuuden vienti

Kalervo Siikala on selvittänyt teoksessaan *Suomen kansainväliset kulttuurisuhteet* 1970-luvun suomalaisen kirjallisuuden kustannuspoliittisia ongelmia. Hänen mukaansa suomalaiset kustantajat olivat tuohon aikaan ulkomaisissa suhteissaan pääasiassa tuontiliikkeitä, jotka etsivät kansainvälisiltä markkinoilta sopivaa teosta käännettäväksi suomeksi. Suomalainen kustantaja ei hänen mukaansa hyötynyt taloudellisesti siitä, että jokin heidän alun perin kustantamansa suomalainen teos käännetään vieraalle kielelle. Mahdollinen hyöty ja tuotto jaettiin vieraan maan kustantajan, kääntäjän ja kirjailijan kesken. Siikalan näkemyksen mukaan kirjailijoilla ei ollut kovinkaan usein vientityöhön tarvittavaa intoa, taitoa ja uskallusta. Kirjan kääntäjä joutui näin ollen toimimaan myös agenttina ja ottamaan riskin siitä, että käännetty teos ei mennytkään kaupaksi kustantajille. Siikala painottaakin, että niissä tilanteissa, joissa suomalainen kustantaja edistää kirjailijoidensa teosten kääntämistä vieraille kielille, motiivina ei ole taloudellinen voitto, vaan kunnia ja maine, tai ehkä jopa jonkinlainen velvollisuudentunto vakiintuneiden liikesuhteiden ja kulttuuripoliittisen aseman käyttämistä maan kulttuuriviennin hyväksi. (Siikala 1976, 238.)

Osana Euroopan neuvoston jäsenmaiden kulttuuripoliitiikan arviointiohjelmaa vuonna 1995 laaditussa raportissa *Cultural Policy in Finland* suomalaisen kirjallisuuden viennin päämääräksi nimettiin sekä kulttuurinen että taloudellinen tavoite. Kulttuurisen tavoitteen piiriin laskettiin kuuluvaksi muiden maiden tutustuttaminen suomalaiseen kulttuuriin ja taloudellisen tavoitteen takana puolestaan oli laajempien markkinoiden avaaminen suomalaiselle kirjallisuudelle. (Renard 1995, 64.) Voidaan huomata, että taloudelliset intressit ovat 1990-luvulle tultaessa

vakiintuneet Siikalan selvitykseen verrattuna kiinteämmin osaksi kirjallisuuden vientiä. Kuten edellä on huomattu, taloudelliset ja kulttuuriset tavoitteet ovat osa tämänpäiväistäkin suomalaista kulttuurivientiä ja kirjallisuuden vientiä, joskin nykyään esimerkiksi kulttuuriviennin kehittämisohjelmaa tarkastelemalla voidaan huomata taloudellisten tavoitteiden nousseen tästä tavoiteparista keskeisemmäksi.

Nykyään kirjallisuuden vienti on kansainvälisesti tarkasteltuna merkittävä kulttuuriviennin osa-alue, sillä esimerkiksi viedyistä hyödykkeistä puhuttaessa EU:n alueelta vietyjen kulttuurituotteiden kärjessä oli nimenomaan kirjallisuus yhdessä taideteosten (lähinnä maalausten) kanssa (Eurostat 2011, 113). Kirjallisuuden viennistä puhuttaessa kyse on joko käännösoikeuksien tai valmiiden kustannustuotteiden ts. hyödykkeiden viemisestä ulkomaille (Saarinen, Joensuu & Koskimaa 2001, 143). Vaikka Suomessa tuotetaan asukaslukuun nähden Euroopan tasollakin huomattavan paljon kirjallisuutta (Tilastokeskus 2007), vietiin Suomesta fyysisiä kirjoja 9. vähiten 27 EU-maan joukosta vuosina 2004–2009 (Eurostat 2011, 124). Raimo Väyrysen mukaan ainakin vielä vuosituhaten vaihteessa kirjallisuuden vienti olikin suomalaisesta kulttuurimuodoista selvimmän kansallisen kansainvälistymisen vaiheessa, eli se oli selkeästi valtiovetoista, julkisen vallan periaattein toimivaa kansalliset rajat ylittävää *vientiä* (Väyrynen 1999, 76).

Artikkelissaan *Kirjallisuutemme maailmalla* (2013) suomalaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILIn johtaja Iris Schwanck käy läpi suomalaista kirjallisuuden vientiä muun muassa yleisimpien käännöskielineen, käännettyimpien nimekkeiden ja suomalaista kirjallisuutta ulkomailla julkaisevien kustantamojen kautta. Suomalaisen kirjallisuuden viennin tämänhetkisistä tunnusluvuista puhuttaessa vietyjen teosten ja solmittujen kustannussopimusten määrästä ei kuitenkaan tunnu olevan tarkkaa tietoa, mikä kävi selväksi muun muassa YLE:n Strada-ohjelman suomalaisen kirjallisuuden vientiin keskittyneessä jaksossa 27.9.2013. Stradan jaksojen sisältöihin tarkemmin pureutuvassa ohjelman omassa blogissa toimittaja Axa Sorjanen esittelee Yleisradion selvittämiä suomalaisen kirjallisuuden viennin lukuja. Yleisradion toimittaja Seppo Puttonen oli kysellyt tietoa vietyjen teosten määristä suoraan suomalaisen kirjallisuuden toimijoilta ja tämän kyselyn perusteella suomalaisen kirjallisuuden käännösoikeuksia koskevia sopimuksia olisi tehty vuosina 2010–2013 jopa 1 446 kappaletta. Stradan jutun mukaan tuohon lukuun ei kuitenkaan usko ”kukaan alalla toimiva”, ja yleisen arvion mukaan todellinen käänössopimusten lukema löytyisi väliltä 750–1000. (Sorjanen 2013.) Tämä on melko hämmästyttävää, sillä kehittämisohjelman kirjallisuuden vientiä

koskevaan toimialakohtaiseen vientistrategian tiivistelmään on kirjattu nimenomaan kirjallisuuden viennin tilastoinnin ja seurannan kehittäminen.

Joulukuun 2013 loppupuolella, kaksi vuotta kehittämisohjelman päättymisen jälkeen, alkoi virallisia lukuja kuitenkin tulla ja tätä myöten myös kehittämisohjelmassa esitetty tavoite tilastoinnin kehittämisestä vaikutti etenevän. FILI tiedotti 18.12. käynnissä olevasta Suomen kirjallisuusviennin arvoa ensi kertaa mittavasta selvityksestä, joka tulee kattamaan vuodet 2011–2015. Vuosilta 2011 ja 2012 tulokset ovat jo valmistuneet ja niiden mukaan Suomen kirjallisuusviennin arvo oli vuonna 2011 1,26 miljoonaa euroa ja vuonna 2012 1,98 miljoonaa euroa. Käännösoikeuksien myynti puolestaan kasvoi välillä 2011–2012 liki 60 prosenttia. Nämä luvut perustuvat kotimaisilta agenteilta ja kustantajilta nimettöminä kerättyihin tietoihin ja ne sisältävät toteutuneet myynnit. Ulkomaisten agentuurien myymät oikeudet tai kirjojen ulkomaan kappalemyynnistä kertyneet tulot eivät ole selvityksen luvuissa mukana. Lisäksi tiedotteessa kerrotaan selvitykseen vastanneiden arvioineen, että käännösoikeuksien myyntituloista noin 50 prosenttia tulee kaunokirjallisuudesta, kolmannes lasten kuvakirjoista ja romaaneista ja noin kymmenen prosenttia tietokirjallisuudesta. (FILI 2013.) Lukuja ja selvityksen antia on vielä tässä vaiheessa hankala analysoida sen enempää, mutta huomattavaa on ainakin selkeä kasvu arvon ja käännösoikeuksien myynnin kohdalla. Tämä puhuu omaa kieltään siitä, miten kirjallisuuden viennin volyymit ja sitä kautta merkitys kasvaa koko ajan. Näin ollen käsillä olevan kaltaisen tutkimuksen tekeminen on juuri nyt erityisen tärkeää. Tämän tutkimuksen kannalta on vielä erityisesti huomioitava kaunokirjallisuuden ja lasten kirjallisuuden merkittävä rooli käännösoikeuksien myyntituloista, sillä juuri nämä lajit ovat tässä tutkimuksessa tarkastelun alla.

3.3.1 Vientitoimijat

Kirja-ala on osa laajempaa mediakenttää, jonka osalta on ollut jo vuosituhannen vaihteesta lähtien havaittavissa keskittymistä ja kansainvälistymistä. Perinteiset kansalliset viestintämarkkinat ovat internetin myötä muuttumassa globaaleiksi markkinoiksi. Kansainvälistyminen onkin yksi nykyajan merkittävimmistä muutoksista kirjamarckkinoilla. Kirjoista on tullut kansainvälisiä ja myös kustantajat, kirjapainot ja jakelutiet ovat alkaneet kansainvälistyä (Saarinen ym. 2001, 70, 74, 120.) Muutoksen myötä selkeiden tuotantoketjujen määrittäminen kirja-alalla käy yhä hankalammaksi, sillä kirja voidaan tuoda markkinoille niin monen eri toimijan kautta. Kirjallisuuden viennin kohdalla mukaan astuvat vielä valtiolliset viennin tukemiseen keskittyneet toimijat, jotka pyrkivät edistämään eri tavoin

kirjallisuusvientä. Käyn seuraavaksi läpi suomalaisen kirjallisuuden viennin kannalta keskeisimmät toimijat.

Suomalaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI

Vuonna 1977 perustettu Suomen kielen asiantuntija- ja vientiorganisaatio, suomalaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI on osa vuodesta 1831 toiminutta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa. FILI pyrkii edistämään kotimaisen kirjallisuuden tuntemusta maailmalla tukemalla sen kääntämistä ja julkaisemista. FILIn toimintaan kuuluu käännös- ja painatustuen myöntäminen eri hankkeille, yhteistyön tekeminen kääntäjien, kirjailijoiden ja kustantamojen kanssa sekä osallistuminen erilaisiin hankkeisiin ja pohjoismaisiin sekä kansainvälisiin projekteihin. Lisäksi FILI osallistuu kirjamesseihin ja kirjallisuustapahtumiin sekä tekee yhteistyötä ministeriöiden, suurlähetystöjen, kulttuuri- ja tiedeinstituuttien, yliopistojen ja muiden maiden kirjallisuuden tiedotuskeskusten kanssa. FILIn toimintaan kuuluu myös yleisempää tiedotustoimintaa, kuten esimerkiksi kustantamovierailujen järjestämistä kustantamojen ja lehdistön edustajille sekä yhteyksien ylläpitämistä muun muassa kustantamoihin. FILIn verkkosivuilta löytyy myös Suomen kirjallisuuden käännöstietokanta. (FILIn verkkosivut; Hekkanen 2010, 118–119¹⁰.)

FILIn nykytoiminta perustuu kolmen osa-alueen varaan, joita ovat kääntäjien koulutus, kirjallisuuden promotio ja käännöstuet. FILI on maailmanlaajuisestikin ainut taho, joka järjestää nimenomaan kaunokirjallisuuteen erikoistunutta suomen kääntäjän koulutusta. Koulutukseen kuuluu Suomen kieleen ja kulttuuriin sekä suomesta eri kohdekielille kääntämiseen perehdyttäviä kursseja, mutta ensisijaisen tärkeää on harjoittelujaksojen kautta tapahtuva tutustuminen tiedotuskeskuksen toimintaan ja tarvittavien suhteiden luominen. Kirjallisuuden promotio eli viennin edistäminen toteutuu siten, että FILI esittelee suomalaista kirjallisuutta ja kirjailijoita kaupallisille toimijoille esimerkiksi erilaisissa kirjallisuustapahtumissa ja kirjamesseilla, joista suurimmat ovat jokasyksyiset Frankfurtin kirjamesset. Promootiossa käytetään hyväksi valmiita englanninkielisiä käännösnäytteitä, joiden perusteella kirjailijoita voidaan esitellä. Ulkomaisen kustantamon kiinnostuessa sille annetaan suomalaisen kustantamon tarkemmat yhteystiedot. FILIn rooli on siis esitellä suomalaista kirjallisuutta ja saattaa ulkomaisia ja suomalaisia kustantamoja keskinäiseen yhteydenpitoon, jossa FILIn rooli enää minimaalinen. Käännöstukea myönnetään suomen-, ruotsin- tai saamenkielisen suomalaisen kirjallisuuden kääntämiseen vieraille kielille, suomenkielisen

---

¹⁰ Hekkasen tiedot FILIstä perustuvat FILIn johtajan Iris Schwanckin nauhoitettuun haastatteluun 17.8.2004.

kirjallisuuden ruotsintamiseen, saamelaisen kirjallisuuden suomentamiseen sekä vähälevikkisen ulkomaisen kirjallisuuden suomentamiseen. Käännöstukea voivat saada suomalaisen kirjallisuuden kääntäjät sekä ulkomaiset että suomalaiset kustantajat. Ulkomainen kustantamo voi hakea tukea tehtyään kustannussopimuksen suomalaisen oikeudenomistajan kanssa tietyn teoksen kääntämisestä sekä laadittuaan käännössopimuksen kääntäjän kanssa. Suomalaisille kustantamoille puolestaan myönnetään käännösnäytetukia, joiden tarkoituksena on edistää kustantamojen omaa promootiotyötään. Käännösnäytetuella rahoitetaan kustantamojen itse valitsemista kirjoista tehtäviä 10–15 sivun mittaisia käännösnäytteiden kääntämistä. (Hekkanen 2010, 119–122.)

FILIn kirjallisuusviennin edistäminen ulottuu siis käännöstoiminnassa aina koulutuksesta käännöstukiin asti. Sen osuus käännösprosesseissa päättyy, kun kirja julkaistaan. FILI ei seuraa systemaattisesti kirjojen saamaa vastaanottoa kohdemaassa, niiden myyntiä tai otettujen painosten määrää. Lisäksi FILI ei puutu käännösten tarkistamiseen ennen niiden julkaisua, sillä käännösten mahdollisen toimittamisen katsotaan olevan kustantamon oma asia. (Hekkanen 2010, 122–123.)

Books from Finland

Books from Finland on vuodesta 1967 saakka ilmestynyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran alaisuudessa toimiva ja opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama nykyisin pelkästään englanninkielinen lehti, joka esittelee suomalaista kirjallisuutta ja kulttuuria. Lehti siirtyi vuonna 2009 kokonaan verkkojulkaisuksi. *Books from Finland* sisältää muun muassa kirjailijoiden henkilökuvia ja haastatteluja sekä artikkeleita heidän teoksistaan, käännöksiä kaunokirjallisista teoksista, arvosteluja, keskustelua ja uutisia. (*Books from Finlandin* verkkosivut; Hekkanen 2010, 125¹¹.)

Books from Finland keskittyy tekstivalinnoissaan laadukkaaseen nykykirjallisuuteen, jota onkin lehden julkaisemasta aineistosta noin puolet. Lehti pyrkii esittelemään sekä uusinta ilmestyvää kirjallisuutta että vanhempia klassikoita. Valinnat esiteltävistä teksteistä tekee lehden toimitus ja toimitusneuvosto. Valintapäätös perustuu ensisijaisesti laatuun, eikä siis esimerkiksi teoksen suosioon Suomessa tai sen saamiin palkintoihin. Pyrkimyksenä on myös mahdollisuuksien mukaan esitellä selvästi valtaviiran ulkopuolelle jäävää omaperäistä ja ”omaperäisesti suomalaista” kirjallisuutta. Viihdekirjallisuutta ei lehdessä esitellä, sillä samantyyppistä

---

¹¹ Hekkasen tiedot *Books from Finlandista* perustuvat toimitussihteeri Soila Lehtosen nauhoitettuun haastatteluun 24.3.2004.

romanttista viihdettä ja jännityskirjallisuutta tuotetaan toimitussihteeri Soila Lehtosen mukaan runsaasti muuallakin, eikä se siten ole ulkomaisten lukijoiden kannalta kovinkaan kiinnostavaa. Toisaalta jo entuudestaan tunnettua suomalaista kirjallisuutta, joka saa muutenkin huomiota ulkomailla, ei nähdä kovinkaan tarpeelliseksi esitellä lehdessä. Käännöskatkelmien maksimipituus on noin 12 sivua, joten sekin asettaa rajoituksensa lehdessä julkaistavalle materiaalille. *Books from Finland* taustoittaa usein esittelemiään käännöksiä lisäartikkelien avulla, jotta lukija saadaan tutustutettua myös siihen kontekstiin, johon teksti sijoittuu. (Hekkanen 2010, 125–126.)

Books from Finland on valtion tukema julkaisu, jonka toiminta ei ole ensisijaisesti kaupallista. Lehdessä esiteltäviä kirjoja ei valita nimenomaan niiden kaupallisen kiinnostavuuden perusteella. Tarkoituksena on ennemminkin tarjota tietoa ja kokemuksia suomalaisesta kirjallisuudesta mahdollisimman laajalle Suomesta kiinnostuneelle ulkomaiselle lukijakunnalle. Lehti saattaa kuitenkin osaltaan vaikuttaa esimerkiksi siinä esiteltyjen kirjojen tai siinä mainittujen kirjailijoiden teosten kääntämiseen vieraille kielelle, sillä lehteä lähetetään työkappaleiksi suomalaisesta kirjallisuudesta kiinnostuneille ulkomaisille kustantamoille, tiedotusvälineille ja kääntäjille. (Hekkanen 2010, 126.)

Kustantamot ja agentuurit

Edellä mainittujen valtion tuen avulla toimivien tahojen lisäksi tärkeitä käännösprosessiin osallistuvia tahoja ovat luonnollisesti myös kaupalliset tahot, lähinnä kirjallisuutta julkaisevat suomalaiset kustantamot sekä viime vuosina Suomeenkin rantautuneet kirjallisuusagentuurit. FILIn mukaan kirjallisuuden vienti on yhä organisoidumpaa ja ammattimaisempaa, mistä osoituksena muun muassa se, että monilla kotimaisilla kustantamoilla on omat pelkästään ulkomaisiin käännösoikeuksiin keskittyvät *foreign rights* -osastonsa tai -yhteyshenkilönsä. FILIn tietojen mukaan vuonna 2012 käännösoikeuksien myymiseen osallistui kustantamojen lisäksi myös kolme Suomessa toimivaa kirjallisuusagentuuria: *Burning Bridge Literary Agency*, *Elina Ahlbäck Literary Agency*, *Stilton Literary Agency*. (FILIn verkkosivut.) Näistä kuitenkin *Burning Bridge Literary Agency* on sittemmin lopettanut toimintansa. Lisäksi yksittäinen kirjailija voi tietenkin olla myös jonkin ulkomaisen agentuurin listoilla, kuten on esimerkiksi Sofi Oksasen ja monen muunkin kohdalla.

Suomalaisten kustantamojen aktiivisuus kirjojen viennissä ulkomaille on voimistunut huomattavasti 1990- ja 2000-luvuilla. Suuret kustantamot kuten WSOY ja Otava ovat alkaneet palkata ulkomaisista käännösoikeuksista vastaavia niin sanottuja *foreign rights managereja*.

Toisaalta taas pienemmillä kustantamoilla ei ole resurssien puutteen vuoksi välttämättä mahdollisuuksia panostaa kirjallisuuden viennin edistämiseen ja omien kirjojen markkinoimiseen ulkomaille. Näiden kustantamojen kohdalla kirjallisuuden viennin edistämässä korostuu ulkopuolisten vientiä tukevien tahojen kuten FILIn ja *Books from Finlandin* rooli. Kustantamot ovatkin säännöllisesti yhteydessä näihin tahoihin (Hekkanen 2010, 130). Lisäksi pienemmät kustantamot saattavat ulkoistaa kirjailijoidensa teosten viennin esimerkiksi agentuureille.

Hekkasen vuonna 2004 haastattelema Sirkku Klemola oli WSOY:n ensimmäinen *foreign rights manager* ja siten myös ensimmäinen alallaan Suomessa. Klemolan mukaan FRM:n työnkuvaan kuuluu WSOY:ssä yhteyksien luominen ulkomaisiin kustantamoihin, osallistuminen kirjamessuille ja muihin kirjallisuustapahtumiin sekä kirjojen kohdennettu tarjoaminen kustantamoille, joiden tuotantoon niiden oletetaan sopivan. Ulkomaille tarjottavat kirjat valitaan oman kokemuksen perusteella, joten valintakriteerejä on vaikea määritellä. (Hekkanen 2010, 131.)

Hekkanen haastatteli vuonna 2004 Tammen sopimusvastaava Päivi Haaralaa, joka selvitti miten Tammessa hoidettiin kirjallisuuden vienti verrattuna suurempiin kustantamoihin. Tammella ei ollut varsinaista *foreign rights manageria*, vaan kirjojen oikeuksien myyntiä ulkomaille olivat hoitaneet eri henkilöt muiden töidensä ohessa. Kirjojen markkinointi oli hoidettu vaihtelevin voimin ja vaihtelevin tavoin esimerkiksi kirjamessuilla. Haastatteluhetkellä toiminta oli ollut melko järjestäytymätöntä, mistä osittain johtuen kustantamolla oli melko pienet mahdollisuudet edistää kirjojensa vientiä. Viennin edistäminen tapahtui paljolti myös muiden tahojen, kuten FILIn, avustamana. (Hekkanen 2010, 134–135.) Sittemmin Tammi on ulkoistanut kirjojensa viennin edistämisen ja oikeuksien myymisen *Elina Ahlback Literacy Agency* -agentuurille (Tammen www-sivut).

Suomessa agentuuritoiminta on varsin nuorta ja toimijoita on vielä ainakin toistaiseksi vähän. Ensimmäinen itsenäinen kirjallisuusagentuuri, eli *Elina Ahlbäck Literary Agency* perustettiin Suomeen vuonna 2009 (YLE 2009). Kirjallisuusagentuurit ovat kuitenkin tärkeitä toimijoita etenkin pienempien kustantamojen kannalta, joilla ei itsellään riitä resurssit kirjojensa viennin edistämiseen. Käytännössä kirjallisuusagentuurit keskittyvät käännoikeuksien myymiseen (FILIn verkkosivut). FILIn johtajan Iris Schwanckin mukaan agenttien ilmestyminen Suomen kirjallisuusmarkkinoille kertoo alan murroksesta ja erityisesti siitä, että kirjailijat eivät enää ole yhtä ”kustantamoukollisia” kuin aiemmin. Nykyajan kirjailijat edellyttävät Schwanckin

mukaan oikeuksiensa myyjiltä aktiivisuutta ja tuloksellisuutta. (Schwanck 2013, 270.) Nähdäkseni agentuuritoiminnan kasvaminen liittyy myös Väyrysen näkemykseen kansainvälistymisestä ja erityisesti kansainvälistymisen transnationaaliseen vaiheeseen, jossa itsenäisesti toimivat yksilöt ja yksittäiset toimijat toimivat erillään valtiosta ja pyrkivät muodostamaan kansainvälisiä verkostoja.

Kääntäjät

Suomalaisen kirjallisuuden kääntäjät erikoistuvat usein, muiden kääntäjien tapaan, tiettyyn kirjallisuuden muotoon tai aihepiiriin. Monet kääntävät kaunokirjallisuuden lisäksi myös asiatekstejä johtuen osin kaunokirjallisuuden kääntämisen vähäisestä työmäärästä ja alhaisesta palkkiotasosta. Suomalaisen kirjallisuuden kääntäminen ei yleensä riitä elannon ansaitsemiseen, joten useimmilla kääntäjillä on jokin toinen työ tai muu tulonlähde. Tämän voi nähdä myös kannustavan heitä toimimaan muissakin kaunokirjallisuuteen liittyvissä asiantuntijatehtävissä ja omaksumaan useampia rooleja käänösprosesseissa. He voivat toimia ikään kuin kirjailijoiden henkilökohtaisina agenteina suositellen tekstejä suoraan kustantamoille ja siten osallistua myös tekstinvalintaan, toimia kustantamon lukijoina ja tätä kautta vaikuttaa julkaistaviksi valittaviin kirjoihin, antaa lausuntoja kirjoista, arvioida uusien kääntäjien käänösnäytteitä ja osallistua kirjallisuustapahtumiin. (Hekkanen 2010, 140–141.)

Kääntäjillä voidaan sanoa olevan todella aktiivinen ja sosiaalinen rooli. Kääntäjien työmahdollisuuksiin vaikuttaa kääntäjän oman aktiivisuuden ja kontaktien lisäksi myös asuinmaa. Suomessa suomenkielisten tekstien kääntämisestä on tarjolla suhteessa enemmän, sillä tekstien käännettäjät ovat useimmiten suomalaisia. Alalle pääsy on kuitenkin vaikeaa, ja ympäröivästä verkostosta huolimatta kääntäjä on suhteellisen yksin. Julkaistavien kirjojen käänösasun tarkastamista, kielentarkastusta tai tekstin vertailua ei oikeastaan tue mikään taho, eivätkä kustantamotkaan niitä yleensä vaadi. Kääntäjien henkilökohtainen vastuu tuloksesta onkin huomattavan suuri. (Hekkanen 2010, 141.)

Kirjailija

Kirjailijan nykyistä roolia yleisemmällä tasolla käsitellään tarkemmin luvussa 4. Kirjailijoiden osuuteen kirjallisuuden viennissä pureudutaan tarkemmin analyysissä. Tässä kohtaa on kuitenkin hyvä huomioda, että kirjailija todella on osa kirjallisuusviennin toimijaverkostoa, vaikkei hän välttämättä osallistu vientiprosesseihin ollenkaan. Riippumatta siitä, miten paljon kirjailija on mukana vientiprosessissa, hän omistaa kuitenkin teostensa tekijänoikeudet ja voi

näin ollen sallia tai kieltää teostensa kääntämisen tiettyjen ehtojen mukaisesti (Hekkanen 2010, 139). Aineiston analyysin avulla selvitän, minkälainen rooli kirjailijoilla heidän oman näkökulmansa mukaan viennissä on ja mitä he ovat siitä mieltä.

Edellä esiteltyjen toimijoiden lisäksi laajemmin suomalaisen kulttuuriviennin ja siinä samalla epäsuoremmin suomalaisen kirjallisuuden viennin edistämiseksi tekevät töitä muun muassa Suomen ulkomailla toimivat kulttuuri- ja tiedeinstituutit, tutkimus- ja koulutusorganisaatiot, opetus- ja kulttuuriministeriö, ulkoasiainministeriö (Viestintä- ja kulttuuriosasto), sekä kauppa- ja teollisuusministeriö (Finpro, Finnvera, TEKES, MEK, Suomen teollisuussijoitus) (ks. Koivunen 2004, 30).

3.3.2 Vientiprosessit

Kirjojen markkinoimista artikkelissaan *Kirjan myynti ja markkinointi* (2004, 298) tarkastelleen Timo Tulisalon mukaan kustantamojen muodollisista organisaatiokaavioista huolimatta kustantaminen on mielekkäintä nähdä prosessina. Näin ollen myös kirjallisuuden vientiä on järkevä lähestyä prosessimaisuuden kautta. FILIn verkkosivuilla kerrotaankin olevan monenlaisia vientiprosesseja. Tyypillisesti vientiprosessi lähtee kuitenkin käyntiin siitä, että suomalainen kustantamo tai FILI esittelee jotain suomalaista kirjaa ulkomaisille kustantajille kirjamesseilla ja muissa vastaavissa tapahtumissa. Jos jokin kustantaja kiinnostuu kirjasta, tehdään siitä näytekäännös ja synopsis, joiden pohjalta kustantaja tekee lopullisen päätöksensä. Kustannuspäätöksen jälkeen solmitaan sopimukset kustantajien sekä kustantajan ja kääntäjän välillä ja haetaan mahdollisesti FILiltä käännös- ja/tai painatustukea. Viimeinen vaihe koostuu kirjan markkinoimisesta ja promootiosta. Tähän vaiheeseen osallistuvat kustantajan lisäksi toisinaan myös FILI ja kirjailija. Myös kääntäjät toimivat hyvin usein agentteina ja esittelevät kotimaansa kustantajille suomalaista kirjallisuutta. Lisäksi erilaiset kirjallisuuspalkinnot ja isot myyntiluvut kotimaassa vaikuttavat ulkomaisten kustantajien kiinnostukseen ja sitä kautta myös vientiprosessiin. (FILIn [www-sivut](#).) Vientiprosessi voi edetä myös täysin ilman FILIn avustusta tai väliintuloa.

Vientiprosessi voidaan toisaalta nähdä alkaneeksi jo siitä vaiheesta, kun kirjailija allekirjoittaa sopimuksen kustantajan kanssa kirjansa käännösoikeuksista. FILIn kuvaus vientiprosessien kulusta korostaa sitä, että viennin katsotaan olevan aika kaukana kirjailijasta ja koostuvan hyvin pitkälti jo valmiin teoksen markkinoimisesta ulkomaisille kustantajille ja viimeisessä vaiheessa myös yleisölle. Kirjailija ei siis ole, ainakaan perinteisen luovan kirjailijan roolissa, kovinkaan vahvasti mukana teostensa viennissä.

Hekkasen mukaan kirjailijan rooli vientiprosessissa vaihtelee tapauskohtaisesti. Prosessin alkuvaihe eli käännösoikeuksien markkinointi hoidetaan usein sopimuksen mukaisesti kirjailijaa edustavan kustantamon kautta, jolloin kirjailija tulee mukaan prosessiin vasta, kun alustavat sopimukset suomalaisen ja ulkomaisen kustantamon välillä on laadittu. Joissain tapauksissa kirjailija saattaa järjestää käännösoikeuksien myynnin ja yhteydenpidon ulkomaisiin kustantamoihin itse tai kirjallisuusagentin kautta, jolloin kirjailija on mukana vientiprosesseissa enemmän heti alusta lähtien. (Hekkanen 2010, 139.)

Hekkasen haastattelemat kolme suomalaisen kirjallisuuden kääntäjää¹² olivat kaikki olleet ainakin jossain vaiheessa ja joidenkin käännösten kohdalla yhteydessä kirjailijaan. Kirjailijan osallistuminen käännöksen tekemiseen vaihtelee kuitenkin paljon, jotkut kirjailijat ovat tiiviimmin yhteydessä kääntäjään ja käyvät käännöstekstejä tarkasti läpi antaen myös palautetta esimerkiksi sanavalinnoista. Toiset kirjailijat puolestaan saattavat jättää kommentoinnin aivan minimiin. Kääntäjät pitivät kirjailijoiden kommentteja käännöksen tekemisen kannalta erittäin hyödyllisinä, aiheellisinä sekä avartavina. Heidän mielestään kirjailijan kommentit ja osallistuminen käännöksen tekemiseen parantaa käännöstä. (Hekkanen 2010, 139–148.)

Hekkasen haastattelemat kääntäjät käänsivät kaikki englannin kielelle, mikä tietenkin helpottaa yhteistyön tekemistä kirjailijan kanssa, sillä suomalaisten kirjailijoiden englannin kielen taidon voisi olettaa olevan yleisesti suhteellisen hyvä. On kuitenkin varmasti tapauksia, joissa kirjailija ei osaa ollenkaan käännöksen kieltä ja on siten estynyt osallistumasta käännöksen tekemiseen ainakin mitä tulee yksittäisiin sanavalintoihin tai vastaaviin kielellisiin seikkoihin. Toisaalta, vaikka kirjailija ei osaisikaan käännöksen kieltä, voisi hänen silti olettaa pystyvän tekemään ainakin jonkin asteista yhteistyötä kääntäjän kanssa esimerkiksi selittämällä teoksensa kohdalla tekemiään ratkaisuja laajemmin kääntäjälle ja tuottaen siten käännöstä varten laajemman kontekstin.

Kirjallisuuden viennin prosessit näyttäisivät koostuvan laaja-alaisen toimijaverkoston suhteista ja yhteydenpidosta. Vaikka vakiintuneita käytäntöjä vientiprosessien kohdalla onkin mahdollista hahmotella, on jokaisen kirjan vieminen ulkomaille omanlaisensa prosessi ja projekti, johon vaikuttavat paljolti eri toimijoiden välisten suhteiden toimivuus. Näiden prosessien kohdalla kirjailijat jätetään toisaalta aika lailla sivurooliin, mutta toisaalta kirjailijoiden käännöstyöhön osallistumisen merkitystä pidetään tärkeänä käännöksen onnistumisen kannalta, ainakin kääntäjien ja kirjailijoiden keskuudessa. Kirjailijan avulla kustantamot voivat lisäksi pyrkiä

---

¹² David Hackston, Hildi Hawkins ja Herbert Lomas.

markkinoimaan kirjoja ja näin ollen kirjailijaltakin saatetaan vaatia tietynlaista markkinointi- tai esiintymisosaamista. Analyysiluvuissa tarkastelen aineiston kautta, mikä on kirjailijoiden kokemus ja näkemys edelläkin jo kuvatuista suomalaisen kirjallisuuden viennin toimijoista, prosesseista, tukitoimenpiteistä ja mitä kirjallisuuden vienti itse asiassa merkitsee kirjailijoille.

4 Kirjailija

Tässä luvussa perehdyn kirjailijaan, kirjailijuuteen sekä siihen kontekstiin, jossa kirjailija tällä hetkellä toimii ja työskentelee. Tämän kontekstin hahmottaminen ja ymmärtäminen on oleellista tutkimuksen aineiston analyysin ja tulkinnan kannalta. Esittelen aluksi kirjallisuutta instituutiona, sillä kirjailija ja kirjallisuuden viennin toimijat yhdistyvät juuri tämän instituution alla. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan kirjailijan määrittelyyn ja työnkuvaan liittyvää murrosta.

4.1 Kirjallisuus instituutiona

Kirjallinen elämä taipuu sosiologian kielellä kirjallisuusinstituutioksi. Samasta ilmiökokonaisuudesta on käytetty myös termejä *kirjallinen järjestelmä*, *kirjallinen kenttä* ja *kirjan yhteiskunta*. Kirjallisuusinstituutiota tutkineen Juhani Niemen mukaan kirjallisuusinstituutio on syvälle yhteiskunnan infrastruktuureihin juurtunut kerroksellinen rakennelma. Kirjallisen toiminnan takana ovat kulloisenkin yhteiskunnan piilevät arvostukset ja vallitsevat puhettavat eli diskurssit. Niemen mukaan kirjallisuusinstituutio osana kulttuurin rakenteiden kerrostumaa on yksi osainstituutio muiden, kuten kasvatustajärjestelmän tai uskonnollisten laitosten, joukossa. Kirjallinen kulttuuri tarvitsee sateenvarjokseen poliittisia ja kulttuuripoliittisia organisaatioita, jotka sijoittuvat ylimmäksi kulttuurin rakenteellisista kerrostumista. Instituutioiden alapuolella on puolestaan infrastruktuuri, jonka tuotannollisia ja teknisiä välineitä tarvitaan kulttuurin siirtämistä varten. Infrastruktuurin alapuolella vaikuttavat kulttuuriset syvärakenteet, joiden sisällä kulttuuri Niemen mukaan ”syntyy ja kuolee, luo omat mielikuvansa ja arvonsa”. (Niemi 2000, 12–13.)

Kirjallisuusinstituutio itsessään on jaoteltavissa pienempiin osasiin. Niemen mukaan sen perusyksiköitä ovat kirjailijat, välittäjät ja lukijat. Vaikka kirjallisuusinstituutiolla onkin oma ulkoinen rakenteensa ja toiminnallinen tasonsa, siihen sisältyy myös normeja ja sopimuksia, joiden varassa instituutio itse asiassa pysyy pystyssä. Näiden normien ja sopimusten muodostamiseen osallistuu koko kirjallisuusinstituutio ja muun muassa lukijoilla on tärkeä rooli yksittäisten teosten merkitysten tuottamisessa. Toisaalta kirjallisuusinstituution sisällä voi tapahtua muutoksia valta-asemissa ja esimerkiksi siinä, kenellä on oikeus määrittää kirjan paikka merkitysavaruuksessa. Näin on Niemen mukaan käynyt kirjallisuuskriitikoiden kohdalla, jotka ovat menettäneet asiantuntijavaltaansa ”näkyvämmille auktoriteeteille”. Näiden

muutosten myötä myös kirjallisuutta koskevat arvotukset muuttuvat. (Niemi 2000, 13.) Kirjallisuuden apurahoja ja kirjailijoita tutkinut Elina Jokinen muistuttaa, että institutionaaliseen taideteorian mukaan taide määritellään institutionaalisista rakenteista käsin. Tämä tarkoittaa sitä, että taidetta on kaikki se, minkä taideinstituutio sellaiseksi hyväksyy ja näin ollen se, ”mitä kutsutaan kirjallisuudeksi tai ei, kenellä on oikeus olla kirjailija, ovat mitä suurimmassa määrin kirjallisuuspoliittisia kysymyksiä”. (Jokinen 2010, 54.) Myös kirjallisuuden vienti yhtenä kirjallisuusinstituution osa-alueena on mukana vaikuttamassa kirjailijaan ja kirjallisuuteen liittyviin määritelmiin ja arvotuksiin. Kirjallisuuden viennin merkitysten tarkasteleminen kirjailijoiden näkökulmasta antaa toivoakseni näyttöä kirjallisuuden viennin tämänhetkisestä institutionaalisesta asemasta ja vaikutuksista.

Niemen mukaan myös kirjojen muuttuva tuotantotapa ja erilaisten tekstien olemassaolo verkottuvassa maailmassa vaikuttavat kirjallisuusinstituution käsitteen määrittelyyn ja ne on sen vuoksi otettava huomioon. Perinteisen yksisuuntaisen kirjaketjun asemesta kirjallista elämää tulee tarkastella funktioitten kautta. Funktionaaliseen ajattelutapaan kuuluu nähdä tekstien muutos kirjallisuudeksi entistä interaktiivisempänä toimintana, jolloin esimerkiksi kustantajallakin on useita erilaisia rooleja aina tekstien valitsemisesta niiden muokkaamiseen ja lähettämiseen maailmalle. Niemen mukaan kirjallisuusinstituutiosta voidaan tehtävänkuvien perusteella muodostaa uudenlainen, muunneltava malli, joka antaa tilaa muun muassa digitaalisen vallankumouksen mukanaan tuomille mahdollisille uusille ammattiryhmille. Keskeistä on kuitenkin se, että ”[j]okainen kirjallisen toiminnan vaihe tuo prosessin läpäisevään tekstiin uusia sisältöjä”. (Niemi 2000, 14.)

Kirjallisten teosten valmistaminen ja vastaanotto ovat Niemen mukaan tulkittavissa yhtäältä yksityisten henkilöiden toiminnan verkostoiksi, mutta toisaalta kirjallisen systeemin teorian näkökulmasta myös kytkeytyneeksi koko kirjallisuusinstituution järjestelmään. Kirjailijan takana vaikuttavat siis ”ryhmät ja koko kirjallinen yhteisö moninaisine suhteineen puhumattakaan mahdollisista lukijoista”. Näin ollen kirjallisuussosiologisen tutkimuksen on pyrittävä yhdistämään toiminnan ainutkertaisuus sen yhteisölliseen taustaansa. (Niemi 1991, 16.) Kirjailija työskentelee siis mielenkiintoisesti yhtäältä yksittäisenä henkilönä, mutta toisaalta taas sidoksissa laajempaan järjestelmään, kirjallisuusinstituutioon. Näistä lähtökohdista kirjailijan määrittelyyn ja työnkuvaan voidaan nähdä vaikuttavan eri suunnista tulevia impulsseja, joiden lähtökohtia ja vaikutuksia siirrymme seuraavaksi tarkastelemaan.

4.2 Kirjailijan määritelmä ja kirjailijuuden murros

Kirjailijoita koskeva tutkimus ei ole aihepiiriltään erityisen uusi, mutta tämän tutkimuksen ote on siinä mielessä poikkeava, että yksilön kokemusta käytetään taidejärjestelmän tarkasteluun. Edellä esiteltyä suhteiden verkostoa ja kirjallisuusinstituutiota lähestytään siis kirjailijoiden kokemuksien kautta. Kirjailijaa ja laajemmin taiteilijaa on tutkittu muun muassa humanistisessa taiteilijatutkimuksessa, taiteensosiologian taidejärjestelmäteorioissa, taiteilijan asema-tutkimuksissa ja taiteilijamyytin purkamiseen keskittyneissä tutkimuksissa (ks. Jokinen 2010, 49–64). Tämä tutkimus lainaa osia näistä tutkimussuuntauksista, mutta pääasiassa tässä tutkimuksessa kirjailijalla tarkoitetaan tiettyyn ammattiryhmään kuuluvia ihmisiä. Miten tämä ammattiryhmä määritellään ja mitä sen työnkuvaan kuuluu, siihen pureudun seuraavaksi.

4.2.1 Kirjailijan määritelmä

Kirjallisuuden alan taiteilijoiksi lasketaan kirjailijat, näytelmäkirjailijat, lastenkirjailijat, nuortenkirjailijat sekä kaunokirjallisuuden suomentajat ja kääntäjät. Kirjallisuuden alan taiteilijat olivat vuonna 2000 taiteen keskustoimikunnan tilaaman raportin mukaan ikäjakaumansa perusteella kaikkein vanhimpia taiteilijoita edustava ryhmä taiteenaloittaisessa vertailussa, keski-ikä ollessa 56 vuotta. Samaisen tutkimuksen mukaan kirjallisuuden alan taiteilijoista 44 prosenttia oli suorittanut muun alan korkeakoulututkinnon. (Rensujeff 2003, 70.)

Suomen Kirjailijaliiton www-sivujen mukaan suomalainen kirjailija julkaisee esikoiskirjansa keskimäärin 33 vuoden iässä, minkä jälkeen uusia kirjoja syntyy keskimäärin 1,5 vuoden välein. Valtaosa yli 65-vuotiaista kirjailijoista julkaisee uusia teoksia edelleen. Suurin osa kirjailijoista julkaisee teoksia useammassa kuin yhdessä kirjallisuuden lajissa. Vuonna 2010 kirjailijoiden mediaaniansio kaunokirjallisesta työstä oli 2000 euroa vuodessa. Kirjailijoiden toimeentulon kannalta merkittävän osan muodostavat apurahat, jotka yhdessä muun kirjailijan ammattiin liittyvän tulon kanssa nostavat mediaanitulon 9745 euroon vuodessa. (Suomen Kirjailijaliiton www-sivut.)

Elina Jokinen nimeää kirjailijoiden apurahoihin keskittyneessä teoksessaan *Vallan kirjailijat* neljä erilaista viime vuosien kirjailijapoliittista keskustelua värittänyttä diskurssia, joiden kautta voidaan tarkastella myös kirjailijan määritelmän muuttumista. Näitä ovat kansallinen diskurssi, hyvinvointivaltion diskurssi, kilpailutalouden diskurssi ja 2000-luvun diskurssi. Diskurssit käyvät suurelta osin yksiin luvussa 3.2 esitettyjen suomalaisen kulttuuripolitiikan pitkien linjojen kanssa. On syytä huomata, että kaikki neljä diskurssia ovat käynnissä jossain muodossa

edelleen ja toimivat rinnakkain, vaikka onkin mahdollista nimetä jokin yksittäinen kulloisenakin aikana dominoiva diskurssi.

Kansallinen diskurssi juontaa juurensa niin sanottuun perinteiseen taidepolitiikan aikaan, jolloin olennainen osa kirjailijana olemista oli osallistuminen kansalliseen tehtävään. Kansallisen diskurssin puhunnoissa kirjailija esitetään kansallisena johtohahmona, johon on yhdistetty romanttisen taiteilijaneron piirteitä. Kansallisen diskurssin olemassaolo perustuu siihen kahtiajakoon, että kirjallisen eliitin ja kansan kirjalliset maut eivät kohtaa, eikä niiden itse asiassa ole edes tarkoituskaan kohdata. (Jokinen 2010, 111–118.)

Hyvinvointivaltion diskurssissa kirjailija nähdään markkinoista riippumattomana ja vapaana taiteilijana, joka on oikeutettu saamaan apurahansa ja muun rahoituksen ilman velvoitteita kansakunnan vastavuoroisesta palvelemisesta. Toisin kuin kansallisessa diskurssissa, jossa taiteella on ennen kaikkea välineellistä arvoa, hyvinvointivaltion diskurssissa taiteen tärkeys perustellaan sen itseisarvon kautta. Juuri hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan diskurssista on peräisin kaupallisuuden vastustamisen puhetapa. Hyvinvointivaltion diskurssissa ero viihteen ja vakavasti otettavan kirjallisuuden välillä syvenee. (Jokinen 2010, 120–124.)

Kilpailutalouden diskurssi oli varsinkin 1990-luvulla hallitsevin näistä diskurssista. Siinä kritisoitiin erityisesti hyvinvointivaltiollista kulttuuripolitiikkaa ja sen elitististä taidekäsitystä, taidetta taiteen vuoksi -ajattelua sekä sen edustamaa taiteilijakuvaa. Kilpailutalouden diskurssin puhetavoissa kirjailijaa vaaditaan joko elättämään itsensä kirjoittamalla sellaista kirjallisuutta, joka käy kaupaksi, tai sitten vaihtoehtoisesti toteuttamaan kirjailijan roolia yhteiskuntakriitikkona. Kilpailutalouden diskurssissa olennaista on halu muuttaa taiteellista määritelmää siten, ettei taloudellinen kannattamattomuus olisi taiteilijuuden ehto. Jokisen mukaan kilpailutalouden diskurssissa menestyvä kirjailija vertautuu menestyvään yrittäjään, joka on tuotteistanut itsensä ja teoksensa myyvään ja mahdollisesti arvostettavaan pakettiin. Lisäksi kilpailutalouden diskurssissa taiteilijan ammattitaitoon kuuluu olennaisena osana erilaiset tiedot ja taidot kuin aiemmin. (Jokinen 2010, 125–129.) Juuri tämäntyyppiset sisällöt ovat hyvin vahvasti läsnä myös kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa.

Jokisen mukaan kilpailutalouden diskurssin rinnalle nousi 2000-luvulla uusi kokonaisvaltaisempaa näkökulmaa taiteen tukemiseen edustava diskurssi. 2000-luvun diskurssiin kuuluu kaiken suhteellisuutta ja kokonaisvaltaisuutta korostava lähestymistapa sekä avoimuuden tuominen vahvemmin mukaan taidekeskusteluun. Tähän diskurssiin kuuluu myös

kirjailijantyön ammatillista ulottuvuutta ja edelleen yksityisyritystä korostava puhetapa. Kuvaa kirjailijan työstä pyritään 2000-luvulla arkipäiväistämään ja siihen kytketään kirjoitustyön yleistä luonnetta korostava suhtautumistapa. Ongelmallisesta suhtautumisesta kirjailijan erityisaseman purkamiseen kertoo muun muassa vuonna 2000 käyty keskustelu kustannustoimittajien osuudesta kirjojen valmistamiseen. Tässä keskustelussa esitettiin, että monien kirjailijoiden teksti on pitkälle tuotettua, mikä puolestaan sai kirjailijoiden edustajat kiistämään kyseiset väitteet. 2000-luvun diskurssissa halutaan toisaalta tukea niitä kirjailijoita, jotka tarvitsevat apua, toisaalta sitten taas niitä, jotka pystyvät osoittamaan olevansa tukemisen arvoisia. Kirjailijalle pyritään hakemaan paikkaa yrityksyyden ja palkkatyön piiristä, mutta toisaalta halutaan kunnioittaa taiteellisen työn erityisluonnetta. (Jokinen 2010, 132–140.)

Taiteen kentällä voidaan nähdä toimivan monia erilaisia portinvartijaryhmiä, jotka toiminnallaan säätelevät taiteilijan kriteerejä. Kirjallisuuden kentällä tällaisia portinvartijoita ovat ainakin teosten julkaisemisesta päättävät julkaisijat ja kustantajat, kriitikot, apurahalautakunnat, julkisen taidehallinnon virkamiehet ja asiantuntijat sekä omien järjestöjensä kautta myös kirjailijat itse. (Heikkinen 1989, 12.) Nähdäkseni myös kirjallisuuden vientiä voitaisiin pitää yhtenä portinvartijana ja tähän kysymykseen aionkin analyysissä syventyä.

Teknologian kehityksen myötä omakustanteiden julkaiseminen on halventunut ja helpottunut. Kokonaisen teoksen julkaiseminen internetissä mahdollistaa kirjallisuuden teosten saattamisen, ainakin teoriassa, yleisön luettavaksi ilman portinvartijoiden hyväksyntää. Tämä puolestaan on korostanut sitä, että periaatteessa kuka tahansa voi olla kirjailija. Kirjailijaksi tunnustamisen ja tunnustautumisen kynnys on siis saattanut madaltua, mikä ei välttämättä ole kaikkien mieleen. Kirjailija Laila Hirvisaari toteaa puhuessaan omasta kirjailijuudestaan seuraavasti:

Itse en uskaltanut käyttää kirjailija-nimitystä kuin vasta kolmannen kirjani jälkeen. Ja muutenkin olen sitä mieltä, että kirjailija-nimitystä käytetään väärin. Jos joku kokooa isoisänsä muistelmista kirjan, onko hän kirjailija? Suomen Kirjailijaliiton jäsenyys on mielestäni hyvä kriteeri kirjailija-nimitykselle. (Hirvisaari 2007, 20.)

Hirvisaaren mukaan kuka tahansa kirjan julkaissut ei voi olla kirjailija, vaan kirjailijuus vaatii jonkinlaisen tunnustuksen, mistä esimerkkinä Suomen Kirjailijaliiton jäsenyys. Tarkastelen analyysiluvuissa, voidaanko kirjallisuuden vientiä pitää kirjailijoiden näkökulmasta yhtenä tällaisena kirjailijuuden tunnustuksen tuottajana. Teoksen, joka pääsee ulkomaille vietäväksi, on nimittäin täytynyt läpäistä monen eri toimijan tarkastus ja siten tietyn teoksen vienti on myös osoitus kirjoittajan kyvyistä, eikä se ole siis kenen tahansa kirjoittajan ulottuvilla. Kirjailijaliiton

jäsenet valitsee liiton johtokunnan puoltavan lausunnon jälkeen liiton yleiskokous ja ”liiton vuosijäseneksi hyväksyminen edellyttää pyrkijän julkaisseen sellaisia itsenäisesti luotuja alkuperäisiä suomenkielisiä **kaunokirjallisia** teoksia, että häntä niiden taiteellisen ja ammatillisen tason perusteella voi pitää kirjailijana” (Suomen Kirjailijaliiton www-sivut). Kirjallisuuden viennissä saattavat korostua hiukan kirjailijaliiton määritelmän vastaisesti taiteellisten ja ammatillisten tasojen sijaan kaupallisemmat arvot, kun viedyillä teoksilla pyritään tekemään taloudellista tulosta. Tämän vuoksi myös sen tuottama tunnustus kirjailijuudesta voi olla juuri kaupallisuuden värittämää, mikä puolestaan voi osaltaan olla vaikuttamassa tulevaisuuden kirjailijuuden muotoutumiseen.

Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena olevat kirjailijat on määritelty ensisijaisesti viennin kautta: heidän teoksiaan on julkaistu ulkomailla ja/tai he ovat olleet mukana teostensa vientiprosesseissa. Lisäksi tutkimuksen kohteena olevat kirjailijat kuuluvat johonkin kirjailijajärjestöön ja/tai ovat *foreign rights* -osastollisen kustantamon tai Suomessa toimivan agentuurin listoilla.

4.2.2 Kirjailijan työnkuva

Elina Jokinen toteaa artikkelissaan *Kirjailijoiden yhteiskunnallinen asema*, että 2000-luvulla käsityksemme kirjailijan työstä on aiempaan verrattuna sekä arkipäiväistynyt että monipuolistunut ja että nykyään ”kirjailijan ammatti voi olla elämänmittainen kutsumus, toisen ammatin ohessa tehtävä sivutyö tai mieluista harrastus” (Jokinen 2013, 159). Lisäksi hänen mukaansa kirjailijana toimiminen voi olla yksi ammattikirjoittajan yrityksen toimialoista. Jokinen toteaa myös, että tietoverkkojen ja uuden median mahdollistamat uudenlaiset ja monimuotoiset julkaisuväylät vaikuttavat kirjailijan työnkuvaan ja kirjailijuuden määrittelyyn siten, että ammatikseen kirjoittavien työnkuvat muuttuvat ja sisältävät yhä useampia tehtäviä. (Mt., 159–160.)

Kirjoittamista eri näkökulmista tarkastellut Kimmo Svinhufud määrittää kirjoittamisen koostuvan kolmesta eri osa-alueesta: tekstistä, prosessista ja kirjoittamiskulttuurista (Svinhufud 2007, 15–16). Elina Jokisen mukaan kirjoittamiskulttuurin ulottuvuus on luonteeltaan sosiaalista. Kirjailijaksi tullaan taideyhteisössä ja eteneminen taideyhteisössä edellyttää tässä yhteisössä vallalla olevien arvojen, intressien ja makujen sisäistämistä ja hallintaa. Siten kirjoittamiskulttuuriin kuuluu aina myös tietynlainen vastavuoroinen valta-asetelma: kirjoittamiskulttuuri valtarakenteina ja konventioina määrää kirjoittamista, mutta kirjoittaminen puolestaan vaikuttaa sosiaaliin rakenteisiin ja kirjoittajan identiteettiin. (Jokinen 2010, 77–78.)

Svinhufvudin hahmottelemat kaksi muuta kirjoittamisen osa-aluetta, teksti ja prosessi, liittyvät myös kirjailijan työn ja osaltaan myös kirjailijuuden määrittämiseen. Tekstillä tarkoitetaan kirjoittamisen fyysistä lopputulosta, jossa muodostuu niin merkityksellinen kuin tarkoituksellinenkin kokonaisuus (Svinhufud 2007, 15–16). Jokisen mukaan tekstin kohdalla oleellista on sen saama suuri huomio suhteessa kirjoittamisen kokonaisuuteen. Kirjailijan työura ja hänen julkaisemansa tekstit tarkoittavat usein samaa asiaa. (Jokinen 2010, 76.) Teksti on myös ratkaisevassa asemassa kirjallisuuden viennistä puhuttaessa, sillä juuri tekstin kautta ulkomaiset kustantamot tekevät päätöksiä julkaisemisesta. Teksti kuitenkin vaatii syntyäkseen aina kirjoitusprosessin, jonka Jokinen vielä jakaa mentaaliseen ja käytännölliseen prosessiin. Kirjoitusprosessiin kuuluu yhtäältä ideointia, valmistelua, tiedon keräämistä, ongelmanasettelun kehittämistä ja toisaalta taas eri versioiden kirjoittamista, muokkausta, oikolukua ja niin edelleen. Jokisen mukaan kirjoittajan ammattitaito onkin ensisijaisesti oman kirjoitusprosessinsa hallintaa. (Jokinen 2010, 76–77.)

Taiteilijoiden työsuhteita tutkineen Ritva Mitchellin mukaan taiteilijan työsuhde voi olla luonteeltaan toimintaa pysyvässä työsopimus- tai virkasuhteessa, vapaana ammatinharjoittajana, freelance-työssä tai yrittäjänä. Käytännössä ei kuitenkaan voida puhua niinkään taiteilijan *valitsemasta* työsuhteesta, sillä koulutus, taiteelliset tavoitteet, työmarkkinatilanne ja näiden kautta toteutuva onnistuminen uralla määräävät useimmiten taiteilijan työsuhteen ja uralla etenemisen ehdot. Kirjailijoiden, kuvataiteilijoiden ja vapaiden taiteilijoiden kohdalla muodostuu taiteilijan oma yritystoiminta usein kuitenkin paradoksiksi, sillä ennen taiteellista läpimurtoa taiteilijan ei kannata harjoittaa yritystoimintaa oman yrityksen perustamisen kautta, kun taas läpimurron jälkeen taiteilija itse on jo tuote, jonka myymisestä markkinoilla kantavat muut tahot vastuun ja jonka myötä oma yritystoiminta voi osoittautua tai tuntua tarpeettomalta. (Mitchell 2002, 210.) Tähän liittyen Jokinen huomauttaa, että vuosituhannen vaihteessa tapahtunut kirjailijan työhön ja yhteiskunnalliseen asemaan liittynyt murros näkyi ennen kaikkea puhetaivoissa. Sen sijaan rakenteelliset muutokset, kuten kirjailijoiden sosioekonomisen ammattiaseman muuttuminen vapaasta kirjailijasta yrittäjäksi, tapahtuvat puhetaivojen muutosta hitaammin. (Jokinen 2013, 160.)

Markkina-arvojen merkityksen kasvaminen kirjallisen tuotannon alueella on vaikuttanut yhdessä kulttuurisen auktoriteetin kanssa kirjallisuuden tähteytymiseen (Lehtonen 2001, 131). Joillakin kirjailijoilla on suurempi markkina-arvo ja jotkut kirjailijat nousevat suuriksi julkkiksiksi. Julkkiksena olemisesta ja julkkikseksi nousemista voidaan pitää jossain määrin jopa kirjailijan

työnkuvaan kuuluvana. Kirjailija Ulla-Lena Lundberg on ottanut tähän muutokseen kantaa seuraavasti:

Niin sanottu kirjailijanrooli on muuttunut kokolailla niinä vuosikymmeninä, jotka olen kuulunut ammattikuntaan. Kun aloitin, vallitsi hiljainen yksimielisyys siitä, että kirjailijat kirjoittavat muun muassa siksi etteivät he ole estradiesiintyjä eivätkä viihdetaiteilijoita. – – Tätä nykyä on valtavan tärkeää näkyä ja olla mukana ja tarjota itseään ja esiintyä edukseen. Mieluiten pitäisi osata seistä päällään ja soittaa huuliharppua: se keventäisi kokonaisuutta ja kätkisi taakseen kirjallisuuden piinallisen pitkästyttävyyden. Ja vanhasta tasa-arvosta on päästy, nyt meillä kaikilla on markkina-arvomme. Yhä useammin kuulee tilaisuuksien järjestäjien jakavan meidät suuriin kihoihin ja pienempiin kykyihin. (Lundberg 2000, 264.)

Mikko Lehtonen kuitenkin huomauttaa teoksessaan *Post Scriptum* (2001, 131), että kirjailijoiden rinnastaminen estradiesiintyjiin ja viihdetaiteilijoihin olisi asian yksinkertaistamista. Hänen mukaansa kuuluisuus on epävakaa ja monitasoinen ilmiö, joka on niin tuottajien kuin yleisöjenkin antamien merkityksien ja niitä koskevien kamppailujen kohde. Kirjailijoiden julkisuutta ja tähteytymistä tutkineen Joe Moranin mukaan julkkikseksi nouseminen liittyy julkkisten itsensä hahmojen ja niiden markkinoinnin lisäksi kulloinkin vallalla oleviin kulttuurisiin arvoihin ja hyväksyttäviin auktoriteetteihin. Julkkiskirjailijat ovat siis moniselitteisiä hahmoja, jotka sijaitsevat kulttuurieliitin ja markkinoiden rajamailla. Tämän asemansa myötä he ovat osallisina jatkuvassa keskustelussa ja kamppailussa rahan ja taiteen suhteesta. (Moran 2000, 3–4, 53.) Näin ollen kirjalliseksi julkkikseksi ei voi nousta pelkästään markkinointikoneiston ajamana, vaan tarvitaan myös kulttuurin kentän hyväksyntä. Moran myös korostaa, että julkkiskirjailijuuden kehittymisen alkuajoista asti on käyty kiivasta keskustelua nimenomaan markkinoitavuuden ja kulttuurisen arvovallan yhteensovittamisen ongelmallisuudesta (mt., 20).

Kirjailijan julkisuustyöstä puhuttaessa Anita Konkan mukaan kukaan ei anna esikoiskirjailijalle valmennusta siihen, miten selvitä julkisuudesta ehjin nahoin. Konkan valitellessa aikoinaan kustantamolle julkisuuden kiusallisuutta, oli kustantamosta vastattu siihen malliin, että julkisuus nyt vain on osa kirjailijana olemista ja se tulee kestää. (Konkka 2007, 103.) Konkka kuvaileekin kirjan markkinointivaihetta ristiriitaiseksi:

Kirjaa pitäisi markkinoida; antaa haastatteluja lehdille ja käydä kustantajan kiertueilla kehumassa sitä. Ristiriita on ankara, toisaalta toivoisi kirjalle myönteistä julkisuutta, toisaalta haluaisi painua maan alle häpeämään. Siinä tilanteessa olen

tavallisesti paennut ulkomaille toipumaan ja aloittamaan uuden kirjan. (Konkka 2007, 106.)

Kirjojen markkinointi ja kirjailijuuteen yhä vahvemmin liittyvä julkisuustyö ei siis vaikuttaisi ainakaan kaikissa tapauksissa olevan kirjailijan kannalta mitenkään helppo tai luonnollinen työvaihe. Kirjailija Helena Sinervo puolestaan kuvaa kirjailijuuteen liittyvää julkisuutta seuraavasti:

Julkisuudella on kaksi puolta: yhtäältä kirjailija tarvitsee sitä saadakseen lukijoita teokselleen mutta toisaalta sen huomio kiinnittyy yleensä johonkin epäolennaiseen, esim. kirjailijan ujouteen tai hänen sieniresepteihinsä ja kuntovinkkeihinsä. Minun kaltaiselleni yksin ja perheen parissa viihtyvälle ihmiselle julkisuus on tavattoman uuvuttavaa ja stressaavaa. Se vie myös aikaa ja energiaa olennaisimmalta asialta, kirjoittamiselta. (Sinervo 2007, 181.)

Sinervon mukaan kirjailijan olennaisin työ on siis kirjoittaminen ja kaikenlainen markkinointi ja julkisuustyö itse asiassa syö aikaa ja energiaa tältä olennaisimmalta työltä. Toisaalta Sinervo myöntää kirjailijan tarvitsevan julkisuutta teoksensa myynnin kannalta. Markkinointityö on siis ikään kuin jotain kirjailijantyön päälle tulevaa ylimääräistä työtä, joka kuitenkin on kirjailijan menestyksen kannalta oleellista. Timo Tulisalo toteaa kirjojen markkinointia koskevassa artikkelissaan (2004, 299), että kirjan menestymisen kannalta nimenomaan kirjailijan sitouttaminen markkinointiin on olennainen tekijä, sillä kirjailija ”tuntee lukijansa” ja on ”verkoston avainkohdassa”. Tulisalo vielä korostaa, että markkinointityötä tehdään liiketaloudellisin reunaehdoin lukijoille.

Joka tapauksessa markkinoinnin ja esiintymistehtävien osuuden voisi edellisistä Lundbergin, Konkan ja Sinervon lainauksista päätellä kasvaneen osana kirjailijan työnkuvaa. Toisenlaisiakin näkökulmia on kuitenkin löydettävissä. Johan Bargum kuvailee kirjailijan ammattia seuraavasti:

Vastoin ihmisten yleistä uskoa monien kirjailijoiden elämä on ulkonaisesti äärettömän ikävää ja yksitoikkoista. Ammatti vaatii hyviä istumalihaksia, suurta psyykkistä jänneväliä, kärsivällisyyttä ja pitkälle kehittynyttä kykyä tulla toimeen yksinäisyyden ja tyhjän näyttöpäätteen kanssa. Viikkolehtien silotellut kirjailijareportaasit ovat vain jäävuoren huippu. (Bargum 2000, 112.)

Bargumin kuvauksen mukaan kirjailijan työ on lähinnä kirjoittamista eikä niinkään teoksen markkinoimista tai muuta julkisuustyötä. Tässäkin voi taustalla olla kuitenkin ajatus siitä, että markkinointityötä ei itse asiassa nähdä osana kirjailijan työtä ja kirjailijan elämään liittyvänä.

Tällainen kirjoittamiseen ja luomiseen keskittyvä kirjailijuus tuntuisikin olevan monen kirjailijan tavoitetila, mikä käy ilmi esimerkiksi Lundbergin kommentista koskien kirjallisuustilaisuuksia ja ylipäätään kirjojensa markkinointia:

Totuus nimittäin on, että tällaiset aktiviteetit estävät aktiivisesti kirjoja syntymästä. Se on kuin noiduttua: jos kirjoitan kirjan, joka herättää edes vähän kiinnostusta, tuntuu kuin kaikki lyöttäytyisivät yhteen estääkseen sinua enää koskaan saamasta aikaa uutta kirjaa. – – Lyhyesti sanottuna: kissanristiäisissä ei kirjoiteta kirjoja. (Lundberg 2000, 265.)

Näiden mielipiteiden valossa markkinointi ja julkisuustyö on tullut vahvaksi osaksi kirjailijana olemista, mielletään se sitten kirjailijan työhön itsessään kuuluvaksi tai kirjailijan työstä irralliseksi lisäksi. Edellisten sitaattien perusteella voisi varmaankin tehdä sellaisen johtopäätöksen, että kirjailijat eivät ole kovin mielissään tästä markkinoinnin ja julkisuustyön lisääntymisestä. Tätä tukee myös Elina Armisen lyhyessä artikkelissaan *Kirjailijat ja brändäys* esittämä näkemys:

Monet kirjailijat ovat huolestuneina pohtineet, onko kirjallisuuden ja taiteen alalla tuotekuvan rakentaminen menestyksen ehto ja onko kirjailijalla mahdollisuutta päättää, kuinka suuren osan työajastaan hän markkinointiin panostaa. (Arminen 2013, 166.)

Olisi kuitenkin virhe pitää asiaa näin yksinkertaisena. Viime vuosina esimerkiksi Sofi Oksanen on aktiivisesti ollut esillä mediassa ja erilaisissa kirjallisuus- ja ei-kirjallisuustapahtumissa. Hän irrottautui kohun saattamana entisestä kustantamostaan WSOY:stä, perusti oman kustantamonsa ja on muun muassa tätä kautta luonut ja markkinoinut omaa kirjailijakuvaansa ja ”tuotemerkkiään” itsenäisesti. Oksasen syksyllä 2012 ilmestyneen *Kun kyyhkysel katosivat* -teoksen julkistamisen aikaan sanomalehti *Karjalaisen* pääkirjoituksessa (*Kirjallisuuden vetovoima ei hiivu* 2012) korostettiin nimenomaan Oksasen omaa aktiivista roolia teostensa markkinointityössä ja todettiin, että ”[s]amanlaiseen markkinointiin eivät aiemmin suinkaan kaikki suomalaiskirjailijat ole olleet halukkaita”. WSOY:n tiedotuspäällikkönä Sofi Oksanen kanssa yhteistyötä tehnyt Katri Wanner korosti *Studio55.fi*-ohjelman haastattelussa Oksasen tietävän miten markkinoidaan ja lanseerataan ja ennen kaikkea pitävän teostensa markkinoinnin kohdalla kaikkia lankoja omissa käsissään. Aiheeseen liittyen nuori suomalaisrunoilija Miki Liukkonen puolestaan myönsi *Helsingin Sanomien Nyt-liitteen* jutussa (Pallaste 2012, 24) julkisuushakuisuuden ja systemaattisen myytiluomisen haastattelutilanteissa:

[E]simerkiksi Imagen haastatteluni oli pelkkää myyтинluomista, tarkkaan pelasin ne kortit. – – Oli siinä jutussa paljon tottakin, mutta niin se on, että mitä överimpi, sitä parempi. Ei julkisuuden tavoittelu tee huonommaksi taiteilijaksi, ajatelkaa vaikka **Picasso** tai **Jean-Michel Basquiatia**.

Näissä tapauksissa kirjailija on selkeästi itse aktiivisesti ja halukkaasti mukana markkinoimassa teoksiaan ja omaa kirjailijakuvaansa, jolloin markkinointi- ja julkisuustyö kiinnittyy elimellisemmin kirjailijuuteen ja kirjailijan työnkuvaan. Tavoitteena on monesti ”pelata kortit tarkasti” ja tuottaa halutunlaista julkista kirjailijakuva. Julkisuuden tavoittelun ja markkinoinnin ei ajatella niinkään tahrivan kuvaa luodusta teoksesta tai laajemmin luovasta kirjailijasta. Tähän liittyy myös Joe Moranin teoksen *Star Authors* keskeisin väite, jonka mukaan kirjailijat nimenomaan itse tuottavat ja neuvottelevat aktiivisesti omaa julkisuuttaan ja julkisuuskuvaa sen sijaan että julkisuus jotenkin itsestään määräytyisi heille (Moran 2000, 10.) Jokisen mukaan aktiivisesti esille pyrkivät ja kirjojaan estoitta markkinoivat niin kutsutut käyntikorttikirjailijat kuuluvat kuitenkin ainakin vielä toistaiseksi kirjallisuuden kentän marginaaliin (Jokinen 2013, 171).

Kirjoja pyritään nykyään myymään kirjailijanimellä, jota puolestaan tuotetaan erilaisten tuotteistamisen keinojen kautta. Medioitunutta kirjailijaa tutkineen Tarja-Liisa Hypénin mukaan (2002, 40–41) tuotteistuminen edellyttää kirjailijalta toisen asteen medioitumista, eli kirjailijaa ei tunneta enää vain hänen teoksistaan, vaan myös kaikenlaisista muista esiintymisistä esimerkiksi lehtien palstoilla ja tv-ruudussa. Tuotteistumiseen kuuluu myös se, että vaikka erilaiset mediailmentymät markkinoivat kirjailijan teoksia, tuote jota varsinaisesti markkinoidaan, on kirjailijakuva, joka puolestaan on teoksia laajempi kokonaisuus.

Juhani Niemen mukaan voidaankin perustellusti väittää kaupallisten markkinoiden ja medioiden ylivallan muuttaneen olennaisesti kuvaa kulttuurin luomisesta. Taidetta ei enää tehdä ilman mielikuvia kuluttajista ja kulttuurin tekijät joutuvat toimimaan tuotteistamisen ehdoilla ja hakemaan tiedotusvälineiltä kontaktipintaa teoksilleen. (Niemi 2000, 11.) Perinteinen kuva taitelija- tai kirjailijanerosta on murtunut, mistä kertoo myös *Suomen kuvalehdessä* ilmestynyt kohua herättänyt juttu *Romaani sairastaa*, jossa kirjallisuuskriitikko Putte Wilhelmsson kuvailee nykykirjailijoita seuraavasti: ”Nykykirjailija kirjoittaa autotallissa kahdeksan tuntia päivässä, vaikka inspiraatiosta ei olisi tietoaakaan. Kirjallisuus ei ole enää boheemiutta vaan työtä” (Kylänpää 2013, 30). Niemen mukaan (2012, 204) ”[t]ämän päivän markkinakirjailija hakee tietoisesti lukijoita ja muuttuu helposti performanssitaiteilijaksi”. Toisaalta hän myös korostaa, että kirjailijakunta on hyvin heterogeeninen ja että modernissa kirjallisuusinstituutiossa kirjailija

voi halutessaan myös paeta julkisuutta. Romanttinen tekijäsubjekti on kuitenkin pääosin hävinnyt ja kirjailijoista on tullut monen alan taitajia, jotka toimivat ennemminkin osana laajempaa yhteistyöverkostoa kuin yksilöinä. Myös Jokisen mukaan kirjallinen elämä määrittyy nykyään nimenomaan erilaisten toimijoiden verkostona, johon kuuluvat kustantamot, media, alan rahoittajat ja järjestöt, kirjallisuuspalkinnot, kirjojen myyjät sekä eri toimijoiden välinen yhteistyö. Jokinen huomauttaa, että tällaisen verkoston myötä kirjailijan on yhä hankalampi olla erillään verkoston muista toimijoista. (Jokinen 2013, 170.) Jääkin nähtäväksi, millaisena kirjailijat näkevät suomalaisen kirjallisuuden viennin toimijaverkoston ja miten he suhtautuvat vientiverkoston osana toimimiseen.

Tässä luvussa on tarkasteltu erilaisia kirjailijuuden muotoutumiseen ja kirjailijan työhön liittyneitä kehityskulkuja. Näyttäisi siltä, että kirjailija oleminen ja kirjailijan työnkuva on paraikaa murroksessa, jossa vaikuttavat erilaiset, vastakkaisetkin, näkökulmat ja äänenpainot. Näitä äänenpainoja puran aineiston analyysissä seuraavaksi. On myös selvää, että mitään yksittäistä ainoaa oikeaa nykyhetken kirjailijaidentiteettiä on mahdotonta muodostaa. Kirjailijat tulevat hyvin monenlaisista taustoista, eikä heidän motiivejaan, tyylejään olla olemassa kirjailijana tai työtapojaan voi pakottaa yhteen muottiin. Kaupallisuuden ja markkinoiden tasolla motiivi kuitenkin on aina yhtäläinen – tuloksen teko. Nyt kun muun muassa kulttuurivientiohjelmassa taiteilijaa, ja kirjailijaa siinä mukana, ollaan viemässä voimakkaasti kohti liiketaloudellista yksikköä, niin miten käy tämän kirjailijuuden monivivahteisuuden? Sari Karttusen (2009, 25) mukaan yleisesti arvellaan, että tulevaisuudessa polarisoituminen markkinaorientoituneiden ja markkinaistumista vastustavien taiteilijoiden välillä vahvistuu entisestään. Tämän polarisoitumisen laajuuden ja vahvuuden selvittäminen kirjallisuuden viennin kautta onkin yksi tämän tutkimuksen tavoitteista.

5 Kirjailijoiden kokemukset kirjallisuuden viennistä

Tässä luvussa tarkastellaan aineiston analyysin kautta kirjailijoiden kokemuksia suomalaisen kirjallisuuden viennistä. Aihetta lähestytään vientiprosesseja, vientitoimijoita ja viennin tukea koskevien kokemusten kautta. Tarkoituksena tässä luvussa on tuottaa kuvaus suomalaisen kirjallisuuden viennistä kirjailijoiden kokemusten perusteella ja syventää kuvausta analyysin ja tulkinnan avulla.

5.1 Vientiprosessit

Kirjallisuuden viennin ja vientiprosessin käynnistymisen ehto on kontaktin luominen. Kontakti voi joissain tapauksissa lähteä kirjailijasta itsestään, jolloin hän ottaa yhteyttä ulkomaisiin agentuureihin, kustantamoihin tai kääntäjiin esimerkiksi messuilla tai yksityisillä vastaanotoilla:

Kävin 15 vuotta sitten itse Frankfurtin kirjamesseilla, silloin Suomessa ei ollut agenteja ja kiukutti. IKÄ2

Useimmiten kirjailijan suora kontakti syntyy nimenomaan kotimaiseen toimijaan. Kun kirjailijalla on kotimainen yhteistyökumppani (yleensä agentuuri tai kustantamo), pyrkii tämä yhteistyötaho erilaisia väyliä (kirjamesset, verkostot, yhteydenotot) pitkin saamaan kontaktin ulkomaiseen toimijaan. Kontaktin luomisessa käytetään hyväksi erityisesti käännsnäytteitä, joiden valitsemisessa ja muokkaamisessa kirjailijalla saattaa olla merkittävä rooli:

Keskustelimme näytekäännösten mahdollisista kielistä ja kerroin toivomuksiani. Minulta tiedusteltiin, haluaisinko itse valita näytekäännöksiin sopivat otteet teoksestani. Mielelläni halusin ja sain sitten joitakin ohjeita (summittainen sivumäärä ja millaisia otteita yleensä kannattaa valita). IKÄ2

Olen myös mm. saanut näytekäännökset nähtäväksi ja kommentoitavaksi –. IKÄ1

Kontakti voi myös syntyä ulkoapäin niin, että esimerkiksi ulkomainen kääntäjä ottaa yhteyttä joko suoraan kirjailijaan tai tämän kustantamoon, pyytää käännsosoikeuksia ja lähtee sitten tarjoamaan käännsästä ulkomaiselle kustantamolle:

[E]nnestään tuntematon kääntäjä otti yhteyttä ja kertoi aikovansa tarjota kustantamoon (joku tuttu Suomesta oli lähettänyt kirjan). IKÄ1

Kontaktin luomisessa on siis mukana paljon eri toimijoita: kirjailija, kotimainen kustantamo, agenttuuri (ulkomainen tai kotimainen), ulkomainen kustantamo ja kääntäjä. Näiden toimijoiden kesken tulee syntyä jotain kautta kansalliset rajat ylittävä kontakti, jotta vientiprosessi voi edetä.

Kansainväliset kirjamesut ovat yksi suuri kohtaamis- ja kontaktinluomispaikka, mutta yhtä lailla eri toimijoiden verkostot ja henkilökohtaiset yhteydenotot ovat merkittävässä roolissa:

Kustantamo käännätti kirjani esittelytekstin englanniksi - sitä on sittemmin käytetty mm. kansainvälisillä kirjamesuilla ja kun ulkomaisia agenteja on vierailut kustantamossa. IKÄ2

Kun ensimmäinen kirjani julkaistiin venäjällä, aloin matkustaa siellä paljon verkostoiduin krijsstojen, koulujen ja kirjallisuusmaailman kanssa. Yhdessä kääntäjän kanssa olen aktiivisesti tavannut kustantajia ja esitellyt myös muiden suomalaisten kuin itseni kirjoja. IKÄ1

Ruotsissa kirjallinen agentti on ollut mukana kustantajan löytämisessä, ja monessa muussa tapauksessa yhteys kustantajaan on syntynyt esim kv runofestivaalien, seminaarien, pitämieni luentojen yms kautta. Joskus aivan sattumankin. IKÄ3

Kun kontakti on syntynyt, alkavat kustannussopimusneuvottelut ja lopullisen käännöksen laatiminen. Kirjailijan osuus etenkin käännöksen kommentoijana ja kääntäjän apuna voi olla merkittävä. Lopulta teos julkaistaan ja teosta aletaan markkinoida ulkomailta. Tällöin kirjailija saattaa käydä esiintymässä erilaisissa kirjallisuustilaisuuksissa ja antaa haastatteluja:

Kun sopimus on syntynyt, minun on yleensä toivottu tulevan esiintymään, esim lukemaan tekstejä ja antamaan haastatteluja. IKÄ3

Viennin onnistumisessa ja etenemisessä näyttäisi olevan kyse oikeaan aikaan oikeassa paikassa olemisesta. Kuvataiteilija Kalle Lampela on tehnyt hieman samantyyppisen havainnon koskien kuvataiteen kansainvälistymistä tutkiessaan kuvataiteilijoiden asennoitumista taiteen hyödyntämiseen yhteiskunnassa ja taiteen yhteiskuntakriittisiä mahdollisuuksia. Hän on määrittänyt kaksi yleisluontoista tapaa, joiden kautta kuvataiteilija voi kansainvälistyä: menemällä itse ulkomaille tai olemalla osa jotain vientiprojektia. Hän lisää: ”Taiteilijoiden kansainvälistymistä on kuitenkin vaikea hahmottaa karkeiden mallien kautta, koska kosmopoliittitaiteilijat liikkuvat ja toimivat erilaisissa verkostoissa”. (Lampela 2012, 95.) Näin ollen näyttäisi siltä, että kuvataiteenkaan puolella ei ole olemassa mitään yhtä vakiintunutta vientiprosessia, jonka kautta kulttuurituotteet virtaisivat globaaleille kulttuurimarkkinoille.

Toisaalta Lampelan tutkimuksesta käy hyvin selville, miten kuvataiteen ja kirjallisuuden vienti eroavat toisistaan. Kuvataiteen kohdalla puhutaan vielä selvemmin nimenomaan taiteilijan viennistä ja taiteilijan kansainvälistymisestä, jolloin taiteilija on myös lähtökohtaisemmin osana vientiprosessia, siinä missä kirjailija voi halutessaan – tai haluamattaankin – olla täysin ulkopuolinen teoksensa viennistä.

5.1.1 Kirjailijoiden kannalta merkittävimmät vientiprosessin vaiheet

Kirjailija voi olla mukana periaatteessa kaikissa edellä kuvatuissa vientiprosessin vaiheissa riippuen tilanteesta (kirjailijan omat halut, kustantamon/agentuurin puolelta tarjotut mahdollisuudet). Vastausten perusteella viennin merkittävimpiä vaiheita kirjailijoille ovat kuitenkin käännösten kommentointi, esiintymis-/markkinointimatkat ulkomailla ja joissakin tapauksissa kontaktien luominen.

Vastaajista kolmasosa tekee yhteistyötä teostensa kääntäjän kanssa säännöllisesti ja noin puolet satunnaisesti. Joillekin kirjailijoista kääntäjän kanssa tehtävä yhteistyö onkin melkein yhtä kuin vientiprosessi:

[Vienti on pitänyt sisällään y]hteydenottoja kääntäjiin ja kustantajiinkin yhdessä maassa synopsisien laatimista kääntäjien kanssa yhteydenpitoa ja viimein, yhteistyötä kääntäjän kanssa kirjan kääntämisessä ja vierailuja ao. maassa kirjan julkaisun yhteydessä – –. IKÄ2

Yhteistyö kääntäjän kanssa koostuu kommentoinnista yleisellä tasolla kielestä, sekä yksittäisten sanojen, ilmaisujen, sävyjen, murteiden, nimien ja kielikuvien selittämisestä. Tämä työvaihe toteutetaan hyvin pitkälti sähköpostitse:

Kääntäjät tahtovat lähes aina työn valmistuessa tarkistaa sanoja ja ilmauksia, joista ovat epävarmoja. Tämä toteutuu oikeastaan aina sähköpostikirjeenvaihtona. IKÄ2

Kääntäjät kysyvät itselleen epäselviksi tai tulkinnanvaraisiksi jääneitä asioita, kuten murreilmaisuja tai metaforan tarkkaa sisältöä. Jos esimerkiksi sanaleikkiä on vaikea tai mahdoton kääntää, monet kääntäjät neuvottelevat ratkaisusta kirjailijan kanssa. IKÄ2

Olen saanut sähköpostia kääntäjältä. Hän on halunnut tarkentaa joitain sanontoja, kyselty tiettyjen sävyjen tarkoitusta tms. Kääntäjä kyseli myös ihan konkreettisista sanoista, että millaisia ovat esim. ässäpiparit tai Bebe-leivokset. IKÄ2

Lisäksi osa vastaajista nostaa kertoessaan vientiprosessin eri vaiheista eksplisiittisesti esiin kokemuksensa näytekäännös- tai käännöstekstien kommentoinnista:

Keskustelimme [kotimaisen kustantajan kanssa] näytekäännösten mahdollisista kielistä ja kerroin toivomuksiani. Minulta tiedusteltiin, haluaisinko itse valita näytekäännöksiin sopivat otteet teoksestani. IKÄ2

Tapaamisia agentin kanssa ja keskustelua ulkomaille markkinoinnin käytännön asioista. Olen myös mm. saanut näytekäännökset nähtäväksi ja kommentoitavaksi, lisäksi kustantaja on ottanut kirjasta pokkaripainoksen ja teettänyt siihen uuden "myyvimmän" kannen. IKÄ1

Ainoastaan muutama vastaajista ei tee ollenkaan yhteistyötä teostensa kääntäjien kanssa. Käännöstekstien, niin näyte- kuin lopullistenkin, kommentointi vaikuttaisikin olevan melko selvästi kirjailijan kannalta merkittävin vientiprosessin vaiheista. Vastausten perusteella kirjailijat arvostavat tätä vaihetta, näkevät sen kaikin puolin antoisana ja pyrkivät parhaansa mukaan auttamaan käännöksen laatimisessa:

Yhteistyö on kirjailijalle mukavaa ja innostavaa. IKÄ2

Kyseessä on asiallinen työvaihe, joka kirjailijan on helppo ymmärtää välttämättömäksi. Sen vuoksi sellaiseen työhön löytyy itsestään selvä valmius. IKÄ2

Toinen kirjailijan näkökulmasta merkittävä vientiprosessin vaihe on erilaisissa tapahtumissa esiintyminen tai toisin sanoen markkinointitilaisuudet. Kaiken kaikkiaan reilu enemmistö vastaajista on käynyt markkinoimassa teoksiaan ulkomailla. Tässä kohtaa nuorin ikäryhmä erottuu hieman kahdesta vanhemmasta ryhmästä markkinoimassa käyneiden osuuden ollessa nuorimman ryhmän kohdalla 75 prosenttia, kun se on keskimmäisen ryhmän kohdalla 62 prosenttia ja vanhimman ryhmän kohdalla 66 prosenttia. Tämän voisi nähdä viittaavan siihen suuntaan, että nuoremmat kirjailijat ovat yhä enenevässä määrin omaksumassa markkinointityötä osaksi kirjailijan toimenkuvaa. Markkinointityön lisääntymisen voi siis nähdä osana kirjailijuuteen ja kirjailijan työnkuvaan liittyviä kehityskulkuja. Sen voi myös nähdä puhuvan kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa hahmotellun uudenlaisen, markkinointihenkisemmän, taiteilijan olemassaolon puolesta.

Teosten markkinoinnista ulkomailla löytyy selkeästi enemmän positiivisia kuin negatiivisia kokemuksia. Monet vastaajista pitävät näitä tilaisuuksia miellyttävinä ja kehuvat etenkin ilmennyttä aitoa kiinnostusta sekä mahdollisuutta keskustella ulkomaisen yleisön kanssa:

Saksassa oli miellyttävää: kiinnostunutta, innokasta yleisöä. IKÄ3

Miellyttäviä, hyvä yleisö, jonkun verran keskustelua. Aitoa kiinnostusta. IKÄ2

Eri puolilta maailmaa löytyvien lukijoiden kanssa on mukava vaihtaa ajatuksia, ja näillä matkoilla tapaa myös ulkomaisia kollegoita, mikä on minulle tärkeää. IKÄ1

Oikeastaan ainut selkeä negatiivinen kokemus teosten ulkomailla markkinoinnista koskee juuri välinpitämättömyyttä yleisöä:

Esiintymisiä pienelle ja välinpitämättömälle yleisölle. IKÄ1

Vaikka markkinointi- ja esiintymistilaisuudet ovat olleet niihin osallistuneille kirjailijoille selvästi antoisia, pitävät ne kuitenkin sisällään suuren määrän kovaa työtä:

Se on aina melko kovaa hommaa. IKÄ2

[P]itkät kiertueet ovat tietysti myös raskaita. IKÄ1

Kirjailijat eivät kuitenkaan vaikuttaisi suhtautuvan tähän työhön mitenkään erityisen negatiivisesti. Eräs vastaajista toteaaakin:

Toki matkustaminen vie aikaa, mutta hotellihuoneissakin voi kirjoittaa. IKÄ1

Markkinointivaihe pitää kirjailijan näkökulmasta sisällään erilaisia esiintymisiä, keskustelutilaisuuksia ja haastatteluja esimerkiksi kirjamesseilla tai kirjallisuusfestivaaleilla, jotka eivät periaatteessa eroa Suomessa järjestettävistä vastaavista tapahtumista. Suurimpana erona tietenkin vieraalla kielellä kommunikointi, johon yksi vastaaja ottaakin kantaa seuraavasti: ”Vieraalla kielellä esiintyminen ja seurustelu on joskus hieman ahdistavaa, mutta siihenkin tottuu” (IKÄ2). Tässä kohtaa on taas huomattava, että kaikille kirjailijoista esimerkiksi ulkomaisella kirjamesseilla esiintyminen ei kuitenkaan näyttäyty markkinointityönä, vaan mahdollisesti väylänä tutustua uusiin lukijoihin, kirjailijoihin ja väylänä kohti laajempaa kirjallisuuskeskustelua:

[E]n suinkaan lähtenyt "markkinoimaan" kirjaani Ranskaan, vaan kutsusta tapaamaan lukijoita. ero on oleellinen. IKÄ2

Koin järjestetyt tilaisuudet lähinnä kirjallisuusmatineoina ja normaaleina messuesiintymisinä; ne eivät juuri eronneet kotimaassa järjestetyistä. IKÄ2

Yleisesti ottaen kontaktien luominen ei ole kirjailijan harteilla, mutta vastaajista löytyi kuitenkin pari henkilöä, jotka olivat nimenomaan itse vieneet teostensa vientiprosesseja eteenpäin aktiivisuudellaan ja yhteydenpidoillaan eri toimijoihin:

Usein olen ollut kyseisessä maassa paikan päällä. Puhun useita kieliä, joten kontaktit ovat syntyneet luontevasti. IKÄ3

Esittelin itse kirjojani, ilman keskusteluaikojen varauksia yms. tapasin agenttejakin. IKÄ2

Tällainen toiminta ei ole missään määrin yleistä, mutta se on kuitenkin yksi sellaisista vientiprosessin vaiheista, joiden kautta kirjailija voi ainakin periaatteessa vaikuttaa merkittävästi teostensa vientiin. Käytännössä tämä kuitenkin taitaa vaatia niin paljon aikaa ja energiaa, että kirjailijat eivät näe tällaista toimintaa kovinkaan järkevänä, vaan luottavat siihen, että muut toimijat hoitavat heidän teostensa viennin. Suomalaisen kirjallisuuden viennin prosesseihin liittyen edellä esitelty vahvistaa sen, minkä Raila Hekkanen on väitöskirjassaan (2010, 139) todennut: kirjailijan rooli vientiprosesseissa vaihtelee tapauskohtaisesti.

5.1.2 Kirjailijoiden osuus vientiprosesseissa

Vastaajista suurin osa on osallistunut teostensa vientiprosesseihin. Tässä kohtaa voidaan kuitenkin huomata melkoinen ero eri ikäryhmien välillä. Siinä missä vanhimman ikäryhmän vastaajista vain 44 prosenttia on osallistunut vientiprosesseihin, on vastaava lukema keskimmäisen ikäryhmän kohdalla 69 prosenttia ja nuorimman ikäryhmän kohdalla peräti 92 prosenttia. Nämä tulokset antavat heti pontta väitteille kirjailijan työnkuvan muuttumisesta kohti ulkokirjallisten tehtävien sisällyttämistä tiiviimmin osaksi luovaa työtä.

Selkeä enemmistö vastaajista on osallistunut vientiprosesseihin, mutta heistäkin osa painottaa nimenomaan oman osuutensa pienuutta. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että tällöin tarkoitetaan vientiprosessilla nimenomaan niitä vaiheita, jotka johtavat teoksen julkaisuun ulkomailla, sillä oman osallistumisen kieltävät kuitenkin toteavat olleensa mukana kirjan markkinoinnissa tai muissa vastaavissa vaiheissa teoksen julkaisun jälkeen:

[E]i mitään vaiheita. kuten totesin kustantajani on hoitanut kaiken. tosin sitten kun teokseni ON JO julkaistu ulkomailla, niin tällöin olen ollut tekemisissä kääntäjien kanssa. IKÄ2

Toisaalta osa vastaajista nimenomaan korostaa oman osuutensa merkittävyyttä vientiprosesseissa:

Olen ollut mukana lähes kaikissa vaiheissa myyntitilanteesta jälkimarkkinointiin. 1. Myyntipuheet messuilla, ostajien tapaamiset 2. Näyttekäännösten kommentointia 3. Sopimusneuvottelut 4. Käännösten julkistaminen 5. Kirjailijavierailut kohdemaihin. IKÄ1

Toisinaan olen itse lähettänyt runojeni käännöksiä ulkomaisiin kirjallisuuslehtiin. IKÄ1

Kirjailijoiden osallistuminen tai mukanaolo kirjallisuuden viennin prosesseissa näyttäisikin vaihtelevan runsaasti. Tähän tuntuisi vaikuttavan paitsi kirjailijoiden omat yksilölliset intressit ja mielenkiinnon kohteet, myös kustantamon tai agentuurin toimintatavat.

Mitä tulee kirjailijan osuuteen vientiprosesseissa, vastaajat jakautuvat kahteen melkein samankokoiseen joukkoon: niihin, jotka eivät ole mielestään saaneet olla tarpeeksi paljon osana vientiprosesseja ja niihin, jotka ovat tyytyväisiä omaan asemaansa vientiprosesseissa. On kuitenkin huomattava, että asemaansa tyytyväisten joukosta löytyy eroavaisuuksia osallistumisen laajuudessa. On niitä, jotka eivät ole paljon osallistuneet vientiin ja ovat tähän tyytyväisiä:

Olen iloinen kun minua informoidaan ja toki mielelläni osallistun jos esim. mielipidettäni kysytään tai pyydetään vierailijaksi. Mielestäni kuitenkin en kuulu vientiprosessin keskiöön enkä haluaisikaan. Työni on muualla, joten on tärkeää että voi luottaa niihin jotka hoitavat vientiasioita – heidän omaa työtään. IKÄ2

[Olen ollut mukana s]ivustakatsojana, joka on sopinut minulle erinomaisesti. Minusta vientiin myydään kirjaa, ei kirjailijaa. IKÄ1

En missään nimessä halua olla mukana siinä vaiheessa, kun uusia suomenkielisiä kirjoja vasta aletaan markkinoida kansainvälisillä messuilla - ilman ulkomaisen kustantajan kanssa tehtyä sopimusta "tyrkyttäytyminen" olisi mielestäni kiusallista. En haluaisi tulla käännetyksi sillä perusteella, että olen hyvä esiintyjä, vaan siksi, että kirjani on sellainen, että se on ehdottomasti käännettävä. Kun kustannussopimus on jo olemassa, tapaan mielelläni ulkomaankustantajani. Sillä tavalla olen toiminutkin. Minua ällöttää ajatus omien kirjojeni tarjoamisesta – haluan että kaupan hoitavat ne tahot, joille se on ammatti. IKÄ2

Koska vienti ei ole mikään irrallinen itseisarvo, kaiken lähtökohta on tämä "lukukansa", kirjallisuuden ja kirjailijan työn arvostus. Kirjailijan pitää saada keskittyä omaan työhönsä ja vientiponnistelut kuuluvat enimmäkseen aivan muille. – – Paras tapa, jolla kirjailija itse voi edistää vientiä on hoitaa oma tehtävänsä hyvin, kirjoittaa hyvin! IKÄ2

Näistä vastauksista voi selvästi nähdä, miten osalle kirjailijoista riittää viennissä sivustakatsojan rooli. Tätä perustellaan muun muassa sillä, että näin kirjailija saa keskittyä omaan työhönsä, jolla tarkoitetaan kirjoittamista. Kirjan markkinointi ja myyminen nähdään selvästi erillisenä osa-alueena eikä niinkään osana kirjailijan työnkuvaa. Tässä on nähtävissä hyvin samankaltaisia piirteitä kuin laajemmissa kirjailijan työnkuvaan liittyvissä kehityskuluissa. Samalla tavalla kuin kotimaassakin tapahtuva markkinointi ja myyminen nähdään monien kirjailijoiden keskuudessa kirjailijan työhön kuulumattona, ovat kirjallisuuden vientiin liittyvät markkinointitehtävät aineiston perusteella samantyyppistä kirjailijan työhön kuulumatonta toimintaa. Vaikka siis kirjailijat tuntuvat osallistuvan yhä enemmän teostensa markkinointiin, ei markkinointia nähdä osana kirjailijan työtä tai kirjailijuutta.

Toisaalta osa omaan rooliinsa kirjallisuuden viennin prosesseissa tyytyväisistä on ollut vahvasti mukana vientiprosesseissa:

Olen voinut olla mukana oman haluni mukaan. Olen ollut paljon ja se on tuontu työhöni paljon uutta ja antoisaa. Nykyisin esiinnyn enemmän ulkomailla kuin kotimaassa. IKÄ1

Olen ollut mukana varsin paljon, teen sitä mielelläni, se kuuluu mielestäni kirjailijan työhön. Olen kuin urheilija, joka on ylpeä edustaessan Suomea kansainvälisillä kirjallisuusmarkkinoilla. Koen edustavani koko maamme kirjallisuutta, en pelkästään omia teoksiani. IKÄ1

Jälkimmäinen näyte on vielä sikäli erityisen mielenkiintoinen, että siinä ensinnäkin korostetaan vientiprosessin edustustehtävien kuuluvan kirjailijan työhön, minkä lisäksi edustaminen laajennetaan koskemaan koko suomalaista kirjallisuuden vientiä pelkästään omien teoksien sijaan. Tämänkaltainen kirjailijuus ei vaikuttaisi olevan kovinkaan yleistä, mutta nähtävästi kirjallisuuden vienti voi tarjota mahdollisuuden tämäntyyppiselle toiminnalle.

Asemaansa ja osallisuuteensa vientiprosesseissa tyytymättömät kirjailijat haluaisivat poikkeuksetta olla enemmän mukana prosesseissa. Omaan rooliinsa tyytymättömien

vastauksista nousee esiin kolme osa-aluetta, joissa he haluaisivat olla enemmän mukana. Ensimmäinen ideointi- ja suunnitteluvaiheessa:

Kirjailijan rooli on sittenkin ollut melko vähäinen, enemmänkin minun kanssani olisi voinut keskustella ja kysellä ideoita. IKÄ2

Toisekseen esiintymis- ja markkinointivaiheessa messuilla, ulkomaisen median haastatteluissa sekä lukijakohtaamisissa:

Olisin halunnut olla mukana kansainvälisillä kirjamessuilla. Ei ole kertaakaan ehdotettu, vaikka Saksassa on erästäkin kirjaa myyty lähes "bestsellerinä". IKÄ3

Ja kolmanneksi käänös-vaiheessa:

Ihannetapauksessa jokainen kääntäjä olisi yhteydessä kirjailijaan. Se, että kääntäjän ja kirjailijan välille luodaan heti alussa kontakti (esim. sähköpostiosoitteiden vaihto) alentaisi sitten itse prosessin aikana yhteydenottokynnystä. Kirjailijakin voisi olla yhteydessä kääntäjään ja vaikka kysyä, onko ollut ongelmia ja voiko tarjota apua, jolloin kääntäjä tulisi ehkä kysyneeksi neuvoa asiassa, jonka muuten tuntisi liian pieneksi tai banaaliksi erikseen kysyä. IKÄ2

Aineistosta nousee siis mielenkiintoisesti suhteellisen voimakas ääni nimenomaan laajemman mukanaolon puolesta. Osa haluaisi perinteisen kirjailijuuden lisäksi ottaa enemmän roolia esimerkiksi markkinoinnista kirjamessuilla, mikä tukee ajatusta kaupallisemmän kirjailijan työnkuvan yleistymisestä kirjailijoiden keskuudessa. Toisaalta, kuten edellä huomattiin, esimerkiksi esiintymiset kirjamessuilla eivät näyttäyty kaikille kirjailijoille markkinointityönä ja siten niihin positiivisesti suhtautumista ei voi suoraan pitää ainakaan kovin vahvana merkinä markkinakirjailijan esiinmarssista. Selkeästi viennin prosesseihin kuitenkin liittyy kirjailijankin osalta paljon luovasta kirjoitustyöstä poikkeavia työtehtäviä. Tämä puolestaan tukee kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa esitettyjä näkemyksiä siitä, että viennin kohdalla taiteilijan toimenkuvaan sisältyy myös kaupallisia ulottuvuuksia.

Vastausten perusteella tietyistä ehdotetuista viettiin liittyvistä taidoista (verkostoituminen, esiintyminen, brändäytyminen, viettiin sopivan kirjallisuuden kirjoittaminen) kirjailijan kannalta tärkeimmäksi nousee verkostoituminen. Verkostoitumisen keskiarvo vastauksissa on 2,17¹³ ja heti seuraavana esiintyminen (2,27). Markkinointi (2,44) ja viettiin sopivan kirjallisuuden kirjoittaminen (2,42) eivät nekään ole kovin kaukana, mutta annetusta listasta

¹³ Asteikko: 1=erittäin tärkeä, 2= melko tärkeä, 3=neutraali kanta, 4=ei kovin tärkeä, 5=ei ollenkaan tärkeä.

selkeästi vähiten tärkeä taito kirjailijoiden mielestä on brändäytyminen (2,93). Täytyy kuitenkin huomioida, että verrattuna esimerkiksi jäljempänä esiteltävään kysymykseen viettiin osallistuneiden toimijoiden tärkeydestä, mikään näistä taidoista ei nouse erityisen tärkeäksi. Tähän vaikuttaa varmasti ajatus siitä, että kirjailijan ulkokirjallisia taitoja ei nähdä oleellisina. On joka tapauksessa mielenkiintoista huomata, että verkostoituminen keräsi 12 kappaletta ”erittäin tärkeä” -valintoja, mikä kielisi siitä, että kirjailijakunta ei ole täysin yksimielisesti sitä mieltä, että muut kuin kirjoittamiseen taidot eivät kuuluisi kirjailijan työhön.

Vastaajilla oli myös mahdollisuus nimetä vielä lisäksi joku muu viennin kannalta tärkeä taito. Lisäyksiä tuli yhteensä 15. Niistä neljässä korostettiin kirjailijan keskittymistä kirjoittamiseen ja tasoon kirjailijana – välittämättä sen enempää viennistä:

[E]nnen kaikkea kirjallisuuden ytimessä pysyminen ja mahdollisimman hyvän teoksen kirjoittaminen (täysin riippumatta vientinäköymistä). IKÄ2

Parissa vastauksessa korostettiin kielitaitoa:

[R]ohkeus puhua vieraita kieliä ulkomailla! IKÄ1

Lisäksi tuli yksittäisiä vastauksia, esimerkiksi ”kirjallisen maailman eräänlainen sisäpiiriläisyys” (IKÄ3), ”suhdetoiminta omaan agenttiin” (IKÄ1), ”habitus, kuvauksellisuus” (IKÄ2) tai ”säällinen suhtautuminen alkoholinkäyttöön + muihin päihteisiin” (IKÄ0).

Kirjailijoiden näkökulma viennin ja kirjailijan suhteeseen tulee esiin vastauksissa kysymykseen ”Voiko kirjailija kirjoittaa tietäntyyppistä kirjallisuutta tavoitellessaan kirjallisuuden vientiä?”. Kyselyyn vastanneista vajaa puolet oli sitä mieltä, että kirjailija ei voi kirjoittaa tietäntyyppistä kirjallisuutta tavoitellessaan kirjallisuuden vientiä. Kolmasosa vastasi kysymykseen myöntävästi ja loput eivät osanneet sanoa. Tässäkin kohtaa voidaan kuitenkin havaita mielenkiintoinen ero eri ikäryhmien välillä. Siinä missä vanhimpaan ryhmään kuuluvista vain 11 prosenttia pitää tietäntyyppisen kirjallisuuden viettiin sopivan kirjallisuuden kirjoittamista mahdollisena, on vastaava lukema keskimmaisella ikäryhmällä 31 prosenttia ja nuorimmalla peräti 50 prosenttia. Näyttää siis siltä, että nuoremmat kirjailijat näkevät vanhempia kirjailijoita mahdollisempina tietäntyyppisen kirjallisuuden kirjoittamisen vientiä tavoitellessa. Tämän voisi nähdä tukevan luvussa 4 esitettyä ajatusta siitä, että kirjailijuus on menossa yhä enemmän asiakkaan tai lukijan huomioivaan suuntaan, jossa jo kirjoittaessa voidaan ottaa huomioon tulevat lukijat. Toisaalta tulee kuitenkin huomata, että vaikka aineiston nuorin ikäryhmä onkin selvemmin sillä kannalla,

että kirjailijan on mahdollista kirjoittaa tietynlaista vientiin sopivaa kirjallisuutta, ei se tarkoita välttämättä sitä, että he haluaisivat tehdä niin.

Jatkokysymyksen ”Mitä piirteitä vientikirjallisuudelta mielestäsi vaaditaan?” vastauksista voidaan nähdä, että vientikirjallisuuden mahdottomuutta perustellaan muun muassa sillä, että kirjailija ei kerta kaikkiaan voi kirjoittaessaan miettiä vastaanottoa ja laskelmoida teostaan:

Kysymys on mahdoton. Kirjailijan ei pidä kirjoittaa jonkin toisen tahon ehdoilla.
IKÄ3

Toisaalta korostetaan menestyksen ennakoimattomuutta ja sitä kautta vientikirjallisuus-konseptin mahdottomuutta.

On täysin ennakoimatonta, millaisista kirjoista ollaan ulkomailla kiinnostuneita. Kirjojen kääntäminen on äärimmäisen suhdanneherkkä tapahtuma: jos kirjamarckinoilla on jossain maassa tiukkaa, käännskirjallisuus vähenee automaattisesti. On suorastaan naurettava ajatus, että kirjailija voisi teosta tehdessään tähdätä mihinkään muuhun kuin hyvään kirjaan sinänsä. Tai ehkä dekkaristit voivat ottaa vientitoveet huomioon jo kehitellessään tapahtumia ja henkilöitä ja paikkoja... Kaunokirjailijalle kaikki on alusta alkaen lottoa. IKÄ2

Lisäksi osassa vastauksia kumotaan kokonaan ajatus tietynlaisesta vientikirjallisuudesta. Eräs vanhempi vastaaja tiivistääkin nämä tunnot hyvin: ”Ei ole olemassa ’vientikirjallisuutta’ ainakaan kirjailijan omasta näkökulmasta. On vain hyvää ja huonoa kirjallisuutta.” (IKÄ3).

Osa, erityisesti nuoremmista, vastaajista kuitenkin nimeää vientikirjallisuuden piirteitä. Näin tekee itse asiassa myös osa sellaisista, joiden mielestä kirjailija ei voi kirjoittaa tiettytyypistä kirjallisuutta tavoitellessaan kirjallisuuden vientiä. Tämä kertoo siitä, että vaikka vientiin sopivaa kirjallisuutta ei voisikaan kirjoittaa, voidaan kirjailijoiden mukaan vientikirjallisuudessa kuitenkin nähdä tiettyjä toistuvia piirteitä. Vientikirjallisuuden piirteiksi luetellaan toisaalta yleismaailmallisuus mutta toisaalta myös suomalainen eksotiikka:

[Vientikirjallisuudelta vaaditaan o]maleimaisuutta ja vahvaa laatua. Suomi ei sinänsä edusta mitään erityistä ostajien mielissä, mutta yhden kirjan menestys herättää ainakin hetkeksi kiinnostuksen muitakin kohtaan. Jossain määrin pitää olla universaali, liiallinen nurkkakuntaisuus ei kiinnosta. IKÄ1

Ei saa olla liian suomalaiskansallista - siis omaan historiaan kääriytyntä, muuten sillä ei ole niin väliä. IKÄ1

[Vientikirjallisuuden] tulee puhutella ihmisiä yleismaailmallisemminkin kuin vain suomalaisesta näkökulmasta. Vaihtoehtoisesti kirjassa täytyy olla runsaasti jonkinlaista "Suomi-eksotiikkaa", jolloin se voisi mahdollisesti menestyä maissa, joissa Suomea kohtaan tunnetaan erityistä kiinnostusta (esim. Japani). IKÄ1

Myös viihteellisyys nähdään eräänlaisena vientivalttina:

Nähdäkseni jännitys ja seksi myy. IKÄ2

Viihteellisyyttä. Liikaa taiteellista kunnianhimoa tulee välttää. IKÄ1

Lisäksi otetaan kantaa vientiin sopiviin kirjallisuuden lajeihin, joihin näyttäisi lukeutuvan lähinnä proosa:

Kotimaiset tahot satsaavat proosan vientiin, runon vientiä tukee ainoastaan FILI. Runouden vienti jää pitkälti runoilijoiden itsensä ja kääntäjien aktiivisuuden varaan. IKÄ1

Kuten vientikirjallisuuden piirteitä koskevien sitaattien viitteistä huomataan, suurin osa vientikirjallisuuden piirteitä määritelleistä kuuluu nimenomaan nuorimpaan ikäryhmään. Osa, erityisesti nuoremmista vastaajista, näyttäisikin olevan sitä mieltä, että on olemassa vientiin sopivaa kirjallisuutta ja että kirjailijan on myös mahdollista kirjoittaa sellaista. Kirjailijat vaikuttaisivat kuitenkin olevan laajalti sitä mieltä, että vaikka vientiin sopivan kirjallisuuden piirteitä voidaankin löytää ja määrittää esimerkiksi jo menestyneiden teosten kautta, ei tällaisen kirjallisuuden laskelmoitu kirjoittaminen ole kovinkaan yleistä, eikä todellakaan ongelmatonta. Eräs vastaaja kiteyttääkin tämän näkökulman hyvin:

Universaalit aiheet ja miljööt luovat vientimahdollisuuksia enemmän kuin kansalliset aiheet ja näkökulmat. Maailmankirjallisuuden klassikoista vaikutteita ottava mainstream -romaani on varmasti helpommin vietävissä kuin modernistinen muotokokeilu. Kirjallisuuden lajeista kyseeseen tulee käytännössä vain romaani. Lyriikka, novellistiikka ja esseet eivät käytännössä käänny. Lopuksi on todettava, että on näistä näkökohdista huolimatta on vaikea kuvitella kirjailijaa, joka laatisi täsmäromaanin ajatellen ensisijaisesti sen vietävyyttä. Kääntäminen muille kielille on eräänlainen sivutuote, joka saattaa toteutua muutenkin onnistuneen kirjan kohdalla. IKÄ2

Tämä kertoo siitä, että vaikka kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmissakin yritetään kannustaa taiteilijaa asiakaslähtöiseen ajattelutapaan, ei tämäntyyppinen toimintamalli ole kirjallisuuden viennin kohdalla kirjailijoiden mielestä mielekäs, vaikka olisikin mahdollinen. Kirjailija

kirjoittaa lähinnä jostain muusta syystä kuin asiakaskunnan palvelemiseksi tai viennin tavoittelemiseksi. Seuraavassa sitaatissa otetaan kantaa nimenomaan tähän:

Vaikea kuvitella, että yksikään vakavasti otettava kirjailija kirjoittaisi "vientä tavoitellen" (tuskin sellaista reseptiä on), mutta kirjailijoitakin on moneksi ja voihan esim. ajankohtaisen tai kansainvälisesti kiinnostavan aihevalinnan nähdä vientitäkynä. Kirjailija on kuitenkin pahasti harhateillä jos hän ryhtyy kirjoittamaan kaunokirjallista teosta miltään muulta pohjalta kuin kirjoittamisen pakosta, koska aihe kaihertaa ja polttaa, koska hän arvostaa korkeatasoista kirjallisuutta ja haluaa itsekin pitää riman korkealla ja kirjoittaa mahdollisimman hyvin. Ihanteellisessa tapauksessa korkeatasoinen teos on tärkein seikka joka johtaa vientiin. Myös marginaalinen kotimainen teos voi olla loistavaa kirjallisuutta, vienti ei ole itseisarvo. IKÄ2

Kirjailija ei siis mieti tulevan teoksensa yleisöä teosta kirjoittaessaan, puhutaan sitten kotimaisesta tai ulkomaisesta yleisöstä. Lisäksi kun otetaan huomioon, että kirjoittaessaan kirjailijan voi olla hyvin vaikea tai mahdoton tietää, mihin maihin teos tullaan viemään, niin voidaan todeta, että kirjallisuuden viennin kohdalla kirjailijan ja vientimaan yleisön välillä ei kirjoittamishetkellä voi nähdä olevan oikeastaan minkäänlaista sidettä.

Näyttäisi siltä, että kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa rakennettu asiakaslähtöinen taiteilija ei ainakaan kirjallisuuden viennin kohdalla toteudu, vaikkakin voidaan kyllä havaita trendi, jonka mukaan nuoremmat kirjailijat näkisivät tietynlaisen vientikirjallisuuden kirjoittamisen ja sitä kautta myös asiakaslähtöisyyden mahdollisempana kuin vanhemmat kollegansa. Kirjailijoiden mukaan lukijaa tai asiakasta ei ole olemassa ennen teoksen valmistumista. Hypénin ja Niemen kuvailemaa lukijoita aktiivisesti etsivää markkinakirjailijaa ei siis tämän tutkimuksen valossa näyttäisi olevan olemassa. Toki jotkut kirjailijat voivat olla myönteisempiä teostensa markkinoinnille kuin toiset, mutta tämä ei nähdäkseni ole lukijoiden aktiivista etsimistä Hypénin ja Niemen tarkoittamassa merkityksessä. Kirjailija saattaa teoksensa valmistumisen jälkeen tehdä esiintymis- ja markkinointityötä ja tässä yhteydessä ikään kuin markkinoijan tai myyntimiehen roolissa etsiä lukijoita ja teoksen ostajia, mutta ajatus siitä, että kirjailija teoksen kirjoitusprosessin yhteydessä ottaisi lukijat jollain erityisellä tapaa huomioon tai suuntaisi teostaan tietyille lukijaryhmille, kuulostaa ainakin tämän tutkimuksen aineiston analyysin valossa mahdottomalta.

Aineiston analyysin perusteella on selvää, että kirjallisuuden viennin kohdalla kirjailijan rooli on hyvin erilainen verrattuna alkuperäisen teoksen kirjoittamiseen. Kirjailijan rooli teoksen

kirjoittajana ei varsinaisesti ole osa vientiprosessia. Viennin yhteydessä kirjailija ei ole enää tuottamassa luovaa sisältöä, vaan toimii jopa eräänlaisena tuotemerkkinä markkinointitehtävissä. Kirjallisuuden viennissä mukana oleva kirjailija on riisuttu taiteilijanero-myytin suvereeniudesta ja luovan työn korostuksesta, ja jäljelle on jätetty viime vuosina voimistuneet kaupallisuuteen, markkinointiin ja julkisuustyöhön keskittyneet kirjailijan työnkuvan puolet. Kirjailija ikään kuin tuottaa sen sisällön, josta vientiprosessin toimijat elävät ja viennin vaiheissa kirjailija on vain yksi toimija muiden joukossa. Tämä toimijoiden joukko yhdessä toteuttaa viennin ja kirjailijan osuus lopputuloksesta voi olla hyvinkin pieni. Niemen julistus kirjailijan muuttumisesta monen alan taitajaksi, joka toimii lähinnä osana laajempaa yhteistyöverkostoa kuin yksilönä, näyttäisi kirjallisuuden viennissä mukana olevan kirjailijan kohdalla toteutuneen.

Vientiprosesseihin osallistuvilta kirjailijoilta edellytetään myös ulkokirjallisia taitoja. Heidän tulee pystyä tekemään yhteistyötä eri toimijoiden kanssa, esiintymään erilaisissa tapahtumissa ja jopa myymään teoksiaan ulkomaisille kustantamoille. Näin ollen kirjallisuuden vientiä tarkastelemalla voidaan huomata myös kirjailijan työnkuvaan liittyviä kehityskulkuja. Siinä missä kirjailijuuden muutokseen liittyen yleisemminkin on otettu kantaa uudenlaisen kaupallisemman kirjailijahahmon esiinmarssista, näyttäytyvät kirjallisuuden viennin kohdalla nämä kirjailijan työnkuvaan liittyvät muutokset erityisen selvästi. Tämä muutos tukee hyvin aiemmin esittelemääni ajatusta kulttuuriviennissä erityisen voimakkaana ilmenevästä kulttuurin ja talouden välisestä jännitteestä. Viennin päällimmäinen tehtävä näyttäisi olevan jo olemassa olevan kulttuurisen tuotteen hyödyntäminen liiketoiminnan kannalta parhaalla mahdollisella tavalla, ja tämä näkyy väistämättä myös kirjailijan roolissa.

Poikkeuksen puhtaaseen kaupallisuuteen tekee kuitenkin yhteistyö kääntäjän kanssa, jossa kirjailijalla on mahdollisuus osallistua käännöksen luomiseen oman valintansa mukaan. Käännöstyössä mukana oleminen on varmaankin kirjallisuuden viennin vaiheista lähimpänä perinteistä kirjailijan luovaa kirjoitustyötä. Ei olekaan järin kummallista, että juuri tiiviimpi mukanaolo teoksen käännöksessä ja yhteistyö kääntäjän kanssa saa kirjailijoilta laajaa kannatusta.

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan huomata, että kirjallisuuden vientiin osallistumisen kautta tarkasteltaessa kirjailijat jakautuvat niihin, jotka haluavat pysyä poissa vientiprosesseista ja keskittyä puhtaasti kirjoittamiseen ja niihin, jotka mielellään osallistuvat tai osallistuisivat viennin eri vaiheisiin. Olen nimennyt nämä kirjailijatyypit seuraavasti: *vientiin osallistuva* ja *vientiä välttelevä*. Vientiin osallistuva kirjailija haluaa osallistua tai vähintäänkin osallistuu

mielellään teostensa vientiprosesseihin. Vientiin osallistuva ei karsasta vientiin liittyviä ulkokirjallisia työtehtäviä, vaikka ei niitä toisaalta kirjailijan työnkuvaan sinänsä sisällyttäisikään. Vientiin osallistuva kirjailija on todennäköisemmin kirjailijoiden ikäjakauman nuoremasta päästä. Vientiä välttelevä kirjailija haluaa keskittyä kirjoittamiseen ja näkee vientiin liittyvät tehtävät kirjailijan oikeaa työtä rasittavina taakkoina. Vientiä välttelevä kirjailija ei välttämättä suhtaudu negatiivisesti vientiin itsessään – hän ei vain halua itse osallistua vientiprosesseihin. Vientiä välttelevä kirjailija on todennäköisemmin kirjailijakunnan vanhempaa ikäpolvea.

Jaon vientiin osallistuvaan ja vientiä välttelevään kirjailijatyyppeihin voi nähdä yhdenlaisena merkinä laajemmasta kirjailijoiden polarisoitumisesta markkinaorientoituneisiin ja markkinoistumista vastustaviin. Ei tosin voida yksiselitteisesti sanoa, että viennissä ja markkinointivaiheissa mielellään mukana oleva olisi varsinaisesti markkinointiorientoitunut. Voidaan kuitenkin sanoa ainakin osan kirjailijoista hyväksyneen kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa taiteilijalle esitetyn uudenlaisen roolin, joka sisältää aiempaa enemmän markkinahenkisyyttä ja liiketoiminnan tuntemista. Tässä näkyy myös selvä muutos 1970-luvun kirjallisuuden vientiin ja kirjailijoihin, joilla Kalervo Siikalan mukaan ei ollut vientityöhön tarvittavaa intoa, taitoa ja uskallusta (Siikala 1976, 238). Toisaalta tämäntyyppinen muutos kirjailijuudessa voi viitata myös laajempaan kirjailijan työnkuvaan liittyvään muutokseen, eikä pelkästään viennin vaikutuksiin.

5.2 Vientitoimijat ja viennin tukitoimenpiteet

5.2.1 Kirjailijoiden kokemukset vientitoimijoista

Kysyttäessä kirjailijoilta keskeisimpiä toimijoita suomalaisen kaunokirjallisuuden vientiprosesseissa, nousee vastauksista selkeästi esille neljä toimijaa: kustantamo, agentuuri, FILI ja kääntäjä. Kustantamo mainitaan vastauksissa 20 kertaa, agentuuri 23 kertaa, FILI 16 kertaa ja kääntäjä 13 kertaa. Näiden lisäksi myös kirjailija nostetaan muutamassa vastauksessa esille. Yksittäisissä vastauksissa esiintyviä toimijoita ovat muun muassa Suomen valtio, Suomen Kirjailijaliitto ja laajemmin ”vientiä edistävät organisaatiot” (IKÄ2). Tämä lista on hyvin pitkälti sama, joka löytyy muun muassa FILIn verkkosivuilta kirjallisuuden viennin esittelystä ja siten siis vastaa järjestelmän itsensä määritelmää.

Edellistä toimijalistaa tukevat myös vastaukset kysymykseen vientiin osallistuvien toimijoiden tärkeydestä. Tärkeyttä mitattiin asteikolla 1–5 siten, että 1 tarkoittaa erittäin tärkeää ja 5 ei

ollenkaan tärkeää¹⁴. Neljästä tärkeästä vientitoimijasta selkeästi tärkeimmäksi toimijaksi nousee kääntäjä (keskiarvo vastauksissa 1,29), jolla on myös merkkauksia erittäin tärkeäksi selvästi eniten, 27 kpl. Kääntäjän jälkeen tulevat lähekkäin kustantamo (1,54), agenttuuri (1,64) ja FILI (1,69). Kirjailija tulee seuraavana tärkeysjärjestyksessä (1,80), jonka jälkeen tulevat muut kysymykseen listatut toimijat järjestyksessä Opetus ja kulttuuriministeriö (2,29), Suomen ulkomailla toimivat kulttuuri-instituutit (2,41), Books from Finland (2,58), Taiteen keskustoimikunta (2,63), vienninedistämiskeskus Finpro (3,16) ja Suomen suurlähetystöt (3,32).

Kustantamojen roolia viennissä kirjailijat kuvailevat perinteiseksi myyntityöksi sekä kontaktien ja suhteiden luomiseksi eri väylien, esimerkiksi kirjamesujen, kautta ulkomaisiin toimijoihin:

[Kustantamojen roolina on a]ktiivinen toiminta sekä kirjamesuilla että suorina yhteydenottoina ulkomaisiin kustantajiin. IKÄ3

Toisaalta huomautetaan myös kustantamojen roolin ja toiminnan riippuvan resursseista:

Kustantajilla toiminta riippuu talon resursseista. IKÄ2

Agentuurit niputetaan monissa vastauksissa kustantamojen yhteyteen ja niiden rooli nähdään hyvin samankaltaisena – myyntityönä ja suhteiden luomisena:

Suhteiden luominen ulkomaisiin kustantamoihin. IKÄ3

Agentit ja kustantamojen foreign rights -osastot – – käyvät kirjamesuilla maailmalla ja esittelevät teoksia potentiaalisille oikeuksien ostajille. IKÄ1

Yksittäisiä äänenpainoja löytyy myös agentuurien roolista kaikista merkittävimpanä vientitoimijana:

[Agentuurien rooli] on kokonaisvaltainen: he hoitavat kaiken. IKÄ1

Kirjailijoiden kokemusten mukaan FILIn roolina on tukea vientiä monipuolisesti. Tähän tukemiseen sisältyy vastausten mukaan käännosten tukeminen, kääntäjien koulutus, pr-toiminta, resurssien jakaminen ja verkostoitumisessa auttaminen:

FILI tarjoaa strategisen tason yleisen tuen (jakaa tietoisuutta Suomesta yleisesti, myöntää apurahoja kääntämiseen ja painatukseen, kouluttaa kääntäjiä ja muita kulttuuritoimijoita jne.) – –. IKÄ1

¹⁴ Asteikko: 1=erittäin tärkeä, 2= melko tärkeä, 3=neutraali kanta, 4=ei kovin tärkeä, 5=ei ollenkaan tärkeä.

FILIn roolia korostetaan myös kontaktin luomisessa ja vientiprosessin etenemisessä helpottavana toimijana:

Olen ollut ulkomaisen kustantajani esiintymiskiertueilla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Fili) on käsittäkseni osallistunut niiden kustannuksiin (Lähinnä matkakustannukset). IKÄ2

Joku suositteli kirjaani saksalaiselle kustantajalle, hän pyysi siitä saksantajalta lausunnon, joka oli kehuva. Kustantaja sai FILI:ltä apurahan, jolla kirja käännettiin saksaksi. IKÄ2

FILI:n roolina nähdäänkin olevan näissä monipolvisissa vaiheissa avustaminen – lähinnä taloudellisesti esimerkiksi matkakustannusten korvaamisen, käännöstukien myöntämisen ja toisaalta myös ulkomaisilla kirjamesseilla suomalaisen kirjallisuuden esittelemisen kautta:

FILI tarjoaa strategisen tason yleisen tuen (jakaa tietoisuutta Suomesta yleisesti, myöntää apurahoja kääntämiseen ja painatukseen, kouluttaa kääntäjiä ja muita kulttuuritoimijoita jne.). IKÄ1

Kääntäjien roolina vientiprosesseissa nähdään varsinaisen teoksen kääntämisen lisäksi myös oma-aloitteisena teosten esittelemisenä ulkomaisille kustantamoille:

Kääntäjät tarjoavat oma-aloitteisesti kirjoja ulkomaisille kustantajille. IKÄ3

Usein juuri kääntäjän suosituksesta ulkomaalainen kustantaja ottaa teoksen ohjelmaansa. Kääntäjä myös antaa lausuntoja silloinkin, kun itse ei ole kääntämässä ko. teosta. IKÄ3

Vaikka kääntäjän merkittävyys selvästi tunnustetaan kirjailijoiden keskuudessa, näyttäisivät heidän näkökulmastaan kustantamot, agentuurit ja FILI olevan kuitenkin virallisempia toimijoita:

FILI, kustantamot sekä agentuurit – – ovat "virallisia" kanavia joilla on jo olemassa laaja yhteistyöverkosto, ja siten vienti on paljon tehokkaampaa kuin esim. jos kirjailija pyrkisi itse kontaktiin ulkomaisten kustantamojen kanssa. IKÄ1

Kääntäjien merkittävyys näyttäisikin perustuvan yhtäältä teoksen ikään kuin uudelleen luomiseen uudella kielellä, mutta toisaalta myös henkilökohtaisten kontaktien luomiseen ja nimenomaan virallisten väylien ulkopuolella luovimiseen.

Kirjailijan roolista ei yleisemmin viennin toimijoiden kohdalla niinkään puhuta; kirjailija mainitaan ainoastaan kolmessa vastauksessa. Näissä maininnoissa kirjailijan roolina nähdään paitsi teosten kirjoittaminen myös henkilökohtaisten kontaktien luominen. Lisäksi korostetaan sitä, että kirjailijan ainoa tehtävä on kirjoittaa hyvä kirja, eikä siis teoksen markkinoiminen voi jäädä kirjailijan varaan.

Kirjailijoilta löytyy niin positiivista kuin negatiivistakin sanottavaa suomalaisen kirjallisuuden viennin toimijoista. Ammattitaitoa suurimmaksi osaksi kiitellään, mutta toisaalta monessakin vastauksessa moititaan toimijoita työmoraalin puutteesta ja virkamiesmäisyydestä. FILIn toimintaa suurimmaksi osaksi kiitellään:

FILI on tärkein, ammattimaisin, kirjallisesti uskottava. IKÄ2

FILIn toiminta on ammattitaitoista ja hankekirjo järkevänoloinen. IKÄ1

FILI tekee aivan loistavaa ja ammattimaista työtä – –. Puolueettomana toimijana FILillä on myös arvokasta kirjallista painoarvoa ja uskottavuutta (verrattuna kaupallisiin agentteihin ja kustantamoihin). IKÄ2

Alimmassa sitaatissa tuodaan vielä mielenkiintoisesti esiin FILIn roolin merkittävyys ikään kuin kulttuurisen arvon kannalta, siinä missä agentuurit ja kustantamot nähdään nimenomaan kaupallisia toimijoita.

FILIäkin koskien löytyy kuitenkin myös negatiivisempia äänenpainoja liittyen muun muassa aktiivisuuteen ja ammattitaitoon:

Filin kohdalla ammattitaito on hyvin yksilökohtaista. Välillä toiminta on todella ammattitaitoista, välillä tuntuu, että siellä ollaan enemmän kiinnostuneita päästä itse edustamaan. IKÄ1

Kirjallisella kentällä toimivia on yleensä helppo lähestyä, mutta FILI voisi olla aktiivisempi kirjailijoiden suuntaan. IKÄ2

Kustantamot jakavat kirjailijoiden keskuudessa selvästi eniten mielipiteitä ja niistä löytyy vastaajilta varsin paljon myös negatiivista sanottavaa. Tämä saattaa johtua siitä, että kustantamot ovat tällä hetkellä suurimman osan kirjailijoista pääasiallinen yhteistyökumppani vientiin liittyvissä asioissa ja siten niistä löytyy eniten kokemuksiakin. Suurin osa vastaajista mainitseekin kustantamon kysyttäessä kaunokirjallisen teoksen viennistä vastannutta toimijaa.

Kustantamojen kohdalla annetaan kritiikkiä erityisesti passiivisuudesta, mutta syytetäänpä heitä myös harrastelijamaisuudesta.

Kustantajani on vastannut ulkomaanoikeuksien myynnistä. Vuosikausia toiminta on ollut passiivista, usein osaamatontakin, mutta ehkä tähän on tulossa muutos. IKÄ3

Kustantamoiden toiminta on täysin harrastelijamaista. Myyntihenkilöillä ei ole kontakteja ja tuntevat itse puutteellisesti kirjallisuutta. Elleivät kääntäjät tarjoaisi suomalaisia kirjoja ulkomaille, ei niitä juurikaan julkaistaisi ulkomailla. IKÄ3

Useissa vastauksissa todetaan kustantamojenkin ongelmaksi resurssien puute, mutta parissa vastauksessa nostetaan vielä erityisemmin esille kustantamojen resurssien kohdentamattomuus:

Suurten kustannustalojen foreign rights -organisaatiot veloitetaan palvelemaan tasapuolisesti kustannustalojen koko kirjailijakuntaa, mikä aiheuttaa kohdentamattomuutta ja resurssien keskityksen puutetta. Näillä organisaatioilla ei myöskään ole reaalista liiketaloudellista tulostavasta, mikä heikentää tulosta yhdessä aiemmin mainitun palveluvelvoitteen kanssa. IKÄ2

Yhdessä vastauksessa asetetaan mielenkiintoisesti vastakkain kustantamojen ja agentuurien toiminta ja agentuurit nähdään nimenomaan aktiivisempina verrattuna kustantamoihin:

Kustantajat toimivat ammattitaitoisesti, mutta eivät välttämättä kovin aktiivisesti verrattuna agentteihin. IKÄ2

Näyttäisikin siltä, että kirjailijoiden keskuudessa agentuurit nähdään eräänlaisena vastauksena kustantamoja vaivaaviin ongelmiin. Toisaalta moni vastaajista vetoaa suomalaisen agenttuurikentän tämänhetkiseen ohuuteen sekä nuoruuteen, ja ne jäävät siten paljolti arvioimatta:

Agenttitoiminta on niin nuorta, omaltakin kohdaltani, että pienet kompastelut lasken käynnistyksen piikkiin. IKÄ2

Vastaajista hieman alle puolet mainitsee agenttuurin yhtenä teostensa viennistä vastanneena toimijana. Niillä vastaajilla, joilla on kokemusta agenttien kanssa toimimisesta, ovat kokemukset olleet pääosin positiivisia. Kustantamoihin verrattuna agentuurit nähdään motivoituneempina, nopeampina, halukkaampina ja ketterämpinä:

Agentit ovat uusi ilmiö, mutta positiivinen: he tekevät henkilökohtaista myyntityötä ja saavat siitä korvauksen, joten toiminta on hyvin motivoitunutta. IKÄ2

Näin ollen FILIn johtajan Iris Schwanckin näkemys siitä, että nykyajan kirjailijat edellyttävät oikeuksiensa myyjiltä aktiivisuutta ja tuloksellisuutta, näyttäisi ainakin tämän tutkimuksen valossa vahvistuvan.

Kääntäjistä ei tässä kohtaa enää kovin monessa vastauksessa puhuta, mutta kaikki maininnat ovat kuitenkin sävyiltään positiivisia. Ainoastaan jokunen vastaajista kertoo kääntäjän vastanneen kaunokirjallisen teoksen viennistä.

Agentuurien ja kustantamojen harteille näyttäisi kirjallisuuden viennin kohdalla kasautuvan paljon kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa asetettuja yritystoimintaan liittyviä tavoitteita. Tämän tutkimuksen myötä voidaan nähdäkseni todeta, että paljon on kuitenkin vielä tekemistä, jotta kirjallisuuden viennin yritystoiminta pyörisi kehittämissuunnitelmassa tavoitellulla tasolla.

5.2.3 Kirjailijoiden mielipiteet tukitoimenpiteistä

Suomalaisen kirjallisuuden viennin tukitoimenpiteitä koskevien kysymysten vastauksista on helposti huomattavissa, että tämä on monille kirjailijoille vieras aihe. Se näkyy suuressa määrässä ”en osaa sanoa” -vastauksia kirjallisuuden viennin tukitoimenpiteistä ja kehittämistä koskevissa kysymyksissä. Lisäksi se näkyy avoimissa vastauksissa, joissa tähän aiheeseen liittyvät vastaukset saattavat olla erityisen epämääräisiä tai sitten niistä sanoudutaan irti kertomalla suoraan, että kysymykseen ei osata vastata tai että nämä eivät kuulu kirjailijalle. Tämä kertoo omaa kieltään siitä, että kulttuurivienti järjestelmänä on suurelta osin vieras kirjailijalle, jolloin taas herää väistämättä kysymys siitä, että pitäisikö sen olla tunnetumpi. Kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmankin tavoitteisiin kuului kyllä vientitoimijoiden tietoperustan vankistaminen, mutta selvästikään kirjailijat eivät ole perillä suomalaisen kirjallisuuden viennin tilasta.

Lievä enemmistö vastaajista on sitä mieltä että suomalaisen kirjallisuuden vientiä ei tueta tarpeeksi. Hieman alle puolet vastaajista ei osaa kysymykseen vastata ja vain yksi vastaaja on sitä mieltä, että suomalaisen kirjallisuuden vientiä tuetaan tarpeeksi. Tässäkin kohtaa voidaan nähdä hieman eroavaisuutta vanhimman ikäryhmän vastauksissa suhteessa kahteen muuhun ikäryhmään. Siinä missä nuorimmasta ikäryhmästä 67 prosenttia ja keskimmaisesta ikäryhmästä 62 prosenttia on sitä mieltä, että suomalaisen kirjallisuuden vientiä ei tueta tarpeeksi, on vanhimman ikäryhmän vastaava lukema 44 prosenttia. ”En osaa sanoa” -vastausten suhteellinen määrä on sen sijaan selkeästi suurin nimenomaan vanhimmassa ikäryhmässä. Nämä voidaan nähdä merkkienä siitä, että nuoremmat kirjailijat suhtautuvat vientiin voimakkaammin ja haluavat

ottaa enemmän kantaa vientiä koskeviin asioihin. Kaiken kaikkiaan on kuitenkin huomion arvoista, että enemmistö nimenomaan sellaisista kirjailijoista, joiden kirjoja on viety maailmalle ja joista suurin osa on ollut osana vientiprosesseja, on sitä mieltä että suomalaisen kirjallisuuden vientiä ei tueta tarpeeksi.

Kysyttäessä tukitoimenpiteiden kohdistuksesta, on vastaajista kolmasosa sitä mieltä, että suomalaisen kirjallisuuden viennin tukitoimenpiteitä ei ole kohdistettu oikein. Kaiken kaikkiaan ainoastaan kaksi vastaajaa on sitä mieltä, että suomalaisen kirjallisuuden viennin tukitoimenpiteet on kohdistettu oikein ja suurin osa ei osaa kysymykseen vastata. Nämä jakaumat kertovat ensinnäkin siitä, että kirjailijat eivät tiedä kovin tarkasti mikä on kirjallisuuden viennin tukemisen tilanne. Toisekseen ne kertovat siitä, että niiden kirjailijoiden mielestä joilla tästä asiasta on jokin näkemys, ei selvästikään suomalaista kirjallisuutta tueta tarpeeksi eikä viennin tukitoimenpiteet ole kohdistettu oikein.

Vastauksista on myös nähtävissä syy sille, että osan kirjailijoista mielestä kirjallisuuden viennin tukia ei ole kohdistettu oikein. Käännösten ja kääntäjien tukeminen nähdään erittäin tärkeänä tukimuotona ja tähän kaivattaisiinkin lisää resursseja:

Kääntämisen tukeminen on tärkeintä. En tunne resurssien allokaatiota, mutta kääntämisen tukemista ei oikein voi liikaa painottaa. IKÄ2

Toisaalta huomautetaan, että kustantajille maksetut käännöstuet voivat ”houkutella joitain kustantamoja kääntämään kirjan, ottaman tuet (myös kääntäjiltä) ja jättämään markkinoinnin sikseen” (IKÄ1), minkä vuoksi koko organisaatiota tulisikin muuttaa agenttimaiseen suuntaan, jossa kustantamojen sisäiset tai ulkoiset toimijat toimisivat nimenomaan agentteina, ”jotka paneutuisivat paremmin kirjallisuuden vientiin” (IKÄ3).

Agentuuritoiminnan laajentumisen ja vahvistumisen vaatiminen liittyy varmaankin myös siihen toiveeseen, että kirjoja vietäisiin ja kirjailijoita kohdeltaisiin yksilöllisemmin ja aktiivisemmin kuin tällä hetkellä. Tähän liittyen myös informaatiota kirjailijan suuntaan kaivattaisiin lisää. Kysyttäessä, miten hyvin vastaajia on informoitu suomalaisen kirjallisuuden viennin mahdollisuuksista ja käytännön toimenpiteistä, asettuu vastausten keskiarvo kuitenkin aika lailla kysymysasteikon puoliväliin¹⁵. Vastauksia löytyy joka tapauksessa asteikon kummastakin päästä.

¹⁵ 1=erittäin hyvin, 2=melko hyvin, 3=ei mielipidettä, 4=melko huonosti, 5=erittäin huonosti.

Kirjailijoiden yksilöllisen kohtelun näkökulma näkyy myös siinä, miten vastauksista löytyy vastakkaisia kantoja tukien kohdentamisen laajuuteen. Osa vastaajista on sitä mieltä, että tällä hetkellä vain harvoin kirjailijoihin ja kirjoihin panostetaan. Tämän tulisi heidän mielestä muuttua kohti laaja-alaisempaa kohdistusta, jonka myötä vietäisiin mahdollisimman erilaista kirjallisuutta:

Pitäisi kohdistaa laaja-alaisemmin, eli viedä enemmän mahdollisimman erilaista kirjallisuutta, ei vain niitä, jotka kotimaassaan ovat olleet best sellereitä. IKÄ2

Toisaalta eräällä vastaajalla on hyvin pitkälti vastakkainen kanta:

Rajallisia resursseja ei kannata ampua haulikolla vaan kohdistaa sellaiseen tuotantoon, jolla arvioidaan olevan todellisia vientimahdollisuuksia. IKÄ2

Tämä ristiriitaisuus johtunee osin siitä, että kustantamojen ulkomaille tarjoamat kirjat valitaan oman kokemuksen perusteella, kuten käy ilmi WSOY:n ensimmäisen *foreign rights managerin* Sirkku Klemolan haastattelusta (ks. Hekkanen 2010, 131). Resurssien kohdistaminen ei siis tapahdu järjestelmällisesti ja näin ollen se voi vaikuttaa kirjailijasta riippuen liian laaja-alaiselta siinä missä liian kohdistetultakin.

Lisäksi kirjailijat kaipaavat lisää panostuksia lasten- ja nuortenkirjallisuuden tukemiseen, vaativat suomalaisen kirjallisuuden aktiivista profilointia ja ehdottavat muun muassa lisäpanostuksia kirjailijoiden messumatkojen tukemiseen.

Verrattaessa muihin taiteenalojen vientiin, hieman alle puolet vastaajista on sitä mieltä, että viennin tukitoimenpiteissä on eroa eri taiteenalojen välillä, siinä missä enemmistö vastaajista ei osaa kysymykseen vastata. Suurin ero nähtäisiin olevan siinä, miten erityisesti musiikkia ja elokuvaa viedään verrattuna kirjallisuuteen:

Elokuvaa viedään melko tarmokkaasti. IKÄ3

Käsittääkseni musiikin vientiin kohdistuu eniten tukitoimenpiteitä. IKÄ1

Vastaajien mielestä juuri nämä alat saavat ”kaupallisesti potentiaalisempina” suuremmat rahat. Näiden alojen viennissä nähtävää toimintaa haluttaisiin myös kirjallisuuden puolelle:

Musiikkivientiä tuetaan jo hyvin, samanlaista laaja-alaisuutta ja aktiivisuutta kirjallisuuteen! IKÄ1

Monet vastaajista kuitenkin myöntävät, ettei heillä ole mitään faktapohjaa mielipiteidensä taustalla:

Luulen, että esimerkiksi musiikkia tuetaan enemmän. Voi olla kyllä vain kateellisen mielikuva... IKÄ1

Musiikki tuntuu olevan se ala johon halutaan panostaa. Mutta en ole tutustunut todellisiin numeroihin viennin takana, joten en osaa vastata tähän tarkasti. IKÄ2

Toisaalta moni taiteenalojen vientitoiminnan erilaisen tukemisen tunnistava myöntää kirjallisuuden kielellisyyteen liittyvän erilaisuuden ja ongelmallisuuden vientituotteena verrattuna esimerkiksi musiikkiin tai elokuvaan:

Sanomattakin selvää, että suomalaisen kirjallisuuden vienti on kielen vuoksi vaikeampaa kuin musiikin, elokuvan tai kuvataiteiden. IKÄ3

Kirjallisuus vaatii aina ehdottomasti käännöksen, toisin kun esimerkiksi kuvanveistokset, maalaukset, sävellykset jne. IKÄ3

Vastaajista kolmasosa on sitä mieltä, että suomalaisen kirjallisuuden vienti kehittyi vuosina 2007–2011, jolloin siis kulttuuriviennin kehittämisohjelma oli voimassa. Muutama vastaaja on vastakkaisella kannalla ja suunnilleen puolet ei osaa tähän kysymykseen vastata. Ne, jotka ovat sitä mieltä, että vienti kehittyi tuona aikana, perustelevat kantaansa sillä, että aktiivisuus, ammattimaistuminen ja verkostoituminen lisääntyivät:

[Suomalaisen kirjallisuuden vienti] on ammattimaistunut ja verkostoitunut koko ajan paremmin. IKÄ1

Lähinnä tämä kehittyminen nähdään olevan agentuurien ilmaantumisen ansiota:

Koska alalle tuli uusia agenteja, myynti nousi. Näen tämän kehityksen nimenomaan agenttien ansiona, en niinkään Filin. IKÄ1

Suomeen perustettiin ensimmäiset itsenäiset kirjallisuusagentuurit kustantamoiden ulkomaanmyynnin rinnalle. IKÄ1

Lisäksi kehittymistä nähtiin tapahtuneen myös käännösten määrässä ja vientimaiden kasvaneessa kirjossa:

Suomalaista kirjallisuutta alettiin kääntää entistä enemmän. IKÄ1

Jonkinlaista kehittymistä tuona aikana on siis kirjailijoiden näkökulmasta tapahtunut, mutta näyttäisi siltä, että kehitys kulminoituu lähinnä yksittäisten kirjallisuusagenttien rantautumiseen Suomeen. On kokonaan toinen kysymys, että miten paljon yksittäisten agenttien perustaminen on kulttuuriviennin kehittämisohjelman ansiota ja missä määrin kirjailijoille näkynyt kehitys on epäjärjestelmällisten yksittäisten tapahtumien ansiota.

5.2.4 Viennin ongelmat ja kehittäminen kirjailijoiden näkökulmasta

Aineiston analyysin perusteella suomalaisen kirjallisuuden viennin suurimpia ongelmia kirjailijan näkökulmasta ovat vientitoimijoiden passiivisuus ja ammattitaidottomuus sekä tukitoimenpiteiden riittämättömyys ja vääränlainen kohdistaminen. Ratkaisuksi näihin ongelmiin tarjotaan muun muassa tuen lisäämistä ja kohdistamista kääntämiseen sekä agentuurikentän kehittämiseen. Kirjailijoiden mielestä käänös vaihe on vientiprosessissa kriittisimpiä ja sen onnistumiseksi tulee toisaalta lisätä käänöstukia ja kääntäjäkoulutuksia, mutta myös tuoda kirjailijoita ja kääntäjiä tiiviimpään ajatustenvaihtoon:

Tärkeintä on kääntämisen tukeminen. Se merkitsee lyhyellä tähtäimellä aktuaalisten käänösprojektien apurahoitusta ja pitkällä tähtäimellä kääntäjien koulutuksen tukemista. Monien kielten kohdalla pätevien kääntäjien puute on ratkaiseva ongelma. IKÄ1

Enemmän kanssakäymistä kirjailijoiden ja kääntäjien välillä. Esimerkiksi seminaareja, joissa puhutaan kirjallisuudesta. Voisi myös ajatella erityistä tilaisuutta, jossa kirjailijat kertovat suomesta kääntäville kirjoistaan samaan tapaan kuin nyt kerrotaan kirjakauppiaille ja kirjastoväelle uutuuskirjoista. Miksei myös kääntäjille? He saisivat paljon enemmän kuin pelkästä kirjallisesta materiaalista. IKÄ2

Agentuurikenttään panostaminen nähdään nimenomaan panostamisena ammattimaiseen ja aktiiviseen vientitoimintaan, jollaista kustantamot eivät monen vastaajan kokemusten perusteella pysty tällä hetkellä niin hyvin tarjoamaan:

Nykyistä enemmän suoria kontakteja, suomalaisille kirjailijoille omia agentteja, jotka hoitavat vientiä. IKÄ2

Jos kustantamot poimivat vain yksittäisiä romaaneja, joita buustaavat, tarvitaan muita tahoja. Agenttien ei tarvitsisi toimia niin suurella henkilökohtaisella riskillä, vaan he voisivat saada enemmän tukea toimintaansa suoraan valtiolta. IKÄ1

Agentuuritoiminta näyttäisi ainakin kirjailijoiden näkökulmasta tuovan uudenlaista tehokkuutta kirjallisuuden vientiin. Tätä havaintoa tulisi nähdäkseni hyödyntää tulevissa kehityssuunnitelmissa ja strategioissa. Kehittämishojelman yhteydessä liitteenä julkaistussa tiivistelmässä kirjallisuuden viennin toimialakohtaisista tavoitteista ja toimenpiteistä puhutaan pelkästään pienten ja keskisuurten *kustantamojen* kansainvälisen toiminnan tukemista (ks. Kehittämishojelma 2007, 26–27). Tämän tutkimuksen aineiston analyysin valossa voidaan kuitenkin sanoa, että myös agentuurien ja toimivan agentuurikentän kehittämiseen ja tukemiseen kannattaisi panostaa. Toisaalta tapaa, jolla agentuurit toimivat, voisi pyrkiä esimerkiksi hyödyntämään myös kustantamojen *foreign rights* -osastoilla, ja tätä kautta kehittää myös kustantamojen toimintaa.

Kirjailijoiden näkökulmasta kirjallisuuden viennin ongelmat vaikuttaisivat olevan paljolti juuri eri vientitoimijoiden toiminnassa. Kirjallisuudessa, vientiprosessin sisällössä itsessään, ei sen sijaan nähdä mitään vikaa:

Suomalaisen kirjallisuuden vientiongelma ei ole sisältö, vaan osaamattomuus viedä kulttuuria ja vähäiset resurssit, siis raha. Kokemattomuus, kökköys, ja se että kustantamojen FR-osastot ovat mustasukkaisia agenteille. Nykyinen kirjallisuus kestää hyvin kv-vertailun, ellei jopa ylitä keskivertoa kv-kirjallisuutta. IKÄ0

Osa vastaajista näkee yhtenä suomalaisen kirjallisuuden viennin kehittämismahdollisuutena kirjailijalle tarjottavassa lisäinformaatiossa, apurahoissa ja markkinointiavussa, mutta myös kirjailijoiden ottamisessa kiinteämmin osaksi vientiprosesseja, esimerkiksi kansainvälisten kirjamesuosiintymisten tai edellä mainitun kääntäjä-yhteistyön kautta:

Kirjailijoilla voisi olla helposti saatavissa oleva "tuki oman kirjan markkinointia varten", jolla pääsisi matkustamaan. Harvapa tahtoo itse markkinoida kirjaansa, joten mukaan tarvittaisiin varmaan kuitenkin agentti tai kustantamon edustaja, mutta se, että pääsee mukaan tilaisuuksiin, joissa kääntäjiä kulkee ja joissa käännössopimuksia tehdään, voi sinällään olla jo mahdollisuus. Se, että ulkomainen kustantaja tapaa kirjailijan ja kuulee hänen kirjoittamisestaan henkilökohtaisesti, voi olla merkityksellistä, mikäli samalla viivalla on useita kirjoja eri maista valittavana sopimusta varten. IKÄ1

Suomalaisen kirjallisuuden suurimpana ongelmana kirjailijat näkevät nimenomaan vientitoimijoiden toiminnan riittämättömyyden. Tässä mielessä kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa esitetty päätös panostamisesta yritystoimintaan ja jättämisestä taiteellinen työ viennin tukemisen kohdalla huomioimatta, näyttäisi olevan oikea ratkaisu. Kulttuuriviennin

yritystoiminta nimittäin vaikuttaisi myös kirjailijoiden kokemusten mukaan olevan se osa vientiä, joka tällä hetkellä sakkaa ja johon toisaalta voidaan melko suoraan vaikuttaa rahalla (vrt. kirjallisuuden laadun parantaminen). Lisäksi kirjailijat näyttäisivät olevan halukkaita luottamaan teostensa viennin laadukkaiden vientitoimijoiden käsiin. Voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, että vaikka kohde olisikin oikea, niin miten on volyymin laita, sillä kirjailijoiden keskuudesta kuitenkin löytyy tällä hetkellä aika paljon negatiivista sanottavaa juuri näistä kirjallisuuden viennin toimijoista, jotka kuuluivat kehittämisohjelman yritystoiminnan kehittämisen piiriin. Kulttuuriviennin kehittämisohjelmaan kuuluneet kehitystoimenpiteet eivät näin ollen ole ainakaan kaikille kirjailijoille näkyneet.

6 Kirjallisuuden viennin merkitykset kirjailijoille

Tässä luvussa analysoin kirjallisuuden viennin merkityksiä kirjailijalle. Kysymyksessä numero 20 kysytäänkin suoraan: ”Mitä kaunokirjallisuuden vienti merkitsee sinulle henkilökohtaisesti?” Esille nousee selkeästi kolme useassa vastauksessa käsiteltyä aluetta: taloudelliset merkitykset, kirjailijan arvostukseen, tunnustukseen tai ammattiin liittyvät merkitykset sekä lukijakunnan ja vastaanoton laajenemiseen liittyvät merkitykset. Näiden aiheiden lisäksi käyn läpi kirjallisuuden viennin merkitystä kirjailijoiden tulevaisuudensuunnitelmiin.

6.1 Taloudelliset merkitykset

Melkein puolissa kysymyksen numero 20 vastauksista mainitaan talous. Mielipiteet taloudellisista vaikutuksista jakautuvat kuitenkin tasan: puolet vastaajista näkee taloudelliset vaikutukset kirjailijan kannalta positiivisella tavalla merkittävinä, kun taas toiset puolet nimenomaan korostaa taloudellisten vaikutusten pienuutta tai olemattomuutta. Täytyy kuitenkin huomata, että taloudellisten vaikutusten merkitysten vähäisyyttä korostavat ovat kannassaan paljon jyrkempiä kuin merkitysten puolustajilla, jotka kuvailevat taloudellisia merkityksiä seuraavanlaisesti:

Luo uskoa omaan tekemiseen ja osaamiseen ja tietysti leventää hieman leipää. IKÄ1

On hieno tunne, kun näkee omaa tekstiään vieraalla kielellä. Se on suuri tunnustus. Lisäksi se on myyntivaklitti kotimaassa ja siitä saa myös hieman rahaa. IKÄ1

Taloudelliset vaikutukset nähdään monissa vastauksissa juuri yllä olevan sitaatin tapaan *hieman leipää leventäminä*, eli vaikka taloudellinen vaikutus myönnettäisiinkin, ei se näyttäisi olevan voimakkuudeltaan kovinkaan suuri. Talouden merkitys saatetaan siis tunnustaa, mutta merkityksen vahvuus onkin toinen asia. Alemmassa sitaatissa tulee vielä esiin mielenkiintoisesti kirjallisuuden viennin taloudelliset vaikutukset suoraan myyntituloina ulkomailta, mutta myös vientimenestyksen kerrannaisvaikutukset kotimaan myynnissä. Toisaalta yksittäistapauksissa viennin taloudelliset merkitykset voivat olla suuremmatkin:

Taloudellisesti sillä [kirjallisuuden vienti] on parhaimmillaan ollut kohtuullisen suuri merkitys. IKÄ2

Käännökset ovat minulle merkittävä osa tulojani. IKÄ1

Lisäksi taloudelliset vaikutukset nähdään *potentiaalisesti* merkittävinä seuraavan sitaatin tapaan:

Tällä hetkellä [kirjallisuuden vienti merkitsee] myös noin 2/5 vuosituloistani, jatkossa todennäköisesti vielä paljon enemmän. IKÄ1

Kirjallisuuden viennin taloudellisten merkitysten vähäisyyttä korostavista vastauksissa mielipiteet ovat selvästi jyrkempiä:

Taloudellinen merkitys on minimaalinen. Panen kirjan hyllyyn ja sillä se on ohi – yhdentekevää. IKÄ3

Taloudellista hyötyä siitä ei tähän mennessä ole ollut. IKÄ3

Joidenkin kirjailijoiden mielestä pienet tai olemattomat taloudelliset vaikutukset ovat nimenomaan kirjallisuuden viennin huono puoli:

[Kirjallisuuden viennissä h]yvää on tietysti se, että kirjat ylittävät rajat. Ne ovat kulttuurin vientiä. Huonoa on tietysti se, että kirjailija saa niin pienen korvauksen kaikesta. Kaikki riskit ovat aina kirjailijalla. IKÄ2

Suoran henkilökohtaisen taloudellisen merkityksen lisäksi esille nousee yhdessä vastauksessa viennin laajemman tason taloudelliset vaikutukset suomalaiselle kirjallisuuskentälle:

Koska kirjojani käännettään, minu ei tarvitse hakea kotimaisia apurahoja, jotka säästyvät vähälevikkiselle kirjallisuudelle. Näitä kerrannaisvaikutuksia olisi syytä myös tarkastella, kirjavienti on kuitenkin kokonaisuus suomalaisessa kulttuurielämässä. IKÄ1

Tämäntyyppinen ajattelu keskustelee mielenkiintoisella tavalla kehittämissuunnitelmassa esitetyn ajatuksen kanssa siitä, että vienti voi nousta ikään kuin yhdeksi rahoitusväyläksi perinteisten taiteilija-apurahojen rinnalle. Yllä esitetyn sitaatin tavoin nähtynä jonkin teoksen vienti ja siitä seurannut taloudellinen menestys vaikuttaa siten, että kirjailijan ei enää tarvitse hakea kotimaisia apurahoja. Näin ollen kotimaiset apurahat voidaan myöntää muille, mahdollisesti vähemmän vienti- tai kaupallista potentiaalia omaavalle, kirjallisuudelle. Täysin vastakkainenkin näkökulma kuitenkin löytyy:

Jos kirjojani ei olisi käännetty, olisin huolissani! Nyt kun niitä on käännetty viidelle kielelle, mainitsen käännökset ilman muuta ja odotan, että niille annetaan tietty arvo esim. apurahojen jaossa. IKÄ2

Tässä sitaatissa teosten viennin ja kansainvälisyyden oletetaan vaikuttavan kotimaisiin apurahoihin nimenomaan myönteisesti ja vienti nähdään siis mahdollisesti jo saavutettujen apurahojen vankistamis- tai vahvistamiskeinona. Samantyyppistä ajattelua on nähtävissä myös Lampelan kuvataiteilijatutkimuksessa. Hänen mukaansa valtion suora taiteilijatuki ohjautuu kansainvälisissä hankkeissa mukana oleville ja ”[k]ansainvälisesti menestyneet taiteilijat keikkuvat lähes poikkeuksetta apurahatilastojen kärjessä” (Lampela 2012, 98).

Viennin yksi merkitys kirjailijalle on siis puhtaasti taloudellinen. Tämä merkitys on myös yhtenevä kustantamon tai agentuurin motiivien kanssa. Taloudellista merkitystä ei tosin aineistosta päätellen tunnusta kuin suhteellisen pieni osa kirjailijoista. Vaikuttaisikin siltä, että kirjailijoiden mielestä kirjailijan menestymistä ei voida mitata vain taloudellisilla luvuilla:

Kirjailijalle menestystä on innostunut palaute, kirjaston lainausluvut, hyvä kritiikki, kollegoiden arvostus, myös oma onnistumisen tunne. Vienti / myynti on vain yksi menestyksen mittari. IKÄ2

Kehittämishjelmassa yksi kulttuuriviennin pääperusteluista taiteilijalle on se, että viennin kautta taiteilijan mahdollisuudet taloudelliseen hyvinvointiin kasvavat. Tämä väite ei ainakaan kirjallisuuden viennin kohdalla näyttäisi täysin toteutuvan, sillä vaikka joillekin kirjailijoista ja joidenkin teosten kohdalla vienti todellakin merkitsee myös taloudellista menestystä, ovat nämä kokemukset kuitenkin todella harvassa. Pääsääntöisesti viennin taloudellinen merkitys kirjailijalle on melko pieni tai jopa olematon. Osa kirjailijoista näkee joka tapauksessa kirjallisuuden viennissä potentiaalia myös kirjailijan tiilipussin kasvamisen kannalta, vaikkei tämä potentiaali vielä olisikaan konkretisoitunut. Mielenkiintoisesti kehittämishjelmassa käytetty argumentti taloudellisen hyvinvoinnin mahdollisuudesta esiintyy myös kirjailijoiden keskuudessa; nimenomaan *mahdollisuus* ja *potentiaali* taloudellisen hyvinvoinnin kasvamiseen kyllä myönnetään. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella tuon mahdollisuuden todennäköisyys voidaan kuitenkin arvioida hyvin pieneksi.

6.2 Kirjailijuuteen liittyvät merkitykset

Kirjailijan arvostukseen, tunnustukseen ja ammattiin liittyviä merkityksiä annetaan kirjallisuuden viennille hieman alle puolissa vastauksista. Kirjallisuuden vienti kohottaa tämän näkökulman mukaan kirjailijan asemaa kirjailijana ja ”hivelee egoa” (IKÄ1). Lisäksi kirjallisuuden vienti on tämän näkökulman mukaan tunnus kirjailijan ammattimaisuudesta ja sellaisena ”[l]uo uskoa omaan tekemiseen ja osaamiseen” (IKÄ1) sekä antaa ”[k]annustusta ja

rohkaisua kirjailijan ammatissa” (IKÄ1). Kirjallisuuden viennin kautta on myös mahdollista saada ”[s]uurempaa arvostusta kirjailijana” (IKÄ2) ja teosten vienti ”merkitsee tietynlaista respectiä, myös kotimaassa” (IKÄ3). Kirjallisuuden vienti näyttäisi siis merkitsevän kirjailijoille hyvin vahvasti eräänlaista meriittiä tai tunnustusta kirjailijuudesta. Vaikka viennin ”[t]aloudellinen hyöty on marginaalinen” (IKÄ2), merkitsee se kuitenkin kirjailijalle ”[t]unnustusta kirjallisista ansioista”(IKÄ2).

Kirjallisuuden vienti näyttäisi siis olevan erityisen merkityksellinen nimenomaan kirjailijan asemaan, arvoon ja tunnustuksen liittyvissä asioissa. Sillä, että kirjailijan teoksia käännetään ja viedään maailmalle, vaikuttaisi olevan merkitystä kirjailijuutta ja kirjailija-identiteettiä vahvistavana tekijänä. Nähdäkseni kirjallisuuden vientiä tulisikin pitää yhtenä kirjallisuusinstituution alueena, jonka kautta kirjailijan on mahdollista saada tunnustus kirjailijuudestaan. Vienti on siis eräänlainen meriitti ja tunnustus, joka vahvistaa kirjailijan kirjailijaidentiteettiä ja oikeuttaa kirjailijuuden siinä missä yksittäisen kirjailijajärjestön jäsenyys tai vaikka jokin apuraha. Tähän liittyen yksi vastaajista ottaa mielenkiintoisesti esiin viennin huonona puolena eräänlaisen uuden kirjallisuuden ylälajin syntymisen, jonka perusteena on viennin kautta todistettu kansainvälisyys:

Ainut mieleeni tuleva huono puoli on se, että myyvin vientikirjallisuus aletaan nähdä jonakin uutena kirjallisuuden ylälajina. Mielestäni tällaisesta on huolestuttavia viitteitä, kun kriitikoiden uudeksi superlatiiviksi näyttää vakiintuneen "kansainvälinen". Kansainvälinen tarkoittaa kuitenkin vain mahdollisia ulkomaan myyntilukuja, eikä vielä sinänsä ole tae mistään ylimalleisesta laadusta. Pieni- ja keskilevikkisten hyvätasoisten kirjojen näkyvyys saattaa ennestään heikentyä. IKÄ2

Kirjailijuuden määrittymisen ja koko kirjallisuusinstituution kannalta tämä on tärkeä huomio. Jos kerran vienti on noussut yhdeksi kirjallisuusinstituution portinvartijaksi, saattaa viety kirjallisuus muodostaa omanlaisensa vientikirjallisuuden luokan, jossa painoarvo on kansainvälisillä myyntiluvuilla ja menestymisellä. Tämä taas saattaa vaikuttaa jollain tapaa myös kirjallisuuden lajien tai genrejen arvottamiseen.

Kirjallisuuden vienti tulee siis nähdä yhtenä kirjallisuusinstituution sisäiseen legitimointiin osallistuvana tekijänä ja eräänlaisena aikaisempien tekijöiden rinnalle nousseena uutena auktoriteettina. Lampela löytää hieman samankaltaisia piirteitä puhuttaessa menestyvästä kuvataiteilijasta. Tällainen taiteilija on hänen mukaansa ”kansainvälinen, osallistuu kansainväliseen näyttelytoimintaan ja viettää osan ajastaan taiteilijaresidensseissä ympäri

maailmaa” (Lampela 2012, 100). Kuvataiteilijoiden kohdalla kansainvälisyys vaikuttaisi liittyvän menestymiseen ja sitä kautta kansainvälisyyden tasolle noussut taiteilija on varsin tunnustettu alansa ammattilainen. Kulttuuriviennin merkitys arvostukseen ja menestyksen mittaamiseen näyttäisikin olevan taideraajat ylittävä ilmiö. Viennin taiteilijalle tuottaman arvostuksen ja tunnustuksen kautta kulttuuriviennin merkitys taiteilijalle saattaisikin avautua taloudellisia merkityksiä paremmin. Tämä on tärkeä seikka myös kirjallisuusinstituution kannalta, ja kirjallisuuden viennin kirjailijuutta koskevia vaikutuksia tulisikin nähdäkseni tutkia tarkemmin. Kirjallisuuden viennin kautta kirjallisuusinstituutio tuottaa mahdollisesti uudenlaisia kriteereitä ja tavoitteita liittyen kirjailijuuteen, kirjailijana olemiseen ja kirjallisuuteen.

6.3 Vastaanoton laajenemisen merkitykset

Kirjallisuuden viennin merkityksestä puhuttaessa kolmasosa vastaajista mainitsee laajemman lukijakunnan saavuttamisen ja laajempaan keskusteluun osallistumisen. Laajempi lukijakunta nähdään luonnollisesti positiivisena asiana:

Kirjallisuus on kommunikaatiota ja vastaanoton laajeneminen on myönteinen asia.
IKÄ1

Se [kirjallisuuden vienti] tuo lisää merkitystä ja pontta omaan työhön: luomani maailma on sellainen, joka saattaisi kiinnostaa ja yhdistää eri maiden ihmisiä! Se lisää kunnianhimoa työhön: ponnistelen yhä voimallisemmin löytääkseni taiteen mahdollisuuden tekstin avulla. Se tekee yhä yksityisempään uskovaksi: mikään, mikä on huttua ja höttöä ja liian yleistä, ei ole lopulta kovaa kamaa - jokaisessa tekijässä, asui hän sitten missä maassa tahansa, on mahdollisuus oman sisäisen maailman kautta päästä käsiksi sellaiseen, mikä antaa meille jotakin uutta. Silloin kiehtoo lukijaa yhtä aikaa vieras ja tuttu. IKÄ1

Kirjallisuuden vienti mahdollisuutena laajentaa teosten yleisöä kommunikaation monimuotoisuuden vuoksi on siis selvästi yksi kirjallisuuden viennin huomattavista merkityksistä kirjailijoille. Erään vastaajan mielestä kirjallisuuden viennin hyvä puoli onkin nimenomaan uudenlaisen vastaanoton saavuttaminen:

[Kirjallisuuden viennissä on h]yvää: kirjailijalle käänös on toinen ikkuna ja joskus mahdollisuus aivan uudenlaiseen vastaanottoon ja sitä kautta itseymmärrykseen.
IKÄ2

Vaikka viennin taloudelliset merkitykset ovat kirjailijalle vähäisiä, nähdään tekstin ja teoksen saaminen maailmalle ja siihen liittyvät kulttuuriset vaikutukset itsessään arvokkaina ja vaivan arvoisina:

Hyvä puoli on saada tekstinsä luettavaksi eri kielialueilla, mistä ehkä koituu kiinnostavia arvosteluja, erilaisia kontakteja. Bestselleritejä lukuunottamatta kirjailija ei ansaitse juuri mitään. Palkkiot ovat mitättömiä, lähes olemattomia. Vaikka rahakin olisi tervetullutta, enemmän painaa se, että oma teksti on maailmalla. IKÄ3

Ja vaikka taloudelliset merkitykset olisivat voimakkaampiakin, eivät ne silti voita lukijakunnan laajenemiseen liittyviä merkityksiä:

Käännökset ovat minulle merkittävä osa tulojani. Uudet lukijat eri kielialueilta ovat tietysti vielä suurempi rikkaus. IKÄ1

Kirjallisuuden viennin kautta kirjailijoilla on mahdollisuus luoda yhteys ja tutustua uudenlaisiin lukijoihin, yleisöihin ja kirjallisuuskeskusteluihin. Tämä mahdollisuus näyttäisi kirjailijoiden näkökulmasta olevan hyvin merkittävä. Näin ollen olisikin varmaan syytä miettiä, että miten tätä myös koko kirjallisuuden viennin kannalta merkityksellistä puolta voitaisiin voimistaa, toisin sanoen miten esimerkiksi kustantamon puolelta pidetään huolta siitä, että kirjailija todella pääsee osaksi viennin vaikutuksesta auenneita uusia kulttuurisia mahdollisuuksia. Kirjallisuuden vientiä ja edelleen kulttuurivientiä kokonaisuudessaan saattaisi siis auttaa, jos pelkkään tuotteen markkinointiin ja myyntiin tähtäävien toimenpiteiden lisäksi pyrittäisiin antamaan kirjailijalle enemmän mahdollisuuksia käydä kulttuurisen tason vaihdantaa viennin kautta auenneissa kansainvälisissä keskusteluissa. Nähdäkseni kirjallisuuden viennin kohdalla kulttuurivaihtoon liittyvät puolet tulisi ottaa vahvemmin osaksi jokapäiväistä toimintaa – ihan kuten kulttuurivienti-käsitteen määrittelyssä on tekstin tasolla pyritty ottamaan.

Kuten edellä on nähty, kirjallisuuden viennillä on kirjailijan näkökulmasta taloudellisten arvojen lisäksi myös kulttuurisia arvoja. Kirjallisuuden viennin ja laajemman yleisön kautta kirjailijan on mahdollista saavuttaa suurempi kulttuurinen menestys ja arvostus kirjailijana niin ulkomailla kuin kotimaassakin. Lisäksi kirjallisuuden viennin kautta kirjailija voi päästä osaksi laajempaa kulttuurikeskustelua kuin pelkästään kotimaassa julkaistulla teoksella. Kirjallisuuden viennillä voidaan myös nähdä olevan eräänlainen portinvartijan rooli ja asema kirjallisuusinstituution kirjailijaa ja kirjailijuuden määrittämistä koskevissa kamppailuissa.

Erityisen huomionarvoista on se, että kirjallisuuden viennin kulttuuriset merkitykset vaikuttaisivat tämän tutkimuksen aineiston perusteella olevan kirjailijoille merkityksellisempiä kuin kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa painotettu taloudellisen hyvinvoinnin mahdollisuus. Tässäkin kohtaa näkyy mielenkiintoisella tavalla kulttuuriviennissä vaikuttava kulttuurin ja talouden välinen jännite. Kirjailijoiden viennille antamien merkitysten kautta voidaan kuitenkin todeta nimenomaan kulttuurin olevan tässä kohtaa vahvempi osapuoli. Koska viennin arvo määrittyy kirjailijoille suurelta osin kulttuuristen arvojen kautta, on kirjailijoiden ja kulttuuriviennin kehittämissuunnitelman tavoitteet jo lähtökohtaisesti erilaisella perustalla, vaikkakin myös kehittämissuunnitelmassa pyritään tunnustamaan kulttuuriset arvot. Kulttuuriviennin kehittämisen kannalta tämä tulisi nähdäkseni huomioida aiempaa paremmin ja ottaa vientiponnisteluissa aiempaa enemmän huomioon myös kirjailijoiden näkökulmat. Tällä tavoin kirjallisuuden vientiä pystyttäisiin kehittämään ja toteuttamaan monipuolisemmin – ja kuka tietää, ehkäpä tämä näkyisi myös talouden tunnusluvuissa.

6.4 Tulevaisuudensuunnitelmiin liittyvät merkitykset

Kaiken kaikkiaan noin puolissa kaikista vastauksista kuvataan jonkinlaisia huonoja puolia kirjallisuuden viennistä. Näitä ovat taloudellisten vaikutusten pienuus, mutta myös viennin aikaavievuus, huonot sopimukset, vientitoimijoiden riittämätön tai negatiivinen toiminta, vientiponnistelujen keskittyminen vain tiettyjen kirjojen ja kirjailijoiden vientiin, vientiponnistelujen keskittyminen liian laajaan valikoimaan kirjoja ja kirjailijoita, huonot käännökset sekä pienten vientitoimijoiden saama vähäinen apu. Moni vastaajista kuitenkin toteaa, ettei kirjallisuuden viennissä kerta kaikkiaan ole kirjailijan näkökulmasta mitään huonoja puolia. Toisaalta viennin hyviä puolia ei lopulta ehkä kuitenkaan pidetä erityisen merkityksellisinä, painokkaina tai suuren vaivan arvoisena, jolloin nouseekin esille ajatus siitä, että vienti olisi itse asiassa tietynlainen ylimääräinen lisä normaalin työn päälle. Tämänkaltainen ajattelu taas viittaisi siihen, että vienti ei kirjailijoiden tasolla ole mitenkään suunnitelmallista, vaan ennemminkin tapahtuu jos on tapahtuakseen.

Kysymykseen ”Onko sinulla tulevaisuudensuunnitelmia kaunokirjallisten teostesi viennistä ulkomaille?” neljäsosa vastaa suoraan ”ei ole”, jokunen vastaajista ”en osaa sanoa” ja selkeä enemmistö vastaa kysymykseen myöntävästi. Tämän kysymyksen kohdalla näkyy taas jo aiemmin havaittu trendi eri ikäryhmien välillä. Siinä missä ainoastaan 22 prosentilla vanhimpaan ikäryhmään kuuluvista vastaajista on tulevaisuudensuunnitelmia kaunokirjallisten

teostensa viennistä ulkomaille, on vastaava lukema keskimmäisen ikäryhmän kohdalla 62 prosenttia ja nuorimman kohdalla peräti 75 prosenttia. Tämä kertoo omaa kieltään siitä, miten nuoremmat kirjailijat suhtautuvat hyvin erilaisesti vientiin verrattuna vanhempiin kirjailijoihin. Toisaalta voidaan miettiä onko nuoremmilla kirjailijoilla ylipäätään enemmän tulevaisuudensuunnitelmia kuin vanhemmilla virkasiskoillaan ja -veljillään.

Tämän kyseisen kysymyksen vastausjakauman voisi periaatteessa nähdä kumoavan tulkinnan siitä, että kirjallisuuden vienti ei olisi kirjailijan tasolla kovinkaan suunnitelmallista. Erityisesti nuorempien kirjailijoiden kohdalla vienti näyttäisi nimenomaan kuuluvan vahvasti tulevaisuudensuunnitelmiin. Toisaalta, tulevaisuudensuunnitelmia tarkentavan jatkokysymyksen vastausten perusteella näkökulma kuitenkin hieman muuttuu. 20 vastauksesta seitsemässä sanotaan eksplisiittisesti, että kyse on suunnitelmien sijaan toiveista:

Ei ehkä niinkään suunnitelmia, vaan toiveita. Käännössopimuksia jo olemassa olevista teoksista solmitaan säännöllisesti, joten ehkä tulevillekin on markkinoita. IKÄ2

Ei varsinaisia konkreettisia suunnitelmia mutta toki toiveita. IKÄ2

Näiden lisäksi muutamassa muussakin vastauksessa on nähtävissä, että kyse on suunnitelmien sijaan toiveista ja konditionaaleista:

Uusia maita on vielä karttapallo täynnä. Voisin myös etsiä itselleni kirjallisuusagenttia anglosaksisia maita varten. IKÄ1

Niillä vastaajista, joilla varsinaisia suunnitelmia tuntuisi olevan, koskevat suunnitelmat tiiviimpää yhteistyötä agentuurien ja kääntäjien kanssa:

Tiivistä yhteistyötä agentin kanssa. IKÄ1

Jatkan hyvää yhteistyötä agenttini kanssa, matkustan markkinoimassa ympäri maailmaa, teen yhteistyötä kääntäjien kanssa. IKÄ1

Lisäksi jo vireillä olevat neuvottelut teosten kääntämisistä ja niiden edistäminen ovat osa joidenkin lähitulevaisuuden suunnitelmia. Yhdellä kirjailijalla on suunnitelmissa aktivoitua myös itse: ”Vien itse agenttien ohella kirjojani maailmalle” (IKÄ2), mutta lähinnä suunnitelmat näyttäisivät koskevan nimenomaan sen ensimmäisen askeleen ottamista vientiprosessissa, eli kontaktin luomista johonkin (lähinnä kotimaiseen) vientitoimijaan.

Suomen kontekstissa kirjallisuuden vienti ei näyttäisi olevan kirjailijalla päällimmäisenä mielessään teosta kirjoittaessaan. Suomalainen kirjailija kirjoittaa ensisijaisesti suomalaiselle yleisölle (jos nyt voidaan ensinkään puhua kenenkään kirjoittavan jollekin yleisölle): tähän vaikuttavat muun muassa kieli ja suomalainen kirjallisuusinstituutio ja -kenttä. Päätös kirjallisuuden viennistä tulee useimmiten vasta kotimaan julkaisun jälkeen, mikä osaltaan vaikuttaa siihen, että vientiprosessit eivät ole niin kiinteästi osa kirjailijan normaalia työkuva. Vienti on siis jotain ylimääräistä, joka tulee jos on tullakseen: ”Se on ilahduttava ”bonus”, koska en ollut ehtinyt asiaa edes ajatella etukäteen.” (IKÄ2). Nuorempien ja vanhempien kirjailijoiden välillä on kuitenkin havaittavissa selkeä asenteenmuutos koskien kirjallisuuden vientiä osana tulevaisuudensuunnitelmia. Vaikka tulevaisuudensuunnitelmat vaikuttaisivat nuoremmillakin kirjailijoilla suurimmaksi osaksi tarkoittavan toiveita, on ero selvä verrattuna vanhempiin kirjailijoihin, jotka suurimmaksi osaksi eivät laske kirjallisuuden vientiä ollenkaan osaksi omia suunnitelmiaan.

7 Päätäntö

Tutkimuksessani olen lähestynyt suomalaisen kirjallisuuden vientiä kirjailijoiden näkökulmasta. Tarkoitukseni on ollut selvittää, miltä suomalaisen kirjallisuuden vienti näyttää kirjailijoiden silmin ja mitä kirjallisuuden vienti itse asiassa kirjailijoille merkitsee.

Aineistoa analysoimalla voidaan havaita, että kirjallisuuden vientiprosessit ovat kirjailijoiden näkökulmasta hyvin teoskohtaisia eikä tarkkaa yleispätevää prosessikaaviota ole mahdollista laatia. Kontaktin luominen ulkomaiseen toimijaan on viennin etenemisen kannalta ensiarvoisen tärkeää. Vientiprosessin vaiheista puhuttaessa kirjailijan kannalta merkittävimpiä vaiheita ovat kontaktin luominen, kääntäminen ja teoksen markkinointi. Näiden vaiheiden kautta kirjailijalla on mahdollisuus vaikuttaa teoksensa vientiin.

Mitä tulee kirjailijan osuuteen viennin prosesseissa, aineistosta nousee suhteellisen voimakas ääni nimenomaan laajemman mukanaolon puolesta. Kirjallisuuden vientiin osallistumisen kautta tarkasteltaessa kirjailijat jakautuvat niihin, jotka haluavat pysyä poissa viennin vaiheista ja keskittyä puhtaasti kirjoittamiseen ja niihin, jotka mielellään osallistuvat tai osallistuisivat viennin eri vaiheisiin. Olen nimennyt nämä kirjailijatyypit tässä tutkimuksessa seuraavasti: *vientiin osallistuva* ja *vientiä välttelevä*. Jaon vientiin osallistuvaan ja vientiä välttelevään kirjailijatyyppeihin voi nähdä yhdenlaisena merkinä laajemmasta kirjailijoiden polarisoitumisesta markkinaorientoituneisiin ja markkinoistumista vastustaviin. Osan kirjailijoista halukkuus ottaa perinteisen kirjailijuuden lisäksi enemmän vastuuta esimerkiksi myynninedistämisestä kirjamesuilla tukee ajatusta kaupallisemman kirjailijan työnkuvan yleistymisestä. Lisäksi tämän voi nähdä merkinä siitä, että kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa taiteilijoille tarjottu yrittäjämäinen taiteilijuus saattaisi ainakin joidenkin kirjailijoiden kohdalla toteutua. Toisaalta esimerkiksi esiintymiset kirjamesuilla eivät näyttäyty kaikille kirjailijoille markkinointityönä ja siten niihin positiivisesti suhtautumista ei voi välttämättä pitää ainakaan kovin vahvana todisteena markkinakirjailijan ja yrittäjätaiteilijan esiinmarssista. Joka tapauksessa kirjailijan osa ei kuitenkaan tällä hetkellä ole mitenkään erityisen tärkeä enää siinä vaiheessa, kun vientiprosessit käynnistyvät. Nähdäkseni kirjailijoiden toivetta olla mukana enemmän kirjallisuuden viennin prosesseissa tulisi kulttuuriviennin toimijoiden puolelta kuunnella. Tämä liittyy myös kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa esitettyyn kaupallisempaan taiteilijaan siinä mielessä, että taiteilijuus on aina kytköksissä myös toimintaympäristöönsä ja näin ollen myös toimintaympäristöllä on rooli kaupallisemman taiteilijuuden toteutumisessa. Antamalla

kirjailijoille mahdollisuuksia olla mukana viennin prosesseissa toteutettaisiin siis itse asiassa kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa määriteltyjä toimenpiteitä.

Kirjallisuuden viennin kohdalla kirjailijan rooli on hyvin erilainen verrattuna alkuperäisen teoksen kirjoittamiseen. Viennissä mukana oleva kirjailija on riisuttu taiteilijanero-myytin suvereeniudesta ja luovan työn korostuksesta, ja jäljelle on jätetty viime vuosina voimistuneet kaupallisuuteen, markkinointiin ja julkisuustyöhön keskittyneet kirjailijan työnkuvan puolet. Niemen julistus kirjailijan muuttumisesta monen alan taitajaksi, joka toimii enemmänkin osana laajempaa yhteistyöverkostoa kuin yksilönä, näyttäisi kirjallisuuden viennissä mukana olevien kirjailijoiden kohdalla paikoin toteutuneen. Uudenlaisen kirjailijuuden syntymisen puolesta puhuu myös se, että aineiston analyysin kautta voidaan havaita melko selkeitä eroja eri-ikäisten kirjailijoiden suhtautumisessa kirjallisuuden vientiin. Siinä missä vanhemmat kirjailijat haluavat esimerkiksi selvemmin pysytellä erosta viennistä, näyttäisivät nuoremmat kirjailijat olevan innokkaampia ja halukkaampia ottamaan osaa teostensa vientiin. Tämän voi nähdä tukevan ajatusta siitä, että kirjailijan työnkuva on menossa yhä enemmän kaupallisemmat aspektit huomioonottavaan suuntaan ja että tulevat kirjailijasukupolvet toteuttavat tätä kaupallisempaa kirjailijuutta yhä enenevässä määrin.

Analyysin perusteella on kuitenkin selvää, että kulttuuriviennin kehittämisohjelmassa kehitelty asiakaslähtöinen taiteilija ei ainakaan kirjallisuuden viennin kohdalla toteudu, vaikkakin voidaan havaita trendi, jonka mukaan nuoremmat kirjailijat näkisivät tietynlaisen vientikirjallisuuden kirjoittamisen ja sitä kautta myös asiakaslähtöisyyden mahdollisempana kuin vanhemmat kollegansa. Kirjailijoiden mukaan lukijaa tai asiakasta ei ole olemassa ennen teoksen valmistumista. Ajatus siitä, että kirjailija ottaisi teoksen kirjoitusprosessin yhteydessä lukijat jollain erityisellä tapaa huomioon tai suuntaisi teostaan tietyille lukijaryhmille, kuulostaa tämän tutkimuksen aineiston analyysin valossa mahdottomalta. Kulttuuriviennin kehittämisohjelma ei siis näyttäisi osuvan oikeaan asiakaslähtöisellä taiteilijakuvallaan – ainakaan mitä tulee kirjailijoihin ja kirjallisuuden vientiin.

Kirjailijoiden näkökulmasta suomalaisen kirjallisuuden viennin neljä keskeisintä toimijaa ovat kääntäjä, kustantamo, agentuuri ja suomalaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI. Kirjailijoilla on vientitoimijoista niin positiivista kuin negatiivistakin sanottavaa. Selvästi eniten mielipiteitä jakavat kustantamot, ja kustantamoihin liittyen vastaajilta löytyykin varsin paljon myös negatiivista huomioita. Vaikuttaisi siltä, että kirjailijoiden keskuudessa agentuurit nähdään vastauksena kustantamoja vaivaaviin ongelmiin. Agentuurit koetaan kustantamoja

motivoituneempina ja ketterämpinä toimijoina. Kirjailijat toivovatkin panostamista nimenomaan agentuurikentän kehittämiseen. Analyysin valossa voidaan huomata, että suomalaisen kirjallisuuden viennin toimijat eivät ainakaan kirjailijan näkökulmasta ole vielä sillä tasolla, mihin esimerkiksi kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa on pyritty. Tämä johtaa edelleen siihen, että suomalaista kirjallisuutta ei voida hyödyntää viennissä parhaalla mahdollisella tavalla. Kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmassa määritellyt toimenpiteet eivät siis ainakaan toistaiseksi ole näkyneet kirjailijoille asti. Toisaalta kirjailijat ovat valmiita luottamaan teoksensa vientitoimijoiden käsiin ja näin ollen laadukkaille vientitoimijoille ja -palveluille tuntuisi kirjailijoidenkin puolelta olevan kuitenkin tilausta.

Kirjailijan näkökulmasta suomalaisen kirjallisuuden viennin suurimpia ongelmia ovat vientitoimijoiden passiivisuus sekä tukitoimenpiteiden riittämättömyys ja vääränlainen kohdistaminen. Ratkaisuksi näihin ongelmiin kirjailijat ehdottavat muun muassa kirjallisuuden vientiin kohdistettavan tuen lisäämistä sekä tukien kohdistamista kääntämiseen ja agentuurikentän kehittämiseen. Nähdäkseni yhtenä ratkaisuna voidaan pitää myös kirjailijoiden ottamista tiiviimmin mukaan viennin prosesseihin, sillä selvästi melko iso osa kirjailijoista haluaisi olla enemmän mukana vientiin liittyvissä toiminnoissa, kuten kääntämisessä, ideoinnissa ja markkinoinnissa. Lisäksi tukitoimenpiteistä puhuttaessa käy selväksi, että kirjailijoilla ei ole kovinkaan tarkkaa kuvaa suomalaisen kirjallisuuden viennin tilanteesta. Informaatiota kirjallisuuden viennin mahdollisuuksista ja käytännön toimenpiteistä tulisikin nähdäkseni tarjota aiempaa enemmän kirjailijoille ja tällä tavoin ottaa kirjailijat huomioon. Informaatiota lisäämällä kirjailijoiden tietoisuus viennin mahdollisuuksista lisääntyisi ja tätä kautta vientiin liittyvät tulevaisuudenodotukset ja -suunnitelmat saattaisivat saada epämääräisten haaveiden rinnalle myös konkreettisempia tavoitteita.

Kirjallisuuden viennin merkitykset kirjailijoille voidaan aineiston analyysin perusteella tiivistää kolmeen luokkaan: taloudellisiin merkityksiin, kirjailijan arvostukseen, tunnustukseen tai ammattiin liittyviin merkityksiin sekä lukijakunnan ja vastaanoton laajenemiseen liittyviin merkityksiin. Analyysin perusteella on selvää, että näistä nimenomaan jälkimmäiset, kulttuurisiksi ymmärrettävät merkitykset, ovat lopulta kirjailijan näkökulmasta viennin merkityksistä vahvimpia. Kirjallisuuden viennin merkityksissä kirjailijoille näkyy kulttuuriviennissä laajemminkin vaikuttava kulttuurin ja talouden välinen jännite. Kirjailijoiden viennille antamien merkitysten kautta voidaan kuitenkin todeta nimenomaan kulttuurin olevan tässä kohtaa vahvempi osapuoli, siis päinvastoin kuin esimerkiksi kulttuuriviennin

kehittämishjelmassa ja kulttuurivientikeskusteluissa ylipäättäänkin. Nähdäkseni tässä tutkimuksessa esitetyt kirjailijoille merkitykselliset viennin kulttuuriset ja kulttuurivaihtoon liittyvät puolet tulisikin ottaa vahvemmin osaksi vientiin liittyviä toimintoja ja tätä kautta pyrkiä monipuolistamaan suomalaisen kirjallisuuden vientiä.

Kulttuuriviennin kehittämishjelmassa lupailtu viennin kautta aukeava mahdollisuus parempaan taloudelliseen hyvinvointiin ei näyttäisi kirjailijoiden kohdalla, harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, toteutuvan. Kulttuurivientiä on viime aikoina yleisesti perusteltu muun muassa sen positiivisilla kansantaloudellisilla vaikutuksilla. Onkin mielenkiintoista huomata, että viennin mahdollisesta kansantaloudellisesta merkittävydestä huolimatta yksittäisen kirjailijan kannalta taloudelliset vaikutukset ovat hyvin pieniä. Toisaalta voidaan myös ajatella, että kansantalouden kannalta riittää, että saadaan ne harvat hyvin menestyvät ja hyvin rahaa tuovat hittikirjailijat ja -teokset maailmalle. Tässä toistuu kirjallisuuden kotimainenkin nykytila – yhä harvemmat kirjailijat saavat yhä suuremman kakun taloudellisesta menestyksestä. Mutta kuten sanottua, kansantaloudellista näkökulmasta sillä ei välttämättä ole väliä, ainakaan lyhyellä aikavälillä, ovatko vientitulot peräisin yhdestä hittiteoksesta vai sadasta vähemmän menestyneestä yhteensä. Näin ajateltuna kansantaloudellisesta näkökulmasta kirjallisuuden viennin taloudelliset merkitykset, ainakin vientitulojen määrän puolesta, saattavat olla merkityksellisempiä kuin viennin taloudelliset merkitykset yksittäiselle kirjailijalle. Tämän osalta tulisi kuitenkin tehdä paljon lisätutkimusta, jotta asiaan voisi ottaa toden teolla kantaa.

Kirjallisuuden viennin voidaan sanoa vaikuttavan tämänhetkiseen suomalaiseen kirjallisuusinstituutioon. Aineiston analyysin perusteella voidaan huomata, että kirjallisuuden vienti on nousemassa tai jo noussut eräänlaiseen kirjallisuusinstituution portinvartijan ja kirjailijuuden tunnustajan asemaan kustantamojen, kriitikkojen ja kirjailijoiden omien järjestöjen rinnalle. Kirjallisuuden viennin seulan läpäisemisellä on vaikutuksia kirjailijan arvostukseen ja menestykseen, mutta myös siihen, kenellä on oikeus puhua itsestään kirjailijana ja mistä itse asiassa puhutaan kun puhutaan kirjailijasta. Lisäksi kirjallisuuden vienti saattaa ”kansainvälisyys-” ja ”vientimenestys”-puheen kautta tuottaa uudenlaisia, myyntilukuihin ja kansainväliseen menestykseen painottuvia, kriteereitä ja arvotuksia kirjallisuudelle.

Tässä vaiheessa on vielä syytä sanoa muutama sana käytetyn tutkimusmenetelmän toimivuudesta. Tavoitteena on ollut samalla kertaa kerätä yhtäältä laaja kvantitatiiviseen tarkasteluun taipuva ja toisaalta syvälliseen kvalitatiiviseen analyysiin sopiva tutkimusaineisto. Menetelmällisenä lopputuloksena on ollut puolistrukturoitua haastattelua muistuttava kysely. Aineistoa analysoidessa on käynyt selväksi, että tämäntyyppisessä ratkaisussa on myös omat ongelmansa. Koska pyrkimyksenä on ollut samalla kertaa saada sekä syvällistä laadullista että laajempaa kvantitatiivista aineistoa, on lopputulos paikoin vain jotain siltä väliltä. Tutkimuskysymyksiini olen saanut aineistosta vastaukset, mutta alun perin kaipaamaani kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen datan laajamittaista yhdistämistä ei tämän tutkimuksen kohdalla ole ollut mahdollista toteuttaa. Jatkossa tämän tyyppistä tutkimusta toteuttaessani harkitsisinkin erillisen napakan kvantitatiivista dataa keräävän puhtaan kyselyn ja erikseen toteutettujen syvähaastattelujen toteuttamista. Tällaisen tutkimusasetelman toteutus olisi kuitenkin pro gradu -tutkielmaksi verrattain työläs. Koska kirjallisuuden vientiä on tutkittu erittäin vähän, on mielestäni tässä tutkimuksessani käyttämäni tutkimustapa kuitenkin perusteltu. Näin toteutettuna olen saanut edes jonkinlaista kvantitatiivista osviittaa paikoin melko syvällisenkin laadullisen aineiston tueksi. Tällä tavoin toteutettuna tutkimus palvelee tarkoitustaan uraa uurtavana kirjallisuuden vientiä käsittelevänä tutkimuksena, jonka virittämän keskustelun varaan voidaan jatkossa tuottaa uutta tutkimusta. Niin kirjailijoissa, kirjallisuuden viennissä kuin kulttuuriviennissäkin riittää nimittäin edelleen tutkimista.

Suomalaisen kirjallisuuden viennin kohdalla olisi erittäin mielenkiintoista tutkia muun muassa tarkemmin sitä, minkälaista Suomesta ulkomaille vietävä kaunokirjallisuus oikein on, millä perusteella se on valittu vientiin ja millä perusteella sen voidaan nähdä menestyvän. Yhtä lailla mielenkiintoista olisi selvittää, mitä suomalaiset kustantamot, agentuurit ja muut kirjallisuustoimijat havittelevat vientimarkkinoilta. Taloudellinen tuotto on oletettavasti merkittävimpiä tavoitteita, mutta miten tähän tavoitteeseen sitten pyritään, se onkin jo hankalampi kysymys. Yritetäänkö vientikirjallisuudella osua kansainvälisten ja ulkomaisten kirjamarkkinoiden marginaaleihin ja hakea menestystä näistä ”pienistä puroista”, vai yritetäänkö vientiin saada ennemminkin kaupallista ja usein viihteellistä bestseller-kirjallisuutta? Lisäksi kysymykseen siitä, että millaisia mielikuvia, asenteita ja toiveita kirjallisuuden vientiä kohtaan on sellaisilla kirjailijoilla, joiden teoksia ei ole viety, tulisi tulevaisuudessa paneutua. Olisi myös mielenkiintoista selvittää, miten uudenlaisten ”vientikirjailijoiden” tai ”vientimenestyjien” ryhmän syntyminen vaikuttaa kirjallisuusinstituutioon, sillä tämä prosessi näyttäisi paraikaa olevan käynnissä.

Laajemmin ajateltuna taitelijanäkökulmaa voisi ulottaa myös muille kulttuuriviennin taiteenaloille ja tehdä jopa jonkinlaista vertailevaa tutkimusta. Tätä kautta pystyttäisiin tuottamaan tarkempi kuva suomalaisen kulttuuriviennin tilasta taiteilijoiden näkökulmasta ja edelleen vaikuttamaan siihen, miten tulevaisuudessa suomalaista kulttuurivientiä toteutetaan ja kehitetään.

Lähteet

Painetut lähteet

Ahponen, Pirkkoliisa (1994) Kulttuuripolitiikka instituutiona, markkinoilla ja utopioissa.

Teoksessa Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.) *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. Helsinki: SKS, 97–118.

Arminen, Elina (2013) Kirjailijat ja brändäys. Teoksessa Mika Hallila, Yrjö Hosiainen, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä, Jussi Ojajärvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS, 165–166.

Alasuutari, Pertti (1996) *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Euroopan parlamentti ja neuvosto (2000) Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta. *Euroopan yhteisöjen virallinen lehti*. 63/1.

Eurostat (2011) *Cultural statistic*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.

Hirvisaari, Laila (2007) Kirjoittamisen vuodenaikat. Teoksessa Kari Levola (toim.) *Kirjailijan työmaat*. Helsinki: Tammi, 13–23.

Heikkinen, Merja (1989) *Tilannekuva kirjailijoista. Tutkimus kirjailijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Hekkanen, Raila (2010) *Englanniksiko maailmanmaineeseen? Suomalaisen proosakaunokirjallisuuden kääntäminen englanniksi Isossa-Britanniassa vuosina 1945–2003*. Helsingin yliopisto: Nykykielten laitos. Väitöskirja.

Hypén, Tarja-Liisa (2002) Kirjailija mediatuotteena. Teoksessa Markku Soikkeli (toim.) *Kurittomat kuvitelmat. Johdatus 1990-luvun kotimaiseen kirjallisuuteen*. Turku: Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos, 29–45.

Jalonen, Olli (1985) *Kansa kulttuurin virroissa: Tuontikulttuurin suuntia ja sisältöjä Suomessa itsenäisyyden aikana*. Helsinki: Otava.

Jokinen, Elina (2010) *Vallan kirjailijat. Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituhaten vaihteen Suomessa*. Helsinki: Avain.

Jokinen, Elina (2013) Kirjailijoiden yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Mika Hallila, Yrjö Hosiainen, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä, Jussi Ojajärvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS, 159–176.

Jokinen, Kimmo (2007) Kulttuurintutkimus aikalaisdiagnoosina: talous, luovuus ja yhteisö. Teoksessa Erkki Vainikkala & Henna Mikkola (toim.) *Nyky aika kulttuurintutkimuksessa*. Jyväskylä: Gummerus, 39–65.

Kangas, Anita (1999) Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Teoksessa Anita, Kangas & Juha, Virkki (toim.) *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 156–178.

Karila, Juhani (2013) Operaatio Frankfurt. *Helsingin Sanomat* 29.4.2013. 11–12.

Karttunen, Sari (2009) *Kun lumipallo lähtee pyörimään. Nuorten kuvataiteilijoiden kansainvälistyminen 2000-luvun alussa*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Kirjallisuuden vetovoima ei hiivu (2012). *Karjalainen*. 1.9.2012. Pääkirjoitus.

Konkka, Anita (2007) Alitajunnan sihteeri. Teoksessa Kari Levola (toim.) *Kirjailijan työmaat*. Helsinki: Tammi, 95–113.

Koskela, Lasse & Rojola, Lea (1997) *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Helsinki: SKS.

Kylänpää, Riitta (2013) Romaani sairastaa. Yhdeksän syytä, miksi kotimainen proosa ei innosta. *Suomen kuvalehti*. 25.10.2013, 43. 28–36.

Lampela, Kalle (2012) *Taiteilijoita tarvitaan ihan toisenlaisiin hommiin. Tutkimus kuvataiteilijoiden asenteista ja taiteen yhteiskuntakriittisistä mahdollisuuksista*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Lander, Leena (2000) Leena Lander. Teoksessa Ritva Haavikko (toim.) *Miten kirjani ovat syntyneet 4. Virikkeet, ainekset, rakenteet*. Helsinki: WSOY, 220–247.

Lehtonen, Mikko (2001) *Postscriptum: Kirja medioitumisen aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Lundberg, Ulla-Lena (2000) Ulla-Lena Lundberg. Teoksessa Ritva Haavikko (toim.) *Miten kirjani ovat syntyneet 4. Virikkeet, ainekset, rakenteet*. Helsinki: WSOY, 252–272.

Mitchell, Ritva (2002) Taiteellinen työ ja sen tekijät: lainsäädäntö ja tuki. Teoksessa Ilkka Heiskanen, Anita Kangas ja Ritva Mitchell (toim.) *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet*. Helsinki: Tietosanoma, 193–227.

Moran, Joe (2000) *Star Authors. Literary Celebrity in America*. London: Pluto Press.

Niemi, Juhani (1991) *Kirjallisuus instituutiona. Johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Helsinki: SKS.

Niemi, Juhani (2000) *Kirjallinen elämä. Kirjallisuuden yhteiskuntasuhteiden kartoitusta*. Helsinki: SKS.

Pallaste, Tuija (2012) Tunnetko oululaisrunoilija Miki Liukkosen? *Helsingin Sanomat. Nyt-liite*. 21.–27.9.2012. 24.

Paschalidis, Gregory (2009) Exporting national culture: histories of cultural institutes abroad. *International Journal of Cultural Policy* 15/3, 275–289.

Renard, Jacques (1995) *Cultural policy in Finland. European programme of national cultural policy reviews*. Eurooppalaisen asiantuntijaryhmän raportti. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Rensujeff, Kaija (2003) *Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Saarinen, Lauri, Joensuu, Juri & Koskimaa, Raine (2001) *Kirja 2010. Kirja-alan kehitystrendit*. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttiin tutkimuskeskuksen julkaisuja.

Schwanck, Iris (2013) Kirjallisuutemme maailmalla. Teoksessa Mika Hallila, Yrjö Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä, Jussi Ojajärvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS, 262–270.

Siikala, Kalervo (1976) *Suomen kansainväliset kulttuurisuhteet*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Sinervo, Helena (2007) Kirjailijaelämää murrosten keskellä. Teoksessa Kari Levola (toim.) *Kirjailijan työmaat*. Helsinki: Tammi, 167–185.

Svinhufud, Kimmo (2007) *Kokonaisvaltainen kirjoittaminen*. Helsinki: Tammi.

Throsby, David (2010) *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tulisalo, Timo (2004) Kirjan myynti ja markkinointi. Teoksessa Teijo Makkonen (toim.) *Kustannustoimittajan kirja*. Tampere: Vastapaino, 295–318.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

UNESCO (2000) *Facts and figures 2000*. Paris: UNESCO Institute for Statistics.

Väyrynen, Raimo (1999) Globalisaatio ja kulttuuri. Teoksessa Hannele Koivunen & Tanja Kotro (toim.) *Kulttuuriteollisuus*. Helsinki: Edita, 59–78.

Wilenius, Markku (2004) *Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana*. Helsinki: Edita.

Ministeriöiden julkaisut

Elovainio, Mauri (1990) *Kulttuurivientimme kasvava merkitys. Suomi-instituutti – "viisasten kivi" vaiko "ojasta allikkoon"*. Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnalle laadittu selvitys. Ulkoasianministeriön julkaisuja 9/90. Helsinki: Ulkoasianministeriö.

Koivunen, Hannele (2004) *Onko kulttuurilla vientiä?* Opetusministeriön, ulkoasianministeriön ja kauppaja- ja teollisuusministeriön kulttuurivienti-hanke. Selvitysmiehen raportti. Opetusministeriön julkaisuja 2004: 22. Helsinki: Opetusministeriö Saatavilla [www-muodossa: URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_176_opm22.pdf?lang=fi](http://www.muodossa:URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_176_opm22.pdf?lang=fi) (linkki tarkastettu marraskuu 2012).

Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä. Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit. (2005): Opetusministeriön julkaisuja 2005:35. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa: URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_300_opm35.pdf?lang=fi](http://www.muodossa:URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_300_opm35.pdf?lang=fi) (linkki tarkastettu lokakuu 2012).

Kulttuurivienti näkyy, uudistaa ja vaikuttaa. Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelman 2007-2011 loppuraportti (2011) Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:20. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla [www-muodossa: URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKM20.pdf?lang=fi](http://www.muodossa:URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKM20.pdf?lang=fi) (linkki tarkastettu lokakuu 2012).

Näin suomalaista kulttuuria viedään: Kulttuurivientiraportti 2007 ja esitykset kehittämistoimenpiteiksi (2008) Opetusministeriön julkaisuja 2008:15. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa: URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm15.pdf?lang=fi](http://www.muodossa:URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm15.pdf?lang=fi) (linkki tarkastettu lokakuu 2012).

Näin suomalaista kulttuuria viedään: Kulttuurivientiraportti 2008 (2009) Opetusministeriön julkaisuja 2009:38. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa: URLhttp://www.okm.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/OPM38.pdf?lang=fi](http://www.muodossa:URLhttp://www.okm.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/OPM38.pdf?lang=fi) (linkki tarkastettu lokakuu 2012).

Näin suomalaista kulttuuria viedään: Kulttuurivientiraportti 2009 (2010) Opetusministeriön julkaisuja 2010:10. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla [www-muodossa: URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKM10.pdf?lang=fi](http://www.muodossa:URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKM10.pdf?lang=fi) (linkki tarkastettu lokakuu 2012).

Onko kulttuurilla vientiä? ON!: esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi 2007-2011 (2007) Opetusministeriön julkaisuja 2007:9. Helsinki: Opetusministeriö Saatavilla [www-muodossa: URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm9.pdf?lang=fi](http://www.muodossa:URLhttp://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm9.pdf?lang=fi) (linkki tarkastettu marraskuu 2012).

Suomen kulttuuri eurooppalaisessa vertailussa (2009) Opetusministeriön politiikka-analyyseja 2009:5. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla www-muodossa:
URL<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/pol0509.pdf?lang=fi>
(linkki tarkastettu marraskuu 2012).

Painamattomat lähteet

FILI. Suomalaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus. URLwww.finlit.fi/fili (linkki tarkastettu tammikuu 2014).

FILI (2013). *Suomalaisen kirjallisuuden vienti vetää – luvut puhuvat puolestaan*. Tiedote. 18.12.2013. URL<http://www.finlit.fi/fili/suomalaisen-kirjallisuuden-vienti-vetaa-luvut-puhuvat-puolestaan/> (linkki tarkastettu tammikuu 2014).

Hallitusohjelma (2003). Pääministeri Matti Vanhasen I hallituksen ohjelma 24.6.2003. Saatavilla www-muodossa: URL<http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/vanhanen/hallitusohjelma/ohjelma/fi.jsp> (linkki tarkastettu tammikuu 2014).

Leikola, Markus & Leroux, Päivikki (2006): *Kulttuuriviennin liiketoimintamallit*. Delicate Services Oy. URLhttp://www.luovavienti.net/wp-content/uploads/2011/08/Kulttuuriviennin_liiketoimintamallit.pdf (linkki tarkastettu helmikuu 2012).

Mankkinen, Jussi (2011) Vientikirjallisuus rahasampo vasta harvalle. *Yle.fi*. URLhttp://yle.fi/uutiset/kulttuuri/2011/11/vientikirjallisuus_rahampo_vasta_harvalle_3028112.html (linkki tarkastettu tammikuu 2014).

Ranne, Paula (2008) *Kulttuurin uudet markkinat: Kulttuurivienti-käsitteen ja kulttuuriviennin edellytysten tarkastelua teorian ja empiirisen aineiston valossa*. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu -työ.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. URL<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> (linkki tarkastettu marraskuu 2012).

Sorjanen, Axa (2013) Kirjaviennin hämävät luvut. *Blogit / Strada*. URL<http://blogit.yle.fi/strada/kirjaviennin-hamarat-luvut> (linkki tarkastettu lokakuu 2013).

Strada. Jakso 23/158. Toimittaja/ohjaaja Axa Sorjanen. Esitetty 27.9.2013. YLE 1.

Studio55.fi. Suomalaisen kirjallisuuden menestystarinoita. Toimittaja Elina Rantalainen. Esitetty 11.9.2012. MTV 3.

Suomen Kirjailijaliitto. URL<http://www.kirjailijaliitto.fi/> (linkki tarkastettu tammikuu 2014).

Tilastokeskus (2007) *Kirja Suomessa: pitkän linjan menestystarina*. URL<http://www.stat.fi/tup/suomi90/huhtikuu.html> (linkki tarkastettu lokakuu 2012).

Tissari, Ulla (2000) *Kirjallisuuden vienti ja suomalainen kirjallisuusinstituutio*. Jyväskylän yliopisto. Kirjallisuuden laitos. Pro gradu -työ.

Tulenkantaja-palkinto. Tulenkantaja-palkinnon säännöt.

URL<http://tulenkantajat.wordpress.com/tulenkantaja-palkinto/> (linkki tarkastettu tammikuu 2014).

Virolainen, Jutta (2012) *Kulttuuri vientituotteena: Kulttuuriviennin merkitykset ja tavoitteet opetus- ja kulttuuriministeriön ohjelmateksteissä 2000-luvun alussa*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -työ.

YLE (2009) Suomeen ensimmäinen itsenäinen kirjallisuusagentuuri.

URLhttp://yle.fi/uutiset/suomeen_ensimmainen_itsenainen_kirjallisuusagentuuri/5730386 (linkki tarkastettu lokakuu 2012).

Liitteet

Kyselylomake

Saatekirje

Suomalaisen kaunokirjallisuuden vienti - mitä mieltä on kirjailija?

Kysely suomalaisille kirjailijoille, joiden kaunokirjallisia teoksia on viety ulkomaille.

Teen pro gradu -tutkielmaa Jyväskylän yliopistoon ja tutkimuksessani perehdyn suomalaisen kaunokirjallisuuden vientiin kirjailijoiden näkökulmasta. Tarkoitukseni on selvittää, millaisia kokemuksia kirjailijoilla on suomalaisen kaunokirjallisuuden viennistä ja mitä kirjallisuuden vienti heille merkitsee. **Kyselyyn haen vastauksia sellaisilta suomalaisilta kirjailijoilta, joiden kaunokirjallisia teoksia on viety ulkomaille 15 viime vuoden sisällä.**

Viime vuosina on ilmestynyt paljon erilaisia hallinnollisia selvityksiä ja ohjelmia liittyen Suomen kulttuurivientiin ja sen kehittämiseen. Huomionarvoista on se, että vaikka näissä julkaisuissa toisaalta korostetaan taiteilijan keskeistä asemaa, sivuutetaan niissä taiteilijan näkökulma kuitenkin miltei kokonaan. Nyt tämän kyselyn myötä teillä onkin ainutlaatuinen mahdollisuus kertoa kokemuksenne, mielipiteenne ja arvionne koskien suomalaisen kirjallisuuden viennin kehitystä, nykytilaa ja tulevaisuuden suuntaviivoja. Tutkimukseni taustalla on lisäksi ajatus sellaisen uuden tiedon hankkimisesta, jota voidaan jatkossa hyödyntää kirjallisuuden viennin ja laajemmin kulttuuriviennin rakenteita kehitettäessä. Vastaamalla tähän vaikutatte.

Kyselyyn vastataan anonyymisti, eikä tutkimuksessani siis viitata vastanneisiin kirjailijoihin nimellä. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Kyselyyn on mahdollista vastata suomeksi tai ruotsiksi. Kyselyyn vastaaminen kestää n. 30–40 minuuttia.

Kysely toteutetaan ainoastaan verkkomuodossa ja siihen pääsee vastaamaan klikkaamalla alla olevaa linkkiä.

Jo etukäteen vaivannäöstänne ja arvokkaista kokemuksista kiittäen
Matias Ojanperä

Ennen kyselyn aloittamista huomioitavaa:

– Jos pidät tauon kyselyyn vastaamisesta etkä jatka vastaamista viimeistään 20 minuutin kuluttua, kysely keskeytyy. Varaathan siis vastaamiselle tarpeeksi aikaa jo etukäteen.

– Avoimiin kysymyksiin vastatessa on huomattava, että ohjelma hyväksyy enintään 1024 merkkiä per vastauskenttä.

Kysymykset

1. Oletko osallistunut kaunokirjallisten teostesi vientiprosesseihin?

kyllä   ei   eos

1.1 Kuinka monen teoksen viennissä? _____

1.1 Jos vastasit kysymykseen 1 ”kyllä”, niin millaisia kokemuksia nämä vientiprosessit ovat olleet sinulle?

1.2 Jos vastasit kysymykseen 1 ”kyllä”, niin mitä vaiheita kaunokirjallisen teoksen vienti ulkomaille on kokemuksiesi mukaan sisältänyt?

2. Miten tärkeitä seuraavat taidot ovat mielestäsi kirjailijalle kaunokirjallisuuden viennin kannalta?

verkostoituminen

esiintyminen

markkinoiminen

brändäytyminen

vientiin sopivan kirjallisuuden kirjoittaminen

1   2   3   4   5

(1=erittäin tärkeä, 2=melko tärkeä, 3=neutraali kanta, 4=ei kovin tärkeä, 5=ei ollenkaan tärkeä E=en osaa sanoa)

2.1 Voit myös nimetä jonkin muun taidon:

_____

2.2 Jos nimesit jonkin muun taidon, niin miten tärkeä se mielestäsi on kirjailijalle kaunokirjallisen viennin kannalta?

(1,2,3,4,5,E)

3. Oletko käynyt markkinoimassa teoksiasi ulkomailta?

kyllä, missä? _____ ei   eos

8.1 Mistä olet informaation saanut?

8.2 Onko informaation tarjoamisessa tapahtunut muutosta viime vuosina?

kyllä   ei   eos

8.3 Jos vastasit edelliseen kysymykseen ”kyllä”, niin millaista muutosta?

9 Oletko saanut jotain apurahaa kaunokirjallisen teoksesi viennin edistämiseen?

kyllä, mitä? _____   ei   eos

10 Tuetaanko suomalaisen kirjallisuuden vientiä mielestäsi tarpeeksi?

kyllä   ei   eos

11 Onko suomalaisen kirjallisuuden viennin tukitoimenpiteet kohdistettu mielestäsi oikein?

kyllä   ei   eos

11.1 Jos vastasit edelliseen kysymykseen ”ei”, niin millaisia muutoksia tukitoimenpiteiden kohdistamiseen mielestäsi tarvittaisiin?

12 Onko viennin tukitoimenpiteissä mielestäsi eroa eri taiteenalojen välillä?

kyllä   ei   eos

12.1 Jos vastasit edelliseen kysymykseen ”kyllä”, niin millaista eroa viennin tukitoimenpiteissä eri taiteenalojen välillä mielestäsi on?

13 Miten suomalaisen kirjallisuuden vientiä tulisi mielestäsi kehittää?

14 Kehittyikö suomalaisen kirjallisuuden vienti mielestäsi vuosina 2007–2011?

kyllä   ei   eos

14.1 Jos vastasit edelliseen kysymykseen ”kyllä”, niin miten suomalaisen kirjallisuuden vienti mielestäsi kehittyi vuosina 2007–2011?

15 Mitkä ovat mielestäsi keskeisimpiä toimijoita suomalaisen kaunokirjallisuuden vientiprosesseissa? Millainen heidän roolinsa on?

16 Millainen kuva sinulle on kokemuksiesi perusteella jäänyt vientiprosesseihin osallistuneista toimijoista? (Onko toiminta ollut mielestäsi näiden toimijoiden osalta ammattitaitoista? Ovatko vientiprosesseihin osallistuneet toimijat olleet mielestäsi helposti lähestyttäviä?)

17 Miten tärkeitä seuraavat toimijat ovat mielestäsi suomalaisen kirjallisuuden viennin kannalta?

Kustantamo

Agenttuuri

FILI, suomalaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus

Kääntäjä

Kirjailija

Books from Finland -kirjallisuuslehti

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Taiteen keskustoimikunta

Suomen ulkomailla toimivat kulttuuri-instituutit

Suomen suurlähetystöt

Vienninedistämiskeskus Finpro

1   2   3   4   5

(1=erittäin tärkeä, 2=melko tärkeä, 3=neutraali kanta, 4=ei kovin tärkeä, 5=ei ollenkaan tärkeä, E=en osaa sanoa)

18 Millaiseksi olet kokenut oman roolisi vientiprosesseissa? Olisitko halunnut olla prosesseissa enemmän/vähemmän mukana, miksi ja miten?

19 Mitä hyviä ja huonoja puolia kirjallisuuden viennissä on omasta näkökulmastasi?

20 Mitä kaunokirjallisten teostesi vienti ulkomaille merkitsee sinulle henkilökohtaisesti?

21 Onko sinulla tulevaisuudensuunnitelmia kaunokirjallisten teostesi viemisestä ulkomaille?

kyllä   ei   eos

21.1 Jos vastasit edelliseen kysymykseen ”kyllä”, niin minkälaisia suunnitelmia?

Taustatiedot

Sukupuolesi?

Ikäsi?

Äidinkielesi?

Asuinpaikkasi?

Kuinka monta vuotta olet toiminut kirjailijana?

Mikä olet näistä? (Voit merkitä useamman kuin yhden vaihtoehdon)

prosaisti

lyyrikko

näytelmäkirjailija

muu, mikä? _____

Millä kielellä kirjoitatte? (voit merkitä useamman kuin yhden vaihtoehdon)

suomeksi

ruotsiksi

muulla kielellä, millä? _____

Kuinka monta kaunokirjallista teosta olet julkaissut?

Kuinka monta kaunokirjallista teostasi on viety ulkomaille?

Minä vuonna viimeksi kaunokirjallinen teoksesi on viety ulkomaille?

Onko kaunokirjallisia teoksiasi viety ulkomaille vuosina 2007–2011?

kyllä   ei

Minkälainen toimija on vastannut kaunokirjallisten teoksiesi viennistä ulkomaille? (voit merkitä useamman kuin yhden vaihtoehdon)

kustantamo

agentuuri

muu, mikä? _____